

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

LYNGBY-BOGEN

1983

LYNGBY-BOGEN

1983

Historisk-topografisk Selskab for Lyngby-Taarbæk Kommune

LYNGBY-BOGEN 1983

er udgivet af

Historisk-topografisk Selskab for Lyngby-Taarbæk Kommune.

Papiret er 120 g Kaolimat Ivoire

Sat og trykt hos A. Rasmussens Bogtrykkeri, Ringkøbing

i 2000 eksemplarer.

ISBN 87-87298-11-2

ISSN 0107-7848

Omslaget viser Lyngby Hovedgade set mod nord ca. 1905.

Det originale fotografi er optaget af A. Th. Collin og skænket til

Byhistorisk Samling i 1981 af Knud Ingdal-Andersen.

INDHOLDSFORTEGNELSE

Lyngby i gamle dage	5
<i>Emanuel Skjoldager:</i> Biskop Jakob Peter Mynsters visitatser i Lyngby 1836-1853	47
<i>Hans Topsøe-Jensen:</i> Taarbæk Grundejerforening og dens rolle i Lyngby-Taarbæks kommunalpolitik 1882-1914	65
<i>Axel Vollertzen:</i> Træk af undervisningens historie på Lyngby tekniske Skole i perioden 1893-1983	105
<i>Jeppe Tønsberg:</i> Lyngby-Taarbæks gamle foreninger. Tiden indtil omkring 1920	147
<i>Jeppe Tønsberg:</i> Beretning om Byhistorisk Samlings virksomhed 1980-1983	166
<i>Aage Børresen:</i> Beretning om selskabets virksomhed 1982	171
Navneregister	173

LYNGBY I GAMLE DAGE

Nedenstående fremstilling er trykt i Københavns Amts Avis 1914, men genoptrykkes hermed. Dels findes de gamle aviser nu kun i ganske få eksemplarer i de offentlige biblioteker, og dels er der tale om en interessant og kompetent fremstilling af Lyngby i 1870'erne.

Artikelserien er ved genoptrykningen skrevet sammen til en sammenhængende fremstilling, men har oprindeligt været trykt i 13 dele: 30.3., 31.3., 1.4., 2.4., 3.4., 4.4., 6.4., 7.4., 8.4., 11.4., 14.4., 15.4. og 16.4.1914. Ved genoptrykningen er retskrivningen ændret, således at substantiver skrives med lille begyndelsesbogstav og å anvendes i stedet for aa. Desuden er trykfejl og meningsløse sætninger rettet, og teksten er forsynet med et antal overskrifter, forklarende noter og billeder med tekst. Men bortset herfra er det originale ordvalg bevaret uændret.

Fremstillingen er efter al sandsynlighed skrevet af avisens udgiver og redaktør, Charles Herdahl (1865-1936). Man kunne også have gættet på læge Johan Lemche; men da denne med et læserbrev 31.3.1914 (se nedenfor) protesterer mod passagen om Chr. Winther, kan han altså ikke være forfatteren. Derimod er det overordentlig sandsynligt, at netop Charles Herdahl, der var en god skribent, har skrevet denne artikelserie om et emne, han dels som lokal pressemand selv havde et førstehånds kendskab til, dels havde hørt om fra sin far, der ligeledes var pressemand og havde grundlagt avisen 1872 (Carl Herdahl, 1836-1888). Nogle af episoderne fortælles så levende, at de synes at være selvoplevede eller i hvert fald mundtligt overleverede, f.eks. passagen om Carl Herdahls forsøg på at få lov til at referere et sognerådsmøde 1872. Også fremstillingen af Lyngby Arbejderforenings politisering, der tydeligt er set fra et konservativt standpunkt, kunne tages til indtægt for, at artikelseriens forfatter er Charles Herdahl.

Lyngby i gamle dage

Fra 70'erne

Hvem der ser Lyngby nu om dage og ikke – om man så kan sige – er vokset op sammen med byen gennem de sidste fyrretyve år, kan næppe gøre sig nogen idé om den tids Kongens Lyngby. Når man nu hører om, at Lyngby er en lille stagnerende by, uden foretagsomhed, uden drift, – og man tænker på hin tid, ja så er forandringerne ikke så få eller små endda. (*Dette er skrevet i 1914*).

Hvor nu maskinerne arbejder travlt fra morgen til aften – og mange steder natten med – i de store fabrikskomplekser, så datiden kun grønne enge eller drevne agre, og hvor husene da lå små og omkransede af hyggelige forhaver, strækker sig nu gader af høje huse, – landsbyen er blevet købstadsmæssig i udseende.

Idyllen er brudt, men af den lille Bondeby, hvor kirken deroppe på bakken ragede højt op over alt andet, blev der den store by, hvor fabrikksskorstenene omkranser det gamle kirketårn og rækker langt højere til vejrs end dette, og hvor livet den gang formede sig, som det gør det endnu i de fleste smålandsbyer, afløstes det af den travlhed, den uro og støj, som det pulserende forretnings- og industriliv fører med sig.

Lyngby var en idyl den gang, eller rettere, lidt tidligere. Den første brydning kom sammen med jernbanen i tresserne. Inden da lå byen med sin skov og sø med en udsigt så vid, så åben, så smuk. Når solen gik ned bag Furesøens skove, var det ikke alene over dennes vande at den gyldne stribe tonede sig; nej, helt ind i Lyngby, helt ind under Norske Skov ved Fuglesang rakte lysstriben, herlig og glimrende, og gjorde Lyngby til den smukkeste af alle små landsbyer.

Og fra kirkebakken over det Müffelmanske landsted kunne man se over den herlige sø, langt, langt bort, helt over til Storskoven i Frederiksdal, hvor man vidste, at de ni kobberdamme fandtes i række, de ni af hvilke Hulsøen nu er den eneste rest.

Hvem ved det endnu, hvem af vor tids Lyngby-beboere aner, at det netop var her, i det smukke, efter datidens forhold meget herskabelige landsted, at digteren Chr. Winther blev inspireret til sin smukke »Flyv fugl, flyv –«? Ingen erindrer det, få ved det, har hørt det en gang, men tænker ikke derpå, når de nu passerer forbi den mange år gamle tjørnehæk for-

an villaen og hilser dens nuværende ejer, hr. Høyberg, en af de få »somerbeboere«, som det nu ellers kun fastboende Lyngby kan tælle med.

Men omgivelserne var også andre den gang, da Winther blev inspireret der, ikke alene i huset, hvor digteren sagdes at have sin kærlighed, den til hvem digtet blev skrevet, men også omkring huset.

Det lå alene der over for kirken, kun med den århundreder gamle vandmølle og møllegård ved sin ene side, store grønne haver ved den anden, men ud for sig møllens store fordam og bag denne søen over til Frederiksdalsskovene. Og kirkegården over for, den lå smukkere, end det nu er tilfældet, den havde ganske vist ikke den kostbare granitmur, som nu aristokratisk og stolt skiller den fra Hovedgaden, – nej, den var omgivet af en gammel munkestens mur, røde munkesten, brændte og murede for mængder af generationer siden, med en dobbelt trappe op til indgangslågen foran hvilken der i højde med det nuværende øverste af kirkegårds-muren var en samlingsplads foran denne indgangslåge, stor som en forsamlings-sal. Det var her at tressernes og de første halvfjerd-sers Lyngbybørn havde tumleplads, legede skjul bag de store piller og spiste »knapost«, som de kaldte det, af bærrerne på de store ukrudts-buske, som voksede i hundredevis op mellem stenene og rabatten.

Det var først lidt ind i halvfjerdserne, at daværende etatsråd Tietgen, der var en stadig kirkegænger her og i høj grad interesserede sig for sognepræsten, den stærkt forgudede Peter Rørdam, lod den gamle mur nedbryde og rejste den nye for egen regning.

Det kan være, at den gamle mur om vor kønne toppede kirkegård var medtaget af tidens tand og det er sikkert, at selv en meget omfattende restaurering ikke havde formået at redde den frem gennem lange tider, men smuk var den, karakteristisk, og den fik folk til at standse for at betragte det enestående smukke, som kirke og kirkegård var, indrammet netop af denne gamle mur.

Men forandringen her ved kirkegården var ikke det første i retning af ændring i byens fysiognomi.

Det var jernbanen, som gjorde det.

Hvor søen før lå smilende og lokkende, der rejste sig en vold af stene og grus. Den gamle bådsmænd Hansen derude ved bådebroen i Sorgen-

Lyngby i gamle dage

»Opgangen til Lyngby Kirke med Figurer«. Maleri af Martinus Rørbye 1828. Billedets hovedindhold er personernes holdning til fattigblokken og den gamle tigger; men gengivelsen af den gamle kirkegårdsmur og opgangen fra Lyngby Hovedgade er utvivlsomt korrekt. Maleriet var udstillet i Martinus Rørbye-udstillingen på Thorvaldsens Museum i 1981 (katalog s.42).
Schloss Glücksburg Archiv (Gerd Remmer fot.)

fri Skov ved Lottenborg, enkedronningens bådsmænd, som han kaldtes, han fik i sine senere år ingen udsigt til solnedgangen bag Furesø, volden tog den fra ham, som den tog den fra dem alle, – fra hele Lyngby. Det vakte misstemning den gang at volden kom over søen, og det er ikke underligt. Hvilke betingelser havde ikke Lyngby for at udvikle sig til en enestående smuk villaby? Skæbnen og nogle mennesker ville det således. Det hed sig, at baneingeniørerne først havde tænkt sig banelegemet lagt ved, hvad vi kalder bag om byen, men at den daværende præst Peter Rørdam var meget utilfreds med denne ordning, fordi banen da ville komme til at gennemskære hans have. Og det hed sig endvidere at præsten, der havde en meget høj stjerne hos enkedronning Caroline

Amalie, fik denne høje, forøvrigt af hele egnen forgudede dame til at lægge sig i selen for at få denne plan ændret, og at dette var grunden til, at volden over søen kom.

Volden var ikke til gavn eller glæde for Lyngby, men den kom, – den blev til en kendsgerning, der har været med til at præge byens senere udvikling.

Og hvad hjalp det? – Et halvt hundrede år senere kørte banen – en anden bane – alligevel gennem præstens have; det blev ikke Peter Rørdam, som oplevede dette, men hans eftermand.

Men medens volden over søen hæmmede udsynet fra byen og bortskar det smukke, den før havde haft for øje, så gjorde banen sit til at give den et nyt præg. Den bragte indvandring, den bragte vækst. Ikke som i Hellerup, ikke rastløs og utrættelig voksen, som skabte en storby på 15-20 år, men langsomt og støt. Og medens noget af det nye kom, blev det gamle for en stor del, som det var, i hvert fald en række af år, og det er om den tid, at der i det følgende skulle fortælles nogle småtræk.

Kommer man spadserende fra Fortunen mod Lyngby, ser man for sig en by med en betydelig udstrækning, med et mægtigt omfang, kan det siges, når den sammenlignes med 70'ernes Lyngby. Nu strækker den næsten helt bebyggede Hovedgade sig fra Gentoftes sogneskel (Vintappergaarden) mod syd og til et godt stykke nord for Sorgenfri i vestlig retning. Den gang lå smed Rejsenbergs værksted som det første hus i byen, når man kom fra Københavnsiden, og med undtagelse af et ganske enkelt hus, var dette endda det eneste, som lå så langt ude. Byen stoppede egentlig ved denne side ved »Nygaard«, medens man i nordlig retning var absolut ude af byen, når man nåede »Frieboeshvile«. Villakvartererne nord for Sorgenfri Skov eksisterede ikke og lige så lidt noget af det smukke kvarter, der som årene er gået, har rejst sig langs Lyngbyvejens nordskrænter og om »Lottenborg«. Engelsborgkvarteret er jo af absolut ny dato, og Lyngbys daværende »Vesterbro« repræsenteredes af en halv snes småhuse beliggende i række langs den ene side af Bagsværdvejen. I Bondebyen som den ældste del af byen, den med gårdene, hed – og forøvrigt ofte benævnes endnu – er tilbygningen vel ikke så omfattende,

Lyngby i gamle dage

men her har dog rejst sig hele Sorgenfrigårdskvarteret, ligesom det ikke er så lille en strækning ved Lundtoftevej, som gennem årene er gledet ind i byen.

(Som rettelse til passagen om Chr. Winther indsendte den lokalhistorisk interesserede og kyndige læge Johan Lemche et læserbrev, der bragtes i et følgende nummer af avisen. For sammenhængens skyld er brevets tekst flyttet, så rettelsen følger umiddelbart efter den forkerte fremstilling):

Hr. redaktør!

Må jeg have lov til at berigtige en misforståelse, forfatteren af artiklen med ovenstående overskrift i Deres ærede blad for i går har gjort sig skyldig i.

»Det Müffelmannske landsted« kalder forfatteren det nuværende »Gramlille« lige over for kirken, og det er for såvidt rigtigt, som den fra Chr. Winther bekendte Alvilda Müffelmann og hendes broder Hother ejede dette sted i ca. 30 år til deres død 1896 efter deres tilbagekomst fra »Gram« i Sønderjylland, hvor Hother M. i mange år havde været forpagter. Men denne ejendom havde ikke tidligere været i familien Müffelmanns eje, og det er derfor heller ikke den, der er blevet berømt ved Chr. Winther.

Derimod ejede Alvilda Müffelmanns fader i begyndelsen af det 19. årh. ejendommen »Fuglesang«, og det er denne ejendom, hvor Alvilda M. lærte Chr. Winther, der var hendes huslærer, at kende. Hendes moder var født Tutein, og familien Tutein ejede den ejendom, som nu tilhører fabrikant Pritzels arvinger og ejendommen nord derfor. Det var i denne have, at den omtalte bekendte pavillon lå, som iøvrigt nu ligger i fabrikant Binders have lige ved landevejen, og hvor Chr. Winther skal have skrevet nogle af sine digte. Når det imidlertid i artiklen siges, at han er blevet inspireret i denne pavillon til »Flyv, fugl, flyv«, så er dette heller ikke rigtigt. Første vers af dette digt skrev han en aften på Hjortholm Ruiner, hvor han var vandret over med Alvilda Müffelmann.

Med tak for optagelsen.

J.L.

(Herefter fortsætter fremstillingen om Lyngby i gamle dage):

Sorgenfri

På Sorgenfri Slot residerede sommeren igennem enkedronning Caroline Amalie.

Sorgenfri og Lyngby hørte sammen, som den afholdte dronning og befolkningen gjorde det.

Det var i reglen i midten eller slutningen af maj, når skoven stod tæt med sin nye lysegrønne forsommerdragt, at dronningen holdt sit indtog. Og byen glædede sig til hendes komme, store og små i næsten lige høj grad; thi alle var de glade ved at hilse og genhilses af den majestætiske gamle dame med det smukke og venlige åsyn.

Der var travlhed på slottet nogle dage forinden ankomsten. Den kendte slotsforvalter Rostrup – Chr. den IX's gamle soldaterkammerat og vagtmester i den kgl. Livgarde til Hest – var allestedsnærværende i sådanne dage; snart tilså han arbejdet i slottets ikke overvældende sale, hvor Mine og Rikke, og hvad nu de forskellige faste koner ved rengøringsarbejdet hed, havde travlt med at sæbe af og skure, eller hvor sadelmagerne baksede med de store tæpper, med hvilke gulvene skulle belægges, snart fartede han om i kavaler- eller dameværelserne, hvor der ligeledes istandsattes, eller i staldene hvor man var i færd med at ordne alt til indrykningen af den efter forholdene store hestebesætning.

Når det sidste prøvende blik gled hen over slottets forskellige rum på selve ankomstdagen, var der kun en enkelt plet, hvor der sporedes en mangel, hvor der fandtes en tom plads, – det var i selve dronningens arbejdskabinet, det lille, fint monterede værelse i slottets hjørne ud mod »Sorte Mand«, som den ene statue i skoven betegnedes.

Og denne tomme plads blev hvert år først udfyldt en god timestid inden dronningens ankomst.

Sagen var den, at enkedronningen ejede et legemsstort, meget smukt udført maleri af sin afdøde gemal kong Christian den VIII.

Dette billede var hendes kæreste; det skulle være, hvor hun var, og hun ville daglig have det for øje. Lige så sikkert, at hun selv kom med det smukke forår og rejste til Amalienborg, når det gulnede løv havde taget

Lyngby i gamle dage

magten fra det grønne i skoven, lige så sikkert gjorde maleriet turen frem og tilbage de to gange om året. Og det lå dronningen stærkt på sinde, at det kostbare stykke ikke på nogen måde led overlast eller udsattes for det mindste uheld, og derfor måtte hverken jernbane eller transportvogne benyttes til befordring; – det blev båret ud pr. bærebør, omhyggeligt indsvøbt i store uldne tæpper, og kun de solideste af slotspersonalet blev betroet at bære billedet.

Men børnene i Lyngby kendte både mænd og bærebør og vidste, hvad der lå omhyggeligt indpakket på den, og de vidste tillige, at når de så denne transport, så var der kun en god timestid til, at de for første gang i denne sommer kunne komme til at neje for enkedronningen og få hendes venlige, varme smil at se.

Og så fik de travlt. Far og mor skulle underrettes. Søndagsstadsen skulle børnene have på til modtagelsen, og så gik turen mod Sorgenfri.

Her var ikke lukket den gang. Man hilste på den joviale, gamle schweizer, som i sin røde kappe med den sølvtræssede, trekantede hat og sin store med en vældig sølvknap beslæede stok havde indtaget sin plads ved jernporten, og man passerede ham for at tage opstilling ved slotsbakken.

Så kom hun.

I strygende fart – enkedronning Caroline Amalie kørte altid hurtigt – gik det over Lyngby Gade, og op mod Sorgenfri. Den af alle kendte livkusk Jens Hansen knaldede med sin firspandspisk ud over det første af de to par smukke hannoveranere og vognen svingede ind.

Børn og voksne bukkede dybt for den kære gamle dame, som glad genhilste, og vognen for videre opad allébakken til slottet.

Umiddelbart efter kom i et par ekvipager hoffets damer og herrer; det var kammerfrøknerne v. Rosen og Paulsen og kammerherrerne Wedelheinen og greve Ahlefeldt. De hilstes ikke af ungdommen, hvis interesse alene gjaldt dronningen, men derimod af den største del af de ældre, som kendte dem gennem årene og som vidste, hvilke prægtige mennesker de var.

Indtoget var forbi, og det daglige liv på Sorgenfri begyndte.

Og med dette begyndte Lyngbys sæson.

Ved en enkelt lejlighed var modtagelsen ikke så lidt mere højtidelig end den sædvanlige.

Det var, da dronningen for halvtredsindstyvende gang holdt sit indtog på slottet.

Lyngby var ved denne lejlighed i festdragt. Fra næsten alle husene vajede flag. Oppe i selve slotsgården var der rejst en mægtig æresport, som tog sig glimrende ud. Da dronningen denne gang med sin firspændige ekvipage nåede grænsen af Lyngby Kommune, blev hun modtaget af en stor rytterskare, som red foran dronningens vogn til Sorgenfri. Det var egnens landbostand, gårdejerne, som på denne måde hædrede den gamle dronning. Alle var de i sorte frakker og høje hatte, og dette optog tog sig prægtigt ud. Ved æresporten holdtes der velkomsttaler, ligesom der blev afsunget en kantate. Dronning Caroline Amalie var glad bevæget under denne modtagelsesfest, og hun betegnede den senere til dens tre arrangører, som var de nu forlængst afdøde medborgere slotsgartner Schousboe, redaktør Carl Herdahl og førstelærer Chr. Skjoldager, som en af hendes smukkeste dage på Sorgenfri.

Det daglige liv på Sorgenfri gled stille og regelmæssigt i enkedronningens tid. Hver formiddag gik hun sin tur i Sorgenfri Skov, hvor hun ofte slog en passiar af med de legende Lyngbybørn, eller med gamle fattige, hun mødte, og mange kendte hun og tiltalte ved navn. Fra skoven gik hendes vej i reglen ind i Slotsgartneriet, som i de tider var en af landets rigeste rosenhaver. Alle datidens arter var repræsenterede her, og blomsterfloret var rigt sommeren igennem.

Som oftest ledsagedes dronningen på disse ture af kammerfrøken v. Rosen. Skete det, at dronningen anmodede en af havens gartner elever – og det skete ikke så sjældent – om at plukke sig et par roser, så var den unge mand glad og lykkelig for lange tider, og han var ikke langt fra at føle sig betydelig hævet over kammeraterne.

Efter middagstaflet, der indtoges ret tidligt på dagen, kørte enkedronningen hver dag en tur – altid med firspand – og som regel med livkusken Jens Hansen på bukken og med forrider. Men det skete også, at hun kørte ud i en karm uden kuskesæde, og der var da rideknægte på de to af hestene, medens to lakajer stod på et trin bag på vognen. Det tog

Lyngby i gamle dage

sig prægtigt ud, når hun kom kørende på denne måde, med en forbausende hurtighed gled de vælige heste frem, halvt i galop, halvt i trav, medens alle porte og havelåger sprang op, og børnene tog plads for at neje. Inde bag vinduerne trykkes ansigterne mod ruderne, alle ville se enkedronningen, ville se hende hver gang, hun kørte ud. Turen gik i reglen fra slottet gennem hele byen, ad Jægersborg Allé, gennem Ordrup Krat og ind i Dyrehaven, hvor dronningen elskede at køre.

Aftenen tilbragtes ofte ved et whistparti i havesalen og enkedronningens medspillere foruden et par af hoffets damer og herrer var i reglen sognepræst Peter Rørdam og ret ofte arveprinsesse Caroline, som meget jævnlig aflagde besøg hos enkedronningen til aften.

En gang om ugen, så vidt det erindres onsdag aften, havde enkedronningen besøg af hele den kongelige familie. Kong Christian den Niende var ofte selv vognstyrer på disse besøg, og det skete ikke så sjældent, at ankomsten af alle de på Bernstorff boende medlemmer af kongefamilien skete i en stor familie-char-a-banc, som kongen selv kørte.

Kong Christians ekvipage var altid den første, som ankom en sådan aften, men man vidste, at tiden var taget så nøjagtig i agt, at så snart han og de, han havde med sig, var forsvundet ind ad modtagelsesindgangen i Damebygningen, ankom det kronprinselige hof fra Charlottenlund og efter dette arveprinsessen.

Den kongelige familie opholdt sig på Sorgenfri aftenen igennem og ved 10-tiden, når ekvipagerne kørte frem for at bringe herskaberne tilbage til slottene Bernstorff og Charlottenlund og, for arveprinsessens vedkommende, til Det gule Palæ i København, havde der altid samlet sig en mængde mennesker for at hilse.

Det var en af de aftner om ugen, der regnedes med i Lyngby.

Med samme regelmæssighed som dette kongehusets besøg på Sorgenfri Slot fandt sted, skete besøget af kronprinseparrets børn, også disse besøgte dronning Caroline Amalie en gang om ugen, men midt på dagen.

De kongelige børn, som elskede den gamle dronning og som genselskedes af hende, kunne tumle sig som de ville på slottet. Når tiden

kom, da kirsebærtræerne i Slotsgartneriets baghave bugnede af moden frugt, aflagde prinserne besøg her, og mere end en gang har vor nuværende konge eller hans kongelige broder i Norge indtaget et ophøjet stade på en kirsebærgren i et af havens træer. Det skulle ikke undre, om den kærlighed, man ved, kong Christian den X nærer til det venlige lille Sorgenfri, netop skriver sig fra besøgene hos enkedronningen i barneårene.

En gang i sommerens løb var der stor fest på Sorgenfri Slot. Det var den 28. juni enkedronning Caroline Amalies fødselsdag. På denne dag trak hendes lille 8 mand stærke vagt af livgardere op i den røde gallauniform; hele kongefamilien deltog i dronningens taffel, og Gardens Musikkorps, også i den smukke røde uniform, spillede hele eftermiddagen på terrassen uden for havesalen. På denne dag var der folkefest i Lyngby. Den store plæne mellem slottet og åen fyldtes allerede tidligt på dagen med folk i deres bedste puds. Tusinder kunne der møde frem; – det var ikke Lyngby alene, som afgav denne folkemængde, det var hele egnen, langvejs fra gjorde man sin årlige skovtur på denne dag, fra København kom folk pr. bane og pr. vogn (cyklerne kendtes endnu ikke). På Lottenborg og Meyers Pavillon, som den den gang fikse pavillon ved foden af Dansebakken kaldtes, holdt der så mange køretøjer, som der overhovedet kunne skaffes plads til, og når frokosten var fortæret enten i græsset eller ved bordene, og når man havde været den traditionelle tur langs åen til kilden, hvor man af den venlige og af alle kendte, smukke gamle kildekone var blevet vederkvæget med et glas forfriskende vand, – ja, så gik turen til den store slotsplæne, hvor man slog sig til ro for resten af dagen, i hvert fald var der ingen, der forlod stillingen her, så længe der var håb om at høre endnu en tone af Gardens Musikkorps eller se endnu et glimt af de kongelige herskaber.

Ja, der var dog dette, at det hørte med til dagen, at der aflagdes besøg i hestestaldene, som forøvrigt altid var tilgængelige for publikum, og hvor der søndag efter søndag indfandt sig en stor mængde skovgæster for at se de mange, blankbrune, velplejede hannoveranske heste.

Det skete, at enkedronningen foretog roture på Lyngby Sø. I Båds-

Lyngby i gamle dage

mandssøen, som Lille Lyngby Sø kaldtes af de mest velvillige, eller »Præstens Hul«, som den betegnedes af dem, som gav pastor Rørdam hovedskylden for, at jernbanedæmningen havde gjort den ene Lyngby Sø til to, – den lille og den store – havde dronningen liggende forskellige robåde, et par enkelte af dem så store, at de kunne rumme et helt selskab. Disse både blev tilset og passede af den hos enkedronningen ansatte bådsmand Hansen, en gammel støt kæmpe, som med hæder havde deltaget i Treårskrigen og havde sin udmærkelse herfor.

Ved siden af at passe slottets bådmateriel og ro for dronningen, var gamle Hansen færgemand og båddulejer. Han var ejer af en mængde både, i hvilke han og en søn – til tider var endda ekstrahjælp nødvendig – roede glade skovgæster til Frederiksdal, eller som han lejede ud til fisketure. Man kunne den gang ikke som nu sejle op til selve Frederiksdal Kro, men færgefarten sluttede ved Nybro.

I sine sidste år led enkedronningen meget i sine ben; kræfterne forlod disse, og både spadsereture i skov og have og roturene på søen ophørte, hun kunne ikke udholde at gå, men sin kære skov ville hun færdes i, og hun lod sig da køre rundt i en lille hvidlakeret vogn, som blev skudt frem af en dertil ansat funktionær. Men denne hendes svaghed forandrede ikke hendes milde syn på verden og menneskene, og meget ofte måtte vognstyrelsen standse under turen for at hun kunne tale med børn eller voksne, hun mødte.

Da man gled ind i firserne, og den gamle enkedronnings livslys ebbede ud, var det en oprigtig sorg, der greb Lyngby. Befolkningen følte, at den havde mistet noget, og at Lyngby havde mistet meget. Og da den tid kom, hvor staten i en række år udlejede ikke alene kavaler- og funktionærboliger til private folk, men endda selve slotsbygningen, betragtedes dette som en profanation af enkedronningens hjem og minde.

Ikke længe efter enkedronning Caroline Amalies død indsamledes der til et minde om hende. Dette kom til at bestå i en rød marmorsøjle med en portrætmedaillon i bronze. Denne har sin plads, hvor den i sin tid rejstes, men desværre hører pladsen til den nu lukkede del af skoven.

I 1890'erne var det almindeligt blandt Lyngbys borgere at lade sig fotografere i sit pæneste tøj foran Sorgenfri Slot. Her ses således snedkermester Hans Christophersen (yderst til venstre) med sin familie i begyndelsen af 1890'erne.

Byhistorisk Samling

Københavnske skovgæster ved Kilden i Sorgenfri Slotspark 1916. Kildekonen, der ses yderst til højre, er Jensine Christensen, som blev den sidste kildekone i Slotsparken (1915-17).

Olivia Christensen

Lyngby i gamle dage

Ved afsløringen af enkedronningens mindstøtte var hele den kongelige familie til stede. Og her fik enkedronningen den bedste tak for, hvad hun havde været for Lyngby, da det fra hundreder af barnestruber lød:

Moder skal du kaldes,
Moder var dit navn.

Kroer og hoteller

Som allerede nævnt var Lyngby i tressernes slutning og halvfjerdsernes begyndelse en lille by mod, hvad den nu er. Langs det meste af Hovedgaden prydede en pyntelig lille forhavn hvert hus; kun langs den smalste strækning af denne, hørte forhaverne en svunden tid til. Og husenes antal og størrelse var ligeledes langt fra det samme som nu.

En dominerende plads indtog Gamle Rustenborg. Med den store allé af hundredårige lindetræer, med den store hovedbygning, som dannede den ene side af en hel bygningskarré, knejsede den som en herregård, men har den nogensinde været en sådan, så må det ligge længere tilbage i tiden. På det tidspunkt, her er tale om, udgjorde tilliggendet det fladerum, som ligger mellem jernbanedæmningen og Hovedgaden, mellem den tidligere nævnte Müffelmanske ejendom og Jernbanevej.

På hele dette parti, af hvilket det væsentligste forlængst er bebygget, fandtes der ikke et eneste hus med undtagelse af den lange længe, som nu danner hjørnet af Bagsværd- og Sorgenfrivej. Det meste af arealet dyrkedes som have, resten henlå som eng.

Det første hjørne som udskiltes af Rustenborgs areal, var det, hvor hotellet af samme navn nu ligger. Det byggedes i tresserne, straks efter at jernbanen var kommet, som konditori. Det lå jo omtrent lige ved stationen, som den gang var beliggende, hvor senere Tekniske Skoles smukke bygning er rejst. Snart fik imidlertid indehaveren hr. Preisler bevilling til at drive restauration i stedet for konditori, og Hotel »Rustenborg« voksede derefter gennem årene større og større, og snart fik det sin store dansesal, som den gang var noget enestående her på egnen.

Endnu lå Jernbanevejen – når det nybyggede hotel undtages – som den havde gjort det gennem mange år. På den ene side kun hotellet, ja, og så gørtler Møllers lille hyggelige hus på den bakke, som senere

Fotografi 1983 af ejendommene på Lyngby Hovedgade ved Jernbanevej og Rustenborgvej. Fra venstre ses Jernbanevej, den tomme hjørnegrund, hvor købmand M. H. Hjuls ejendom lå, »Taarnborg« (i dag bl.a. »Rammekælderen« og Gøtz's smørrebrødsforretning), Fæstningskanalens gennemløb, købmand Bugges ejendom med sin sjældne jugend-ornamentik (i dag bl.a. »Bonzø«) og Rustenborgvej. »Burmahus« var en mindre ejendom, der lå på adressen Jernbanevej 4 (i dag Lyngby Frø).
Byhistorisk Samling

forsvandt for at afgive plads til købmand Carl Johansens store nybygning, ellers kun stakitværk og plankeværk hørende til Gl. Rustenborg. På den anden side »Hold'an«, en gammel staldbygning, en stor møddingsplads og en gammel bondegård, af hvilken sidste der endnu er rester, idet »Afholdshjemmet« udgør gårdens hovedbygning i moderniseret form.

Først midt i halvfjerdserne skete her nogen forandring, idet »Hjørnet«, den grosserer Hjul tilhørende ejendom, blev bygget. »Burmahus« fulgte få år efter, og den landevej, der tidligere havde ført til stationen, begyndte at antage form af en gade. Endnu kendes Gl. Rustenborg i nogle år som den aristokratiske herregård, og det var først efter at den

Lyngby i gamle dage

var kommet over på tømremester Allers hænder, og efter at der var taget fat på Fæstningskanalen, at det betydelige areal blev udnyttet. Så rejste sig Taarnborg og købmand Bugges store ejendom, så raseredes nogle af de gamle bygninger, som lå op til hovedbygningen, og Sorgenfrivej og Rustenborgvej voksede frem.

En anden ejendom, som i de tider rådede over betydelige arealer af dem, der hurtigst udnyttedes, da opgangstiden kom, var »Hold'an«. Til den smukke hvide hovedbygning ved siden af den gamle rejsestald, hørte en have så vid i omfang, at den strakte sig over til Assistens Kirkegård på den ene led og til købmand Sophus Lund & Co.'s forretning på den anden. – Nu en sammenbygget kæde af store huse, den gang en gammel smuk have med store alléer og for en stor del sjælden beplantning.

Over for opgangen til Sorgenfri Skov lå ligeledes en stor gammel ejendom. Den havde i en ikke alt for fjern fortid været benyttet som hestegarderkaserne. Ejendommen tilhørte nu fabrikant Pritzel, som i en del af de gamle kasernelokaler, der forøvrigt var i høj grad brandfarlige, idet hele den store toetagers bygning var træbeklædt, havde indrettet skrue- og maskinfabrik, medens en anden del benyttedes til lokaler for to af byens daværende privatskoler Fru Reinckes Pigeskole og Hansens Drengeskole.

I 1875 gik det da også således, at den tidligere kaserne og nuværende maskinfabrik gik op i luer. Det var lillejuleaften, ilden udbrød, og den varede denne nat og den næste og hele ugen igennem. Aldrig har Lyngby givet plads for et bål, som det der tilintetgjorde disse gamle bygninger.

Som krudt fængede de gamle oliemættede gulve og paneler, bygningens træbeklædning sendte luerne højt mod himlen, og ildens magt var så stor, at hele store maskindele under forskellige eksplosioner for højt op i luften for at dale ned i byåens vande eller mellem skovens træer. Så langt trak gnister og småbrande ud over egnen, at der helt ude på »Carlshøj« måtte posteres en sprøjte i gården, og denne havde mere end tilstrækkeligt arbejde med at hindre antændelse af gårdens stråtage. Den gamle bygning blev efterfulgt af en ny, en stor grundmuret, men også

denne blev senere et rov for ildens ødelæggende kraft, og det er nu den tredje fabriksbygning, der står på det nævnte sted.

Når man kort vil opfriske byens fysiognomi på det nævnte tidspunkt, må man ikke glemme kroerne. Her er allerede nævnt »Hold'an«s hovedbygning. På den anden side af gaden lå kroen, som den gør det endnu; den hørte heller ikke til de stærkt besøgte steder, men havde dog sit eget publikum blandt jævne håndværkere og blandt dem, som handlede i gården. Thi til kroen hørte den gang en større købmandsbutik, og købmanden Haagen Jensen, som han hed, handlede i stort omfang med heste, hvorfor der også i gården fandtes en ret stor handelsstald foruden den, som tilhørte kroens landbrug. »Hold'an« havde sine jorder syd for Lyngby, hvor nu »Hollandshus« (en forandring af kroens navn) med flere andre store bygninger har deres beliggenhed.

»Store Kro« var den gang endnu ikke vokset til »hotel«, men var dog på dette tidspunkt en meget stor og alsidig forretning, og til daglig det mest søgte sted i byen. Indehaveren, kroejer Nielsen, var en dygtig mand, som omfattede sin store virksomhed med interesse. Store Kro var nemlig den gang ikke som nu kro og restauration alene; for enden af den store, smukke toetages krobygning lå rejsestalden, og i forbindelse med den strakte en ko- og fedestudestald sig langt ind på det areal, som nu danner Hotel Lyngbys have. Her blev handlet med køer og med fedekvæg i stor målestok. Bag kroens forbygning rejste sig en stor treetages bygning, som i mange måder mindede om de store pakhuse i hovedstadens største købmandsgårde; denne bygning afgav for øvrigt plads til lagerrum for den af kroen drevne, omfattende købmandshandel, men hovedrummene i den store bygning afgav plads til to virksomheder, som nu slet ikke kendes i Lyngby, nemlig ølbryggeri og brændevinsbrænderi. Ude i rejsestalden holdt dagvognen mellem Lyngby og gæstgivergården »Solen«. Trods jernbanen var den ikke ophørt at køre endnu i første halvdel af halvfyrdserne. Den rumlede sin daglige tur frem og tilbage, altid fyldt med passagerer og pakker, men det må jo også erindres, at man ikke som nu havde dampvognen frem og tilbage hver eneste time på dagen eller mere, men at togene kun gik 3-4 gange i hver retning i døgnet.

Lyngby i gamle dage

Store Kro 1888. Betegnelsen »Hotel Lyngby« var i brug allerede fra omkr. 1880, men frem til omkr. 1890 brugtes også det gamle navn. Hovedbygningen brændte den 14. april 1891.
Byhistorisk Samling

En sommerdag midt i halvfjerdserne ved højlys dag omtrent ved middagstid, begyndte det at brænde i Store Kro. Med en vældig fart tog ilden fat. Kroens folk og gæsterne løb til staldene, kirkeklokkerne klemte og det noget primitive brandvæsen med de små elendige landsbysprøjter kom til.

Men der var intet at gøre. Bygninger og bygningers indhold var alt for let fængeligt materiale på den solvarme dag, og ilden bredte sig med rivende hurtighed. Rejsestald, fedestald og den store brænderibygning sank i grus; kun kroens hovedbygning blev skånet. Og da det hele lå i ruiner, var der indebrændt en mængde dyr; og mænd, som uforfærdet havde kæmpet med luerne netop for at redde dyrene, var blevet grebet af den grådige ild og haledes ud i stærkt forbrændt tilstand. En enkelt, og det var kroejeren selv, var så medtaget af brandsår, at de nogle dage efter tog hans liv.

Der kom intet nyt brænderi, ingen ny fedestald, men der kom en ny rejsestald og oven på denne byggedes en dansesal med teater – begge dele er dét, som findes endnu, – og det lille teater trak københavnske skuespillere her til Lyngby; og til vi nåede ind i firserne, kunne det den

gang så kendte Kyhlske Selskab hver søndag samle fuldt hus til »Jeppe på bjerget« eller andre Holberg-stykker, i hvilke det så stærkt excelle-rede. Da befolkningen var langt under halvdelen af den nuværende, kunne der da samles fuldt hus til disse forestillinger? – Ja, Lyngby og Lyngbys omegn i vid kreds betragtede det endnu som en rejse, når man skulle til hovedstaden; og ville man i et teater dér, måtte man indrette sig på en ganske bestemt aften for at kunne komme med det eneste nattog, som hele ugen bød på; og ville man med dette, så måtte man finde sig i at gøre turen til Charlottenlund og Klampenborg først, for de folk fra disse kanter, som havde været i teatret, – de skulle først køres hjem med det samme tog, som derefter returnerede til Hellerup for at bringe lyngbyerne og andre nordbanebeboere videre.

Da der næste gang opstod ild i Hotel Lyngby, var det den gamle statelige hovedbygning, som brændte. Den gav plads for en ny, ikke nær så køn, men – samtidig var Store Kro avanceret til at være Hotel Lyngby, og nægtes kan det ikke, at den har gjort sig godt som sådan.

Lyngby Mølle og Peter Lund

Og så var der Lyngby Mølle. – Det er ganske vist ikke så mange år siden, at ilden også lagde denne i grus, men der kan ikke tegnes et endog nok så flygtigt billede af Lyngby i halvfjerdserne uden at man må have Lyngby Mølle med ind i rammen.

Hvor der nu ligger en fuldt moderne mølle, ved bygningen af hvilken der er taget de største arkitektoniske hensyn, og hvor elektricitet danner både lys og drivkraft, der lå tidligere en gammel, stor mølle bygget af træ, men bygget for århundreder tilbage, hvor det træ, som benyttedes, var af den bedste og stærkeste eg. Bygget på en tid, hvor man havde nok af god dansk eg og af svært pommersk træ; bygget efter en arkitektur, som hører en svunden fortid til, men som havde sin ejendommelighed, og som i hvert fald fængslede de passerendes øje. Hvor mange hundrede år gammel den gamle mølle var, vides ikke, og der har vel været tider, hvor dens bygninger er forsvundet og genopstået; thi selve mølledriften her er så gammel, at den går tilbage til Valdemarernes tid; dog har det ikke altid været mølleindustri i den forstand som nu, der er drevet i

Lyngby i gamle dage

Lyngby Mølle. Kirken og møllen er noget af det ældste i Lyngby, – om disse er det, byen fra begyndelsen grupperede sig.

Det var et livligt billede, der sås om hverdagene ud for den gamle mølle.

Den kendte møller Kofoed og hans svende i rask virksomhed inde, hvorfra lyden af de klaprende vandhjul hørtes i lang afstand, udenfor kom vogne med sædsække og kørte vogne med melsække; det gik ustandseligt hele dagen. Men det var også langvejs fra, man den gang kørte til mølle i Lyngby. I den gamle bondegård ved møllens side residerede byens mægtigste mand Peter Lund. Alt i gården gav præg af det rigtigt gamle landsbyagtige, bygningerne både ud- og indvendig, indretninger og drift og manden selv. Gennem en række af år, lige fra sogneforstanderskabets dage havde han været sin bys og sit sogns nr. 1, og da vi fik sognerådene, var han selvskreven formand for Lyngby Sogneråd gennem mange år. Peter Lund var absolut en klog mand i mange retninger, men han var tillige en stejl natur, en mand som ikke ønskede fremskridtet i form af fortove eller lygter eller andre behageligheder for den befolkning, der på disse tider begyndte at rykke fra hovedstaden og andre steder her ud i kommunen, men som havde den usvigelige overbevisning, at hans pligt alene var den, at styre kommunen så billigt som muligt.

Det er vel også ganske uomtvisteligt, at havde Lunds blik ikke været så kommunalt indadvendt, som tilfældet var, så havde måske ikke så få ting været noget anderledes i Lyngby, end tilfældet nu er.

Hvem vil f.eks. regne det for umuligt at et handlekraftigt sogneråd, på den tid jernbanen skulle anlægges, havde kunnet hamle op med præsten og hindret, at dæmningen i søen kom til stor skade for hele byen, for at præstens have skulle skånes?

Det var i slutningen af 1871, at Lyngby fik sit første blad »Kjøbenhavns Amts Avis«.

Det var egentlig et dristigt forsøg som starteren Carl Herdahl her gjorde. Byen rummede 17-1800 mennesker, og omegnen var langt fra så tæt befolket som nu. En del af beboerne regnede det vel nok for et fremskridt, at egnen fik sin egen avis, men fra andre sider så man med alt

andet end glæde på et sådant foretagende. Man kunne jo aldrig vide, hvad et blad ville blande sig i. Det er da også betegnende for den daværende sognerådsformand Peter Lunds syn på bladene som budbringere fra de offentlige institutioner til beboerne, at da redaktøren ved sognerådets første møde i 1872 indfandt sig for at tage referat i sognerådets lokale, busede Peter Lund mod redaktøren med det spørgsmål: »Hvad vil De?« – »Tage et referat af mødet hr. Lund«, lød svaret. – »Tage referat, tage referat – De skulle den onde osv. hellere blive hjemme og bestille noget« – fortsatte formanden og indtog øjensynlig i høj grad irriteret sin plads og begyndte mødet. Til Lunds undskyldning må det siges, at dette sandsynligvis var første gang, der overhovedet havde været tilhørere i Lyngby Sogneråd, og så var denne tilhører endda – referent.

Sognerådet

Da der sidst i halvfjerdserne her som i andre af egnens kommuner skete store brydninger mellem dem, der hidtil havde været omtrent enerådende i det kommunale styre, og den noget yngre befolkning, havde Lund ondt ved at tilgive den sidste, at den overhovedet eksisterede, og så snart der var tale om kommunale fremskridt, trak han sig ind i sig selv; – man havde jo ikke haft bud efter de tilflyttede.

Men med alt dette var Peter Lund dog en mand, som forgydedes af sine venner og som æredes og agtedes af modstanderne.

Under hans eftermand som sognerådsformand daværende proprietær, senere kammerråd Carl Lund, foretoges ikke så få mindre kommunale fremskridt, men det var først under dennes eftermand landstingsmand Piper, at der kom en kommunal blomstringstid i Lyngby Kommune.

I det hele taget lå det kommunale liv fuldstændig brak i halvfjerdserne. Som det vil forstås af ovenstående, kendtes der intet til begrebet kommunalt initiativ. Men der kendtes lige så lidt kommunal interesse fra borgernes side.

Når der nu om dage skal foretages valg til de kommunale råd, er der store og stærke kræfter i bevægelse, og ved valgbordene møder 80-90

Lyngby i gamle dage

procent af kommunens vælgere. Den gang kunne det ske, og det hørte endda ikke til sjældenhederne, at der slet ikke indfandt sig nogen vælger, men at det siddende sogneråd var alene om at vælge det næste, hvad enten det nu blev dem, der i forvejen havde sæde, eller man havde en eller anden, der skulle puttes ind. Når der ingen skulle puttes ind her, var det fordi, man på dette tidspunkt var nået til bevidstheden om, at det var noget af en magtstilling at have sæde i sognerådet. I nabokommunen mod vest, Gladsaxe, betragtedes det endnu som en slags straf at bebyrde en mand med at vælge ham som sognerådsmedlem, og mere end en gang har parolen der – når sognerådet sad alene og valgte eftermændene – været denne: »Lad nu denne eller denne få sin tur i sognerådet, han har s'gu længe nok været fri«.

Her i Lyngby nåede man dog ikke langt ind i halvfjerdserne, inden der begyndte at røre sig en kommunal bevægelse. Det var Lyngby-borgere, der rejste den.

Hidtil havde det omtrent udelukkende været sognets landmænd, som havde stået for styret, men nu begyndte, særlig de dengang unge i byen, at stille krav om at være med. Grunden til, at der efterhånden udviklede sig et meget spændt modsætningsforhold mellem de to parter, var vel nok nærmest den, at sognerådsformanden – som alt nævnt – så så ensidigt på sagerne og var så uimodtagelig for indførelse af reformer, og, Gud skal vide det, de ønsker, som i de dage fremsattes, var både små og billige. Det er således absolut ingen anekdote, men en virkelig historisk sandhed, at da der den første gang andragedes sognerådet om nogle lygter til aftenbelysning i byen, afvistes andragendet med den bemærkning fra formanden: »Kan de ikke se at gå, så kan de den onde lyne mig selv tage en lygte med, eller de kan blive hjemme om aftenen; således gør jeg«. – Og dette var netop tidens ræsonnement, når jeg føler mig tilfreds, når jeg ikke føler trang til kommunale bekvemmeligheder, – så kan andre heller ikke gøre det.

Sommerliv

Som sagt under afsnittet om Sorgenfri: Når enkedronningen flyttede ud, så begyndte Lyngbys sæson.

Lyngby lå den gang længere fra København end tilfældet er nu. Ganske vist, de halvanden mil fra Københavns Posthus og til 1½ mile-pælen over for apoteket er akkurat det samme som den gang, men Lyngby var noget mere sig selv, den lille hyggelige landsby, som på grund af den kun sjældne daglige forbindelse med hovedstaden levede sit eget liv; den var ikke som nu den store bys forstad.

Nu strækker København sig omtrent helt ud til Lunde Hussøen, og mellem denne og Lyngby sogneskel er der i Gentofte Kommune bygget så meget, at man nu kan tale om bebyggelse fra København til Lyngby. Den gang sluttede København ved St. Hans Torv, fælledeerne dannede et grønt bælte uden om byen og Store Vibehus var den første kro på landevejen. Og foruden gårdene inde på markerne og de andre kroer »Tre Flasker«, »Lunde huskroen« og Hectors lille kro og vaskeri ved Gentofte Sø, så man ingen bebyggelse før man nåede Vangede Bom, ved hvilken den gamle smedie lå. Ved »Ræveskovs Bakke« lå to små stråttækte huse, men efter disse var Vintappergaarden og dennes teglværk, som lå lige overfor, men som allerede for mange år siden er forsvundet, det eneste bygværk man så, inden man passerede Rejsenbergs smedie og havde nået Kongens Lyngby.

Det var ikke meget brugt dengang at tage i skoven pr. jernbane, ikke i forhold til nu. Ganske vist kom der hver søndag en mængde mennesker med togene, men langt den overvejende del nåede Lyngby pr. vogn, og mange særlig ungdommen kom vandrende ad landevejen. Og Lyngby var i de tider absolut det mest søgte sted i hele Københavns omegn.

Både søndag og hverdag rullede skovvogne gennem gaden op mod Lottenborg, mest dog naturligvis om søndagen. »Kaffemøllerne« som de fire- og femstolede vogne kaldtes, var endnu i majoritet, char-a-banc'en var et fuldt moderne køretøj. I København var det tradition, at når en skovtur skulle tages på rette måde, da var begyndelsen frokost på Lottenborg. Fortsættelsen skete over Søllerød og aftenen sluttede som regel i Dyrehaven. »Det danske Schweiz«, som Ørholm Kro først i firserne fik navneforandring til, var den gang endnu ikke opfundet. Men Frederiksdal tog naturligvis sit kontingent af skovvogne og folk; kroen dernede var gammel og betjeningen primitiv, men Furesøen var den

Lyngby i gamle dage

Rejsenbergs Smedie (Lyngby Hovedgade 67) ca. 1920. Bygningerne lå ud til Lyngby Hovedgade (som ses i forgrunden) mellem Jægersborgvej og jernbanen. Den bygning, hvis gavl ses helt til højre i billedet, blev senere Lyngbys brandstation.

Lyngby-Taarbæk Kommune

samme som nu, den samme, den har været gennem århundreder, og Frederiksdal Skov med sine smukke granomkransede indsøer skulle nok lokke folk.

Med nutidens rastløse og hæsblæsende automobil- og cykelfart har man ondt ved at gøre sig et begreb om datidens skovture, ture som sikkert var langt fornøjeligere end de, der nu foretages pr. cykel eller jernbane.

Vore forældre og bedsteforældre var tidlig på færde når familieskovturen skulle gå for sig.

Allerede tidligt om morgenen holdt »kaffemøllen« eller den drabelige familiechar-a-banc foran huset, og familien var parat til at gå om bord. Hos kusken sås ganske ufravigeligt en á to champagnekurve, ikke med

den ædle sydende drue, men med dagens proviant, som indhold. De største børn anbragtes på bukken, mutter og resten og alle tanterne, og hvem man ellers havde med, inde i vognen med fatter i sit fineste puds og som regel med høj sort eller grå hat yderst ved døren; denne plads var et privilegium, han havde, dersom befordringen da var en char-a-banc; var det en af de fire- eller femstolede vogne, så var den hædersplads, han beklædte, den ved siden af kusken på det forreste sæde.

Så gik det gennem gaderne, ud over fælledeerne, og ved Vibehus var man allerede på landet.

Det var ikke smålæs af skovgæster, der kunne rummes på en vogn i de tider. Den kostede ikke så få penge og pladsen skulle udnyttes; hvor der er hjerterum er der husrum hedder det, og – der var altid en eller anden god bekendt, man ville glæde med en invitation til skovturen. Hestene luntede henad vejen, og solen stak varmt, og det kunne hænde, når man havde tilbagelagt det meste af de halvanden mil til Lyngby, at forskellige af småfolkene, der naturligvis havde været purret tidligt ud i anledningen, var blevet søvnige og var ved at tage sig et lille blund. Men dette måtte naturligvis ikke ske, de skulle være morgenduelige, og fatter kendte midlet, han stemmede op med en sang, som han vidste, de alle kendte; og med den glade, syngende flok om bord rullede vognen gennem Lyngby, hvor gadedrengene tjente deres søndagsskillinger ved at sælge grønne bukkarkranse eller kranse af kornblomster, som særlig herrerne holdt af at pynte de høje hatte med, når de var på skovtur, og andre drenge, som fandt det for besværligt at binde kransene, vendte mølle og slog kraftspring på vejen bag de rullende vogne og – sloges syndigt i vejsnavset om de småmønter, der kastedes til dem.

Ved Lottenborg svingede de allerfleste af vognene ind. Der og ved Meyers Pavillon (som for øvrigt er forsvundet i disse dage efter i nogle år at have stået som en meget lidt tiltalende ruin) var allerede fra den tidligste formiddag et mylder af køretøjer og mennesker.

Champagnekurven blev taget fra vognen, og medens fatter og de andre voksne mandfolk i selskabet så sig lidt om i skoven eller måske endda aflagde den gamle bådsmænd dernede på broen et besøg for at sikre familien en robåd til efter frokosten, begyndte borddækningen.

Lyngby i gamle dage

Meyers Pavillon ved Dansebakken i Norske Skov over for Sorgenfri Slot 1894.

Byhistorisk Samling

De unge piger bredte dugen og pakkede op for de lækre sager; thi til en vellykket frokost hørte først og fremmest en god og velforsynet madkurv. Husmoderen selv forsvandt ind i Lottenborgs køkken. Hun skulle bestille en maskine vand til om en time, – men endelig godt varm og med tilstrækkelige gløder – det fornødne antal kopper og den nødvendige fløde; thi medens man naturligvis selv medbragte kaffebønner og sukker, så ville man have fløden på stedet, så fed og god, som her ude på landet, var man jo ikke vant til at få den inde i hovedstaden, – mente man da.

Snart var alle borde optagne, og der dækkedes flere steder, hvor dette lod sig gøre, i det grønne, og skæmt og latter hørtes overalt.

Vogne kom, og vogne kørte. Gæster forsvandt, og gæster kom, og Lyngbys borgere gik deres søndags-formiddagsture til Lottenborg for at se på livet dér, på de mange glade skovgæster, og det hændte ikke så sjældent, at borgeren dernede fra byen mødte igen om eftermiddagen

med hele familien og madkurven for at nyde aftensmaden deroppe ved Lottenborg. På den tid, hvor et aftensmåltid kunne indtages, var nemlig det store træk af københavnere forsvundet igen, i hvert fald dem, der var kommet pr. vogn. Jernbanens publikum gav sig bedre tid, – de skulle ikke med toget hjem, deres vej gik pr. kapervogn til Dyrehaven. Kendt af hver voksen og hver ung i byen, men desuden af næsten hvert menneske i København, var de to spillemænd på Lottenborg, blinde Christian og Frederik Nielsen. For dem var der intet, som hed »musik forbudt i kirketiden«. Søndag og søgn mødte de frem, den første med sin violin og den anden med sin harmonika. Hvor en rigtig stor »skovtur« havde taget plads ved et af bordene, slog parret sig ned udenfor, og så begyndte musikken. De spillede, de to gamle, og de sang duetter; det var ikke absolut det kunstneriske eller harmoniske i spillet og sangen, som tiltalte, men de hørte nu en gang med til Sorgenfri og Lottenborg, og til skovturen disse to, og så var de, særlig den kønne og fornøjelige Nielsen, afholdte af alle mennesker.

»Sig, vil du gifte dig med mig«? sang harmonikaens fører og kikkede hen på den blinde med violinen.

»Nej, nej, nej«, svarede denne i sangtoner, som han forsøgte at gøre så kvindelige som muligt samtidig med, at hans ansigt søgte at udtrykke, at frieriet ikke passede ham.

»Jeg har et yndigt lille hus ved stranden«, fortsatte den anden:

»Det gi'er jeg fanden, det gi'er jeg fanden«.

Videre:

»Hver ugedag skal du få nye klæder«.

Nu var violinen blevet fristet; den blinde udtrykte så tydeligt, som han formåede, at dette med nye klæder var noget et kvindeligt gemyt ikke kunne stå for, og med et smil, som gik fra øre til øre, faldt han i med:

»O, sikke glæder, o sikke glæder!«

Parret havde fundet hinanden og begge istemmede højt versets slutning: »Du fik mig dog til sidst min lille ven,« osv. – Violinen skrattede og harmonikaen brummede og takten angaves med fødderne og børnene jublede og klappede, og de voksne morede sig sikkert lige så godt som børnene og – som de to tonekunstnere selv. Der var ikke tale om at

Lyngby i gamle dage

holde op, inden det fyldige repertoire var gennemgået; der skulle synges om skomagerdrengen, som »hver morgen tidligt kl. 5 så må jeg op af køjen« dersom han ville undgå mesters spanderem, og »han må hente fløde og koge kaffe til madammen« osv., men han har dog den trøst, at »på søndag skal jeg være svend, det bliver noget andet, med stive flipper gi'er jeg den, hurra, det bliver spænd«.

Og så følger »Det var i Frederik den sjettes tid«, og »De gamle Londonbøsser«, osv. osv., og er den blinde oplagt, kan det være at han efter en og anden af de uskyldige, men fornøjelige viser giver både børn og voksne en eller anden moralsk sentens at tænke på, hver efter sin evne, naturligvis. Så afholdte er de to gamle, at det som oftest hænder, at de et øjeblik afbrydes midt i deres koncert; det er udsendinge fra et af de andre borde med venlig forespørgsel, om det ikke snart er deres tur, at få musikken for sig.

Nede ved Store Kro holdt kapervognene. Det var ikke et par enkelte, det var som regel en 20-30 stykker. Hvert øjeblik fyldtes en med glade skovgæster; et piskesmæld og hestene luntede rundt om kirken, opad Smedebakken, mod Dyrehavsbakken. Frem og tilbage for vognene ustandseligt, altid fyldte. Der var penge at tjene på sådan kørsel den gang, – det var en hel næringsvej, der tilintetgjordes, da cyklerne kom og tog magten fra kapervognene.

Pinsesøndag var naturligvis sæsonens største. Og pinsemorgen måtte kaffen på Lottenborg være færdig allerede ved 5-tiden; thi så tidlig begyndte vognene at rumle frem på denne dag.

Pinsedag var nemlig den gang, som den er det endnu, udflugternes største dag. Alle skulle ud, men der var dog den forskel på da og nu, at medens man nu er mere tilbøjelig til at tage ud alene d.v.s. familievís – foretrak man i hine dage at tage ud i sluttet trop enten en del familier sammen eller som forening.

Navnlig var pinsedagen sangforeningernes store dag. I Sorgenfri, på Frederiksdal, i Dyrehaven og i Charlottenlund ligefrem vrimlede det med sangforeninger. Allerede fra 5-6-tiden om morgenen kom de store skovvogne rumlende med syngende mennesker, og fra det første morgentog til langt hen på eftermiddagen var der sangforeninger, som

travende midt ad gaden i høje toner jublede deres sommerglæde ud. På denne tid var de senere så stærkt benyttede sangerhuer endnu ikke ret meget i brug, det var inden de store sangfesters tid – det var den høje hat, som var den dominerende hovedbeklædning.

I rækker på 5 og 5 spadserede de gæve sangere gennem gaden med en holdning som grenaderer, medens de med en næsten komisk alvor sang den så yndede:

»Det er så herligt en sommerdag
at vandre ind under løvets tag«, –

og efter sangerne kom deres kvindelige tilbehør og børnene, som begge, medens de travede frem med madkurvene, i lige høj grad beundrede fatters udmærkede holdning og gode sangstemme.

Det kunne hænde, når turen om aftenen gik mod jernbanestationen, at holdningen ikke var nær så stram og stemmerne ikke så klokkerene, som de havde været det om morgenen; de høje hatte skinnede ikke så nypudsede, og de var måske endda anbragt langt bag i nakken, og – hvad der ville være utænkeligt, når en sangforening drog ud – det var ikke sjældent, at madammen ved hjemturen var anbragt midt inde mellem sangerne for at give manden en støttende håndsregning. Det hedder jo som bekendt, at man skal »fugte talentet« og »klare stemmen«, og begge dele brugtes i rigeligt mål af de pinseglade sangforeninger.

Men det er ikke mere de store skovtures tid, og det er ikke i samme grad som tidligere sangforeningernes tid; man kører ikke ud fra morgenstunden, samler ikke så mange venner og bekendte, som der kan pakkes sammen på en char-a-banc, man stopper ikke mere lammesteg og andre lækkerier i champagnekurve og kører til skoven. Nej, man spurter så og så mange kilometer landevej på sin racer, sluger en blodig beuf og en pilsner (eventuelt et glas mælk) i en landevejskro så langt som muligt hjemmefra, og så farer man påny tilbage til hovedstaden med en hurtighed som gjaldt det livet, eller i hvert tilfælde som gjaldt det at løbe fra betalingen af den pågældende beuf og pilsneren.

Til sommerlivet i Lyngby hørte to ting af absolut ren »lokal« interesse. Det var sangforeningens sammenkomster og Borgerlige Forenings skov-

Lyngby Borgerlige Forening på skovtur til Fiskebæk i 1912.

Byhistorisk Samling

ture. Vi kommer senere tilbage til disse to foreninger og taler kun om ovennævnte ting.

Hotel Rustenborgs have var den gang en hel lille skov af hundredårige linde, kastanier og bøge. Under disse stod de store haveborde med bænke, ved hvilke byens familier grupperede sig, når sangforeningen af og til i de lune sommeraftener gav en lille, gratis friluftskoncert. Den nuværende store palmeveranda eksisterede ikke, men ud mod haven var der på denne side af hotellet en stor træaltan, og på denne tog sangerne plads. Koret var stort og stemmerne var gode, og sangerne sparede sig ikke. Folk glædede sig ved at høre dem, og sådanne aftener var en kærkommen afveksling fra det som regel noget ensformige liv.

Skovturene i Borgerlige Forening var noget enestående. Det er sket, at der er rullet vogntog fra Hotel Rustenborg så lange, at de strakte sig fra hotellet og omtrent til Jægersborg. Deltagernes antal kunne altid tælles i hvert fald i nogle hundreder, og dagen var en begivenhed. Ofte gjordes udflugterne pr. bane og Lyngby borgerlige Forening havde i sin

tid æren af at være den første forening, som gjorde en tur med Gribskovbanen, ja den indviede egentlig banen ved at gøre turen den samme dag, som denne åbnedes for trafikken.

Foreningsliv

Lyngbys mindre berøring med hovedstaden i halvfjerdserne gjorde at byen havde et meget frodigt foreningsliv. Her er allerede nævnt sangforeningen, som for øvrigt er en af byens ældste foreninger, og er den samme, som endnu eksisterer. Dens medlemstal var ikke så stort, som det er nu, men dens sangkor, det kan siges uden i mindste måde at forklejne de nuværende gode sangere i foreningen, var ganske fortræffeligt. Det var ikke unge mennesker, som havde plads i sangernes række, det var halvgamle, adstadige borgere, håndværksmestre og købmænd, som efter dagens virke glædede sig ved sangen i foreningen om aftenen.

Det var fest, når sangforeningen gav koncert; det var en nydelse at høre sangen og det var en fornøjelse at se og høre de små komiske duetter, som særlig brødrene Jørgensen gav til bedste. Brødrene Jørgensen, det var nuværende brandinspektør Jørgensen og hans to afdøde brødre urmager J. og tømremester Hjalmar J., var nemlig hele genier i at give komiske duetter; de kunne få publikum til at vride sig af latter, når de gav den morsomme skærslippervise (ikke den, der senere er kendt fra en revy) eller »Katteduetten« eller en af mange andre i deres omfattende repertoire. De nævnte herrer hørte til de bærende kræfter inden for denne forening, og det var som regel deres muntre lune, som gav aftenerne deres præg.

Borgerlige Forening var byens – nej hele egnens – hovedforening. Dens medlemstal kunne tælles i hundreder, og den samlede sine medlemmer fra en strækning, som nåede fra Sundet til Ballerup og fra Hørsholm til København. Foruden sine egentlige medlemmer havde den dansende do., dette var yngre medborgere, som ikke havde nogen ret til at møde på klubaftener, men som for deres kontingent erhvervede retten til at deltage i baller i sammenkomster. To gange om ugen holdtes klubaften. To gange om ugen rullede vogne langvejs fra til Lyngby, hvor der holdtes ind i Hold'an, hvor køretøjet henstod, medens ejeren fik sin

Lyngby i gamle dage

Hotel Rustenborg omkr. 1900. Hotellet lå på hjørnet af Jernbanevej og Bagsværdvej og blev nedrevet ca. 1960. Det var opført i 1868 som følge af anlægningen af Nordbanen nogle år tidligere, idet den første Lyngby Station blev bygget på det sted, hvor senere Teknisk Skole kom til at ligge. Parkeringspladsen ved svinget på Jernbanevej lige før viadukten svarer således til den oprindelige stationsplads.

Byhistorisk Samling

l'hombre ved sit faste bord i klubben på Rustenborg. Der kunne samles et helt hundrede mennesker til en klubaften den gang, men Borgerlige Forening var også omtrent den eneste på egnen.

Holdtes der baller, var deltagelsen altid meget stor, og ved det såkaldte »gammelmandsbal«, en gang hver vinter, var der altid stærk rift i dameverdenen om at komme med. Det overholdtes nemlig ved dette med den største strenghed, at alene medlemmer måtte deltage, og hvert medlem måtte kun møde med én dame. Ungkarlene, det var nærmest de såkaldte dansende medlemmer, var i høj kurs forinden et sådant bal; thi det gjaldt jo for ældre og mødre, som gerne ville have deres voksne datter med til bal, at få kapret en sådan kavalier til at tage datteren med.

Der var noget mere stilfuldt over halvfjerdsernes baller end over nutidens. Tango og boston eller andre apachedanse var endnu ikke opståede herhjemme, og sekstur, jødetur og kontrafejer endnu ikke gåede af mode. En française eller to i nattens løb var en selvfølge, og man gik til tider ikke af vejen for en polonaise, men ellers var det naturligvis polka, galop og vals, som dominerede. Man kendte heller ikke det lidt dansebuleagtige, at dansen foregik helt tvangfrit, at enhver kunne fare frem på gulvet, så snart musikken spillede op; nej, der måtte pænt stilles op, og de jourhavende danseinspektører vågede strengt over, at ingen »snød« sig ud af rækkerne. Der var noget stilfuldt, noget smukt over disse baller, og det var ikke mindst de fire faste danseinspektører d'hr. kammerråd Chr. Jacobsen, komponisten Ole Jacobsen, afdøde dr. Svendsen, Herlev og forpagter Henrik Høyer, Brogaard, som havde æren herfor.

En enkelt gang blev der arrangeret et karneval, og skønt et karneval ganske naturligt har en noget mere løssluppet karakter end et bal, vågedes der dog af bestyrelsen strengt over den gode tone. Det skete således en gang, at et medlem, der deltog i sådan en maskeaften, blandt kelnerne traf en ungdomsbekendt. Under samtalen ytrede denne lyst til at få sig en svingom, og medlemmet lånte ham i et garderobebeværelse sin sorte domino, for at han kunne få denne sin lyst styret. Den årvågne bestyrelse fik dog hurtigt færten af, hvad der var sket, og medlemmet blev øjeblikkelig stillet for et ekstraordinært bestyrelsesmøde, i hvilket der stilledes ham valget mellem at betale en mulkt til foreningens kasse af 200 kr. eller blive ekskluderet af foreningen. Manden valgte det første; han gjorde en undskyldning, lettede sin tegnebog for de mange pæne sedler og – lånte ikke oftere sin domino ud for at hjælpe en danselysten bekendt.

Det var i halvfjerdsernes »Guldalder« dette skete, det var den gang, da der i en kort årrække var opgang i næsten alle forhold, og hvor et par tikronesedler mere eller mindre ikke tilnærmelsesvis betød det samme som f.eks. nu.

Lyngby havde sit fugleskydningselskab den gang. Også dette var en forening, som i stort tal samlede folk fra byen og omegnen og langvejs fra, når den holdt sin årlige fugleskydning.

Lyngby i gamle dage

Et af de mest interesserede medlemmer, dalevende proprietær Georg Jensen, havde på sit store engdrag ved Lyngby Sø afgivet et areal til skydehus og skydebane. Hvor skydebanen den gang var, er der nu villaer og haver.

Allerede fra morgenstunden begyndte skytterne at komme. Formiddagstogene bragte nye; thi selskabet havde mange københavnske medlemmer, og de var let kendelige, for alle slæbte de på en bøsse, der i reglen var så stor og massiv, som en lille kanon. Det 8 mm gevær med den altgennembrydende spidskugle var endnu ikke opfundet, og Remington'en blev vist endda regnet for et så kraftigt våben, at heller ikke dette benyttedes. Men de store forladekanoner gjorde det også godt nok mod den mægtige kongeørn, som var anbragt på en pæl foran skydevolden.

Inde ved skydehuset smeldede Dannebrog for vinden og allerede samtidig med det første skud begyndte d'hrr. Janckes og Husum-Christensens godt sammenspillede hornorkester at underholde deltagerne. Hver gang der faldt en gevinst gav musikken en fanfare. Selskabets medlemmer helligede denne dag helt til livet på skydebanen. Kl. 12 indtoges frokosten i det dertil byggede spisetelt og efter denne begyndte l'hombren og andet kortspil blandt de ikke særligt skydeinteresserede medlemmer. Det store øjeblik på dagen var, når fuglens brystplade blev nedskudt. Et dundrende hurra hilste den heldige, og under tale og anden højtidelighed fik han overrakt det store, grønne silkeskærf, ved hvilket alle tidligere års fuglekonger havde anbragt en stor sølvmedaljon med årstallet for deres udnævnelse til fuglekonge og med en eller anden gravure, som hentydede til deres livsvirksomhed uden for skydebroderlaget.

Med musikken i spidsen gik det nu til hotellet, hvor festmiddagen skulle indtages, og det kunne hænde, at en del af de gode skydebrødre var lidt rødere i kammen, end de havde været det, da de om morgenen drog ud til dagens dyst, eller det skete, at nogle af dem ikke var så sikre på benene. Der var jo i dagens løb drukket forskellige små glas portvin i anledning af gensyn eller en faldet gevinst, eller hvilken anden grund, der nu kan være til at drikke små glas portvin. Men der var humør, og det

kunne godt falde den hele trup af halv- og helgamle skytter ind at istemme melodien, som musikken spillede.

Ved middagen gik det højtideligt til – i hvert fald til en begyndelse. Der blev talt og sunget i en uendelighed. Der var tale og sang for fædrelandet. Foreningen, den nye fuglekonge og damerne (som man altid finder trang til at mindes i herreselskab) fik hver sin tale og sang, og så fortsattes der siden for skytterne og for det og det, akkurat som ved en dyrskuemiddag, hvor man begynder med skuets protektor og ender med de endnu ikke fødte tyrekalve.

Lynghby Arbejderforening

Lynghby Arbejderforening var dengang noget helt andet end nu. Om den var større eller mindre, skal ikke kunne siges, men det var en forening, for hvilken en stor del af det mere velstillede borgerskab interesserede sig. Foruden at være sygekasse gav foreningen sig af med selskabelighed, og den arrangerede til tider store bazarer, hvis formål det var at støtte dens understøttelses- eller byggefond, og så havde den endelig en specialitet, som den gang gjorde sig udmærket: Den havde sine årlige produktudstillinger. Det er nemlig på disse, man kommer til at tænke, når man nævner Lynghby Arbejderforening i halvfjerdserne.

Når den tid var inde, da »marken var mejet, og man var kørt hjem med det allersidste læs«, og når rodfrugterne i mark og have var høstede, så holdt arbejderforeningen sin produktudstilling. Det var d'hr. graver Anders Christensen og gartner Schousboe, der som regel forestod arrangementet, men der var ellers hjælpende hænder nok, og der var udstillere i mængde. Det var hele store læs af grøntsager og frugt, som dagen forud for udstillingen kørtes til Hotel Rustenborg, hvor hele første sal benyttedes som udstillingslokale og til tider måtte endda spisesalen i stueetagen tages i brug med. Det var ingen særlig klasse medborgere, som udstillede her; den fornemste udstiller var selve enkedronningens slotsgartner, men alle større gartnere på egnen var også med, og med mangt et lille husmands- og indsidderhjem var der udstillinger af haveprodukter så smukke, at man sjældent ser det ved de store udstillinger, der af og til arrangeres i København. Dette at få sin lille avl bedømt og

Lyngby i gamle dage

måske præmieret både med diplom og penge, det gav en egen kappestrid mellem alle dem, der havde haver – og det havde jo de fleste på den tid.

Omtrent hvor jernbaneledningen nu skærer Bagsværdvej, lå – inden banelegemet flyttedes i anledning af dobbeltsporets anlæg – husmand Peter Knudsens lille af alder stærkt medtagne hus. Peter Knudsen var på denne tid en kraftig mand i sin bedste alder, stor og knoglet med et furet, men fast ansigt, som næsten skjultes i stort, aldrig soigneret vildmandsskæg. Han sled sammen med konen fra den tidligste morgen til den seneste aften for at ernære den store børneflok. Hans ærgerrighed var at kunne konkurrere med selve det så mønsterværdigt drevne slotsgartneris køkkenhave, og meget ofte lykkedes denne ærgerrighed i fuldt mål. Peter Knudsen hørte altid til dem, der erhvervede sig, i reglen endog flere, førstepræmier ved produktudstillingen. Og dog var der den forskel på slotshavens og Peter Knudsens køkkenprodukter, at de første dyrkedes i den stærkt kultiverede slotshave efter alle kunstens regler, medens de sidste havde deres fremvækst i, man kan næsten sige den mest umulige af al egnens jord. Thi Peter Knudsen var fra begyndelsen en fattig mand, og hvor der lå en markplet, en skrænt eller en fortidsgrusgrav, som ejeren ikke regnede det ulejligheden værd at pløje eller grave og at ofre udsæd på, der indfandt Peter Knudsen sig, sikrede sig for en ren bagatel brugsretten – og når der var gået et par år, havde han allerede forstået at aftvinge det tidligere så ufrugtbare areal endda første classes rodfrugter. Peter Knudsen var selvfølgelig ingen heksemester; den slags fandtes lige så lidt i halvfjerdserne, som de findes nu. Men han var et utrætteligt slid, og hustruen, en svær, tætsluttet bondekone, var det samme, og efterhånden som de mange små i det lille hjem voksede frem, blev de taget med i arbejdet. Det var den ene del af hemmeligheden ved Knudsens gode resultater. Den anden var denne, at der den gang her i Lyngby ikke eksisterede noget som helst i retning af samlet renovationsudførelse. Fra de ejendomme, hvor det kneb med udførelsen, påtog Peter Knudsen sig denne med brugsretten til gødningen og måske endda et lille ekstrahonorar; – ved strengt, udholdende arbejde, ved kraftig gødning og et praktisk blik for, hvad der kunne drives ud af omtrent intet på jordområdet, skabte han resultaterne. Er vi her kommet lidt uden for

emnet »produktudstillingerne«, ved så at sige at biografere husmand Peter Knudsen, så kan det godt for en fuldstændighedens skyld tilføjes, at da han i en årrække havde ført sit arbejdssomme og spartanske liv her, så kunne han købe sig en mindre gård i Sydsjælland, hvor han fortsatte arbejdet, men under betydelig lettere kår.

Alle i byen og på egnen skulle se Arbejderforeningens produktudstilling, som naturligvis varede flere dage, og hvor der på forskellig måde var anledning til at more sig og til at – spytte i bøssen.

Der holdtes foredrag om havebrugsforhold, der var bazar med tom-bola og roulet og lignende, og der opførtes til tider hele teaterstykker på den lille scene, og fra mange sider kunne der strømme gaver ind til en sådan bazar, og alle kneb brugtes for at gøre indtægten så rigelig som muligt. Der skulle jo indvindes ikke alene til arrangementsudgifter og til præmier, men foreningen skulle have et overskud. Der var således en tid, hvor en da kendt Lyngbybeboer, partikulier Guldmann, – som for øvrigt har bygget og været ejer af den store villa, som ligger i Fuglevad, men som nu tilhører Brede Klædefabrik – var formand for foreningen, og under ham afholdtes der bl.a. en sådan produktudstilling. I et af lokalerne var der indrettet et lille konditori med udskænkning af kaffe, te og chokolade, og for at få afsætningen her til at gå livligt, benyttede han et fif, som var ham personlig noget bekosteligt, men som skaffede festen en betydelig indtægt. Han bestilte nemlig en meget stor portion – det var i tusindvis – af »skillingsboller«, der skulle serveres som brød til kaffen eller teen, og i hver tiende af dette bjerg af boller lod han indlægge et ganske nyt kronestykke. Der blev selvfølgelig sørget for, at publikum blev underrettet om, at man kunne risikere at få en hel krone, dersom man ofrede ti øre på købet af en skillingsbolle. Selvfølgelig gik det strygende på »konditoriet«, men der var også dem, hos hvem begærligheden gav sig det udslag, at de ligefrem købte en gros af bollerne i håb om at få deres 10-ører omsat i kroner. Dette var – som sagt – en af måderne at skaffe indtægt på, men der var flere af lignende eller anden art, men allesammen måder som godtgjorde, at de, der medvirkede ved Arbejderforeningens arrangementer, ikke skånede sig selv hverken i retning af tid eller penge. Blandt dem, der interesserede sig for Lyngby

Lyngby i gamle dage

Arbejderforening, var også daværende dr.med. Goldschmidt. Hans medvirken ved forskellige bazararrangementer gik i reglen i en noget anden retning end som nævnt Guldmanns; Goldschmidt skrev udmærkede viser, som tryktes enten i en »bazar-avis« eller som en selvstændig sang, der solgtes i øjemedet. Et sådant oplag af en Goldschmidts sang kunne altid være sikker på en rivende afsætning. Han beskrev i disse viser – som han lavede under tummelen på selve bazaren, og som han herfra sendte til trykkeriet, og han var ikke bange for at nævne de assisterende og måske endda, naturligvis på en fin måde snerte dem lidt, som f.eks. da han i et vers om nu afdøde brandinspektør, tømrmester Hansen, der optrådte i en sømandskomedie, og der sang en vise på melodien i »Caprisiosa« »Højt fra toppen nu blodflaget vajer«:

»Rudolph Hansen han sang så bedårende

at – ingen kunne bare sig for tårerne«,

Rudolph Hansen havde nemlig ikke den fjerneste antydning af sangstemme, og de alvorlige vers, han skulle synge fra scenen, havde vakt den vildeste jubel over hele salen. Der lå måske også lidt af en brod i, når Goldschmidt i et andet vers sagde:

Du kan ikke tro, hvor her var yndigt,

og hvor gartner Nielsen han var fuld

– af kommers, og han morede sig syndigt

med en seddel på et sølvur af guld.

Men den slags småting toges ikke forargeligt op af nogen, de morede publikum og generede ikke dem, det gik ud over.

Der kom andre tider for Arbejderforeningen; politikken, som ved halvfyrdsernes slutning og firsernes komme begyndte at trænge ind i alle forhold og på de mest neutrale områder, begyndte også så småt at stikke hovedet inden for i Arbejderforeningen. »Det er »de store«, som styrer vor forening«, hed det fra en del af medlemmerne, og der arbejdedes her som under så mange andre forhold på et »selvstyre«, det vil sige, det skulle være arbejderne i egentligste forstand, som skulle stå for styret i foreningen. De andre, de mange som uegennyttigt og endda med ret store ofre gennem årene havde arbejdet for foreningen og skaffet den både anseelse og kapital, dem havde man ikke brug for, mente man, og

disse andre, de lod naturligvis medlemmerne få deres vilje, men Arbejderforeningen lukkede ikke ved det. Nu er den slet og ret en almindelig anerkendt sygekasse.

Lyngby Sejlklub

Her skal endnu nævnes en forening, som – desværre – hører til de forsvundne, og som næppe genopstår i Lyngby med mindre det skulle lykkes at få den så meget omtalte sti langs jernbanedæmningen i søen, – det var Lyngby Sejlklub. Det var den gang mere brugt end nu, at borgere i Lyngby havde deres egen sejlbåd i søen. I Bådsmandssøen lå en hel lille flotille, og ved hver bådebro fandtes der en eller flere sejlbåde, som tilhørte dels forskellige beboere og dels sommerbeboere. Disse bådejere arrangerede til tider under navnet Lyngby Sejlklub kapsejladser på søen.

Det var et smukt syn at se de mange små lystbåde lægge ud fra jernbanevolden, hvor åen løber ind til Mølledammen og jage søen rundt; først helt op mod Frederiksdal, så søen tværs over, til man havde passeret dommerbåden, som man naturligvis satte en ære i at passere som første båd. De hvide, stærkt spændte sejl blinkede i solen, og fra alle mastetoppe flagede vimpler, medens Dannebrog prydede storsejlet. Mange af disse sejl sportsmænd blev efterhånden helt dygtige på dette område, og det var forbavsende at se, hvad de kunne byde småbådene for et pres af sejl. Var kapsejladsen vel overstået, fortsattes der med bøjesejlad. På et sted i søen anbragtes der en træbøje i hvilken der i huller var anbragt en del pinde; det gjaldt nu om at sejle denne bøje så nær som muligt og tage en pind fra bøjen uden at forandre kurs eller fart, og de både, som erhvervede sig de fleste pinde erholdt naturligvis de største præmier. Denne sejlad var overordentlig morsom og kunne give anledning til megen forfriskende latter; thi det var jo ikke altid pinden i bøjen, man fik fat i, når man i den strygende forbifart rakte sin arm ud for at gribe den; ofte stak man armen i hele sin længde i vandet, og mest morsomt – for de andre, naturligvis – var det, dersom dette skete for en som havde undladt at kaste trøjen og smøge skjortærmet så højt op som muligt.

Lyngby i gamle dage

Når sejladsen var sluttet kunne det hænde, at der sluttedes med en spisning på hotellet, hvor så præmieuddelingen fandt sted, men det kunne også ske, og det skete vel oftest, at sejlsportsmændene havde deres smørrebrødspakker med i bådene, og så foretoges der som afslutning eskadresejlds til Frederiksdal d.v.s. til Nybro. I fiskerhuset her, hvor gamle Speich var vært – han var opsynsmand på søen, men havde det tillige sådan indrettet, at han kunne forsyne lystfiskere og andre, der kom til søs eller til lands med en snaps og et glas øl – indtog man så måltidet og uddelte præmierne under alskens skæmt.

Mod nye tider

Tiden går ikke mere – som den gang – i retning af sammenslutninger i foreninger. Vi er kommet for nær ind under hovedstaden, – storbyen er vokset ud til os, og den har for en stor del bemægtiget sig befolkningen, når det gælder fornøjelser og adspredelser.

Hvilken forening ville nu som den gang kunne samle 2-300 mennesker til en balaften? Hvilken teaterdirektør ville formå at samle fuldt hus søndag efter søndag i Hotel Lyngby til »Jeppe på bjerget«, og endda i sit publikum tælle samtlige byens spidser?

Ingen forening, ingen teaterdirektør vil mere formå at samle som den gang.

Allerede sidst i halvfjerdserne og i begyndelsen af firserne havde foreningslivet kulmineret. Den store »Borgerlige Forening« begyndte at gå ned ad bakke. En del medlemmer begyndte at finde, at den ikke trods sine strenge love og deres absolutte overholdelse, var »fin« nok, og denne fine portion fik dannet en ny selskabelig forening, som straks fra begyndelsen fik navnet »Den Adelige«, fordi den talte en »virkelig greve« blandt sine medlemmer. »Den Adelige« havde dog kun nogle få, ikke meget bydende års eksistens, så gik den i stykker for at give plads for en ny selskabelig forening, en ny Adelig, som heller ikke holdt sig, og det er gået således gennem tiderne til der nu på dette område igen kun findes gamle Borgerlige. Da foreningslivet begyndte at komme i forfald oprettedes der også en »dramatisk forening«. Den var i nogle år ret levende, hvad der var en naturlig følge af, at der altid blandt mennesker,

som ikke er skuespillere, findes en del, som er ganske overbeviste om, hvilket scenisk talent de sidder inde med, og som føler en uimodståelig trang til at lade dette talent komme deres medmennesker til gode. Det skal ikke nægtes, at der imellem de spillelystne folk var enkelte, som endog havde god forståelse af de roller, de gav sig i lag med, og som førte sig godt på scenen, men i det store og hele blev forestillingerne naturligvis, hvad alle eller dog vel de fleste af denne sort er, parodier på det, de skulle være.

Nedskriveren af disse småting om Lyngby traf således en gang ved en dilettantkomedie i Hotel Lyngby nu afdøde skuespiller Sophus Neumann. »De er kommet her for at lære?«, lød hilsenen spøgende. »Ja«! svarede N. gravalvorlig. På den andens brede smil i anledning af svaret fortsatte Neumann: »Le ikke. Jeg er virkelig kommet for at lære, og jeg høster erfaring ved, hvad jeg ser. Det er nemlig godt en gang imellem at blive erindret om, hvorledes – man ikke må bevæge sig på en scene. Kan De se Mathilde, (Neumanns søster skuespillerinde fru Mathilde Nielsen) hun sidder der henne. Jeg er sikker på, hun gør de samme studier som jeg.«

Men naturligvis, de dramatisk interesserede morede først og fremmest sig selv, men også de mange, som i nogle år søgte dramatisk forening indtil også denne kulminerede; hurtigt gik den tilbage og forsvandt.

Vi skal til slut på dette lille billede af et kort afsnit af Lyngbys historie gengive et vers, som skriver sig (vist nok fra en Arbejderforenings-bazar) midt i firserne, et vers, der ligesom i sig selv indeholder den hele karakteristik af Lyngby fra byen forrige gang havde kongelige beboere på det smukke lille Sorgenfri, og til den nye tid oprandt, da fornyelsen kom, den gang da den unge, vakre prins Christian påny hævdede Sorgenfri og Lyngby ved at tage ophold der. Når forfatteren til den sang, af hvilken verset lånes, ikke navngives, så er grunden den, at han hver dag færdes iblandt os som en af byens og forøvrigt hele egnens mest kendte mænd. Verset – som synges på melodien »Lottes død« – lyder således:

Lyngby i gamle dage.

Den gang var Lyngby by en by, hvor kongen residerte,
og Sorgenfris beboere i rødt uniformerte.

Nu er det røde blevet blå, og der til rest af glansen
nok findes kun en grå lakaj,

– hans navn skal være Hansen.

Hvor før kun vin og munter tale flød,

der findes knap en rotte, som der ej af sult er død.

– Det var fortid, og det var før nutid, men i nuet er de døde rotter fejede ud; det lille slot er påny blevet kongeborgen med de røde uniformer; gendarmene er for længst forsvundet, medens Livgardens smukke folk holder vagt over landets populære konge og hans lige så afholdte familie.

Lyngby er kommet i den nye tid – udviklingen er i gang, gid den må vedblive og forstærkes.

Emanuel Skjoldager

BISKOP JAKOB PETER MYNSTERS VISITATSER I LYNGBY 1836-1853

Da reformationen i Danmark var gennemført den 30. oktober 1536, og den danske kirke var blevet evangelisk-luthersk i sin struktur og forkyndelse, overtog man fra kirkens katolske tid bispeembedets tilsynsret og tilsynspligt. Den danske kirkeordinans, som Chr. den III udstedte den 2. september 1537, påbød en generalvisitation af stifterne, som biskopperne (superintendenterne) sammen med lensmændene straks skulle foretage dels for at få klarhed over, hvilke indtægter, der hørte til de enkelte sognekirker, og dels for at almindelig evangelisk kirkeskik kunne blive indført, så hurtigt som muligt.

Samtidig med denne generalvisitation blev påbudt, understregedes biskoppens pligt til »en Sinde om Aaret«, om ikke tiere, at gøre besøg i stiftet for at overhøre præsterne, til hvis lære og forkyndelse man havde mistillid, så vrang lærdom kunne bringes til ophør. I det hele taget skulle biskoppen til stadighed skaffe sig kendskab til, hvorledes det i hans stift stod til med prædiken, skolevæsen, hospitaler og fattigforsorg.

Det første slægtled af lutherske biskopper efterlevede disse bestemmelser meget samvittighedsfuldt. For Sjællands stifts vedkommende er det sikkert velkendt, hvilken værdifuld arbejdsindsats den første evangeliske biskop, Peder Palladius, ydede netop på dette område.

Som tiden gik viste imidlertid ikke alle biskopper lige stor nidkærhed i visitatsarbejdet, og det havde til følge, at navnlig det latinske skolevæsen, de såkaldte latinskoler, flere steder gik i forfald. Herover ankede kongebrevene af 1594 og 1604 og indskærpede meget alvorligt biskoppernes visitatspligt. Det samme måtte påny gøres i den store forordning

Emanuel Skjoldager, f. 1913, sognepræst, i bestyrelsen for Søren Kierkegaard Selskabet. Har skrevet en række bøger og artikler om Søren Kierkegaard.

af 27. marts 1629 om »Kirkens Embede og Myndighed mod ubodfærdige«.

Den lutherske kirkes opfattelse af bispevisitatsens værdi blev lovfæstet i Danske Lov, givet af Chr. den V i 1683, hvis bestemmelse i alt væsentligt var gældende endnu på biskop Mynsters tid. Med formuleringer hentet fra kirkeordinansen pålægges det biskopperne mindst hvert tredje år at besøge stiftet for flittigt at ransage, hvorledes præsterne prædiker, udlægger børnelærdommen og forvalter sakramenterne, og om de i alle måder sømmeligt forestår deres embede og pryder det med et godt levned. Desuden skulle biskoppen besøge alle børneskoler i stiftet samt undersøge hospitalerne og de fattiges forhold. (Danske Lov 2-17-0 ff. jvf. 2-16-3).

En delvis fornyelse, men især en kraftig understregning af biskoppens tilsynsgering gennem visitatser, fandt sted i pietismens magtperiode med stiftelsen af Generalkirkeinspektionskollegiet. I kollegiets instruks af 15. november 1737 blev det af kongen, Chr. den VI krævet, at »vore Biskopper og Provster herefter med des større Flid lægge Vind paa deres vigtige Embedes egentlige og fornemste Forretninger, visitere de under deres Inspektion værende Kirker saa flittigt som muligt, indrette saadanne deres Visitatser til mere Frugt og Opbyggelse, end hidtil ofte paa mange Steder sket er«. Samtidig med deres inspicerende virksomhed skulle biskopperne på deres visitatser desuden virke som åndelige vejledere »i alle til det evangeliske Læreembedes velsignede Førelse fornødne Stykker«. Navnlig skulle biskoppen ved visitationen skaffe sig kundskab om præsternes livsførelse, om deres lærdom, katekisation og husbesøg, om de gjorde fremskridt i private teologiske studier. Dette sidste kunne konstateres ved at gennemse præstens konceptbøger til prædikenerne. En sådan bog havde præsten pligt til at føre. (H. F. Rørdam: Historiske Samlinger og Studier IV, 229-230).

Efter at Generalkirkeinspektionskollegiet, som var et typisk »barn« af pietismen, i 1791 blev ophævet, blev det sædvane, at biskopperne indsendte deres visitatsberetninger til Danske Kancelli (ministeriet). Det blev dog forsømt i ikke få tilfælde, og efterhånden blev biskoppernes visitatsdagbøger at betragte ikke som officielle embedsprotokoller, men

som private optegnelsesbøger, der blev anbragt i de respektive bispeembeders arkiver på linje med de øvrige skriftlige efterladenskaber vedrørende biskoppernes embedsførelse; for Sjællands stifts vedkommende i Sjællands Bispearkiv. Det gælder således også biskops Mynsters visitatsdagbøger, men det gør dem ikke mindre interessante eller værdifulde som kilde til belysning af lokalhistoriske forhold og personer.

Jakob Peter Mynster blev født i København den 8. november 1775, tog teologisk embedseksamen 1794 nitten år gammel og blev ansat som huslærer hos grev Moltke, Bregentved ved Haslev.

Den 17. juli 1801 blev Mynster på grevens foranledning kaldet til sognepræst for Spjellerup og Smerup menigheder på Stevn. Kirkerne hørte sammen med flere andre kirker under godset Bregentved. I Spjellerup præstegård oplevede og gennemlevede han det religiøse gennembrud, der blev vendepunktet i hans liv. Han, der helt og fuldt var præget af rationalismens tanke- og begrebsverden, kom til tro på den historiske kristendoms sandhed. Mynster skriver: »Jeg havde saaledes nu en virkelig historisk Christus og traadte mere og mere i et personligt Forhold til ham. Mit vansmægtende Hierte fornam »Christi Kirkelighed, som overgaaer al Kundskab«, og fandt deri Lægedom for alle sine Saar, Erstatning for alle sine Savn. Jeg forstod nu Guds Førelser med mig; saa ganske, saa smerteligt maatte jeg føle mig forladt i Verden for at finde det Høieste og Saligste; og Intet ligner den Henrykkelse, den indvortes Jubel, hvormed jeg ofte sagde mig selv: »Jeg har en Gud og en Frelser.« (J. P. Mynster: *Meddelelser om mit Levnet*, 1854 s. 154).

I 1811 blev Mynster residerende kapellan ved Frue kirke i København. Han blev hurtigt det københavnske borgerskabs, de såkaldte dannede kredses, præst og befæstede denne position, da han 1826 blev hofprædikant og 1828 blev hof- og slotspræst samt kgl. konfessionarius – alt imens han passede sit kapellanembede.

Ved kgl. reskript af 12. september 1834 blev Mynster udnævnt til Sjællands biskop, og den 2. november 1834 få dage før han fyldte 59 år, blev han indviet til den ansvarsfulde tilsynsgerning i den danske kirke.

Allerede den 9. juni 1835 begyndte han sin første visitatsrejse, og uden større afbrydelser fortsatte han sine visitatser til sommeren 1853 i sit

udstrakte stift, der omfattede 30 herreder og Bornholms provsti. Det lykkedes ham i sin tyveårige bispetid at gennemvisitere stiftet næsten 3 gange – en imponerende arbejdsindsats udført fra hans 60. til 77. år.

Om bispeembedet og visitatserne skriver Mynster i sin bog *Meddelelser om mit Levnet*, side 243: »I rolige Tider er Biskops-Embedet for en Mand, der nogenledes kan fyldestgøre dets forskellige Fordringer, en saare skøn Stilling, og jeg har ofte følt mig meget lykkelig deri, Det levner ofte i længere Tid god Frihed til videnskabelige Studier og Foretagender, Forretningerne ere for det Meste ikke ubehagelige, især for et Stue-Menneske, som jeg, der finder sig saa vel ved sit Skrivebord, og Visitatserne have stedse været mig meget kiære. Jeg besluttede strax at behandle disse paa samme Maade, som Biskop Balle, kun med mindre trættende Vidtløftighed, og at stræbe at gjøre Kirke-Visitatsen til en opbyggelig Handling. Jeg lod mig Aftenen forud opgive Præstens Text og Thema, og anvendte da et Par Morgentimer til i Hovedet at udkaste en Disposition for Tale og Catechisation. Disse ensomme Morgentimer i den landlige Ro have ofte været mig meget behagelige og velgjørende. Det forstaaer sig, at en kirkelig Handling efter en saa kort Forberedelse mangan Gang maa blive mindre tilfredsstillende, men mangan Gang er det ogsaa lykkedes mig at tale af et troende Hiertes Fylde, og at udvikle Tankerne i en klar og levende Catechisation. Det er ogsaa meget interessant at besøge ethvert Sogn i Landet og de mange forskellige Huse, og i Særdeleshed at stifte nærmere Forbindelse med Præsterne. Jeg har ofte med Glæde erfaret, at mit Besøg i et Herred har været fundet opvækkende for Præster og Menigheder.«

Visitatsen, der som regel fandt sted på hverdage, men naturligvis også på søn- og helligdage, når det var belejligt, varede fra 1-2 dage afhængig af, hvormange skoler, der var i pastoratet. Den foregik efter en bestemt plan, som Mynster gjorde rede for i den følgeskrivelse, der fulgte med meddelelsen om visitatsens afholdelse. Følgeskrivelsen havde følgende ordlyd:

»Ved min Ankomst i Præstegaarden ønsker jeg at forefinde den Text, hvorover der skal prædikes i Kirken, og Prædikantens Thema. – Ligeledes bedes fremlagt samtlige Præstens og Skolelærernes Embedsbøger, Liste over den confirmerede Ungdom, Efterretning om den i hver Skole

sidst afholdte Examens Udfald samt Fortegnelse over de Psalmer, som den voxne Ungdom har lært.

Ved Gudstjenesten i Kirken, som begynder kl. 9 præcis, beder jeg iagttaget, at vasa sacra, saavel fra Hovedsognet som fra Annexet, ere hensatte paa Alteret. Efter Gudstjenesten foretages Catechisation af den confirmerede Ungdom, og derefter samles Børnene af 2den Classe (hvilket dog ikke gjælder Kjøbstædernes Borgerskoler) fra Pastoratets samtlige Skoler i Kirken.

Børnene sætte sig ind i Stolene, og Begyndelsen skeer med et Vers af Psalmebogen, hvorefter Børnene af een Skole træde frem paa Kirkegulvet. Naar Catechisationen med dem er forbi, gaaer de ind i Stolene, hvornæst Børnene fra en anden Skole træde frem og saa fremdeles. Catechisationen med Skolebørnene slutter med et Vers af Psalmebogen. Naar Catechisationen med Skoleungdommen begynder, hensættes i Choret et Bord, hvorpaa Skolelærerne fremlægge Liste over Skolernes anden Classes børn. Disse medbringe deres Skrivebøger og Psalmebøger.

Klokkeslettet, naar Børnene skulle tilsiges at møde i de resp. Skoler, overlades til Sognepræsten at bestemme efter Frastanden.

I Skolerne møde 1ste Classes Børn og sammesteds fremlægges Liste over denne Classe. Det bedes erindret, at Drengene af 2den Classe findes paa Gymnastikpladsen for i Forening med 1ste Classes Drenge at aflægge Prøve paa gymnastisk Færdighed.

Skolecommissionerne indbydes til at bivaane Skolebørnenes Prøvelse.«

Visitatsgudstjenesten, der begyndte kl. 9, formede sig som en almindelig højmessegudstjeneste dog med forkortet altertjeneste. Når stedets præst havde prædiket, og biskoppen talte til menigheden, var den egentlige gudstjeneste forbi, og man gik over til katekisationen. Først samtalte præsten med den confirmerede ungdom dernæst biskoppen. Mynster lagde stor vægt på præstens samtale med de unge mennesker, da den gav ham lejlighed til en bredere vurdering af præsten og samtidig indblik i, om ungdommen havde tilegnet sig den fornødne oplæring i kristendomskundskab. Dette sidste kunne navnlig hans egen samtale med de unge afsløre. Mynster lagde vægt på, at hovedstykkerne i Balles Lærebog var tilegnet.

Biskop Mynsters fremtræden var imponerende og værdig, båret som den var, af en stærk bevidsthed om bispeembedets myndighed og forpligtelse. Der var noget patriarkalsk over ham, når han trådte frem for menigheden i kirken. Professor H. N. Clausen skriver om ham i sin bog: *Optegnelser om mit Levned og min Tids Historie*, 1877 s. 295: »Der hvilede en Grandezza af ganske egen Art over hans Væsen.«

Om eftermiddagen begyndte så visitatsen i skolerne, og her kunne man godt tage aftentimerne til hjælp for at nå, hvad der skulle nås.

Tre gange i løbet af sin bispetid visiterede Mynster Lyngby – i årene 1836, 1844 og 1853. I visitatsdøggen står anført:

Lyngbye

Folkemængde 2700. – *Præstegaarden* temmelig stor, men kun i maadelig Stand. Haven smuk. (1844: Af *Præstegaarden* er en Deel bleven ombyggt, saa den nu er en ret rummelig og smuk Gaard. – 1853: *Præstegaarden*, som afbrændte for nogle Aar siden, er nu solid og smukt opført. Haven meget smuk.)

Den 7de Junii visiterede jeg i *Lyngby Kirke*. Kirken, som tilhører Kongen, er meget smuk, lys, og vel vedligeholdt; har Orgel. Prinds Christian og Gemalinde bivaanede hele Gudstienesten. Kirken var fuld af Mennesker. Ungdommen talrig. Sognepræsten Ibsen prædikede over Joh. 6,59-69: »Jesus Christus har det evige Livs Ord«. En meget smuk Prædiken, holdt med Frihed og Liv. Ungdommen svarede udmærket vel, og tilfredsstillede mig i enhver Henseende. Præsten katechiserer ogsaa udmærket vel. (1844: Den 26de Julii visiterede jeg 2den Gang i *Lyngby Kirke*. Spr. Ibsen prædikede over Eph. 1,3: »Om den aandelige Velsignelse«. Begyndelsen var ret god, i en jævn Tone, men det Hele dog overfladeligt og ufyldstgiørende. Foredraget frit og jævnt. Katechisationen god. Forsamlingen ligesaa talrig, som sidst, og Ungdommen ligesaa udmærket baade i Henseende til Kundskab, Færdighed, Liv og Eftertanke. Bedre har jeg ingensteds fundet det. – 1853: Den 26de Junii, 5 S.e. Trin., visiterede jeg 3die Gang i *Lyngby Kirke*, som holdes i meget god Stand. Spr. Ibsen prædikede over Dagens Evangelium: »Hvorledes Velsignelsen vil komme til os i vort christelige Kald«. Simpelt, men ret

Biskop Jakob Peter Mynsters visitatser i Lyngby 1836-1853

Biskop J. P. Mynster (1775-1854).
Det Kongelige Bibliotek

*Peter Diderich Ibsen (1793-1855), sogne-
præst i Lyngby 1833-55.*
Lyngby-Taarbæk Kommune

godt. Foredraget ogsaa jævnt, men klart, Katechisationen god. En talrig Forsamling, og Ungdommen svarede særdeles godt.)

Et *Hospital* for, jeg troer, 16 Syge. Fra andre Sogne optages de for fuld Betaling, af Lyngby Sogn for moderat Betaling eller gratis. Det er stiftet af Kammerraad Drewsens Moder, og har saa Meget, at det godt kan vedligeholdes.

Lyngby Hovedskole. Patron for samtlige Skoler i Sognet er Eieren af Fuglevad Mølle Lund. Denne Skole, hvori Børnene optages paa Præliminairskolen, har 56 Børn i 2 Classer. Bygningen fortrinlig. Læreren, Organist Jess Hansen, 57 Aar, Sem. fra Blaagaard, er meget duelig. Fremgangen særdeles god. Indb. Und. haves her ikke, da den gives i Præliminairskolen. Gymnastik, fuldstændig, meget god. (1844: Patron for alle Sognets Skoler, med Undtagelse af Raadvad, Møller Lund. Skolehuset meget godt. Læreren Niels Schioldager, 41 Aar, Sem. fra Joenstrup, er en meget brav og flittig Mand, katechiserer meget godt (tilforn i Taarbæk). 91 Børn, inddeelte i 2 Classer (foruden Præliminair-skolens). Læsn. mg. Skr. g× Rel. ug. Regn. ug. Gymnastik g. – 1853:

Emanuel Skjoldager

Patron for alle Skoler undtagen Raadvad, Proprietair Holstein. Lyngby Skole har nu 4 Classer og 2 Lærere. Skolehuset meget godt. 182 Børn. Førstelærer Niels Hansen Skioldager, 49 Aar, Sem. fra Joenstrup, D. M., er en udmærket Lærer, baade med Hensyn til Kundskab og Dygtighed. Andenlærer, Sønnen, Johan Herluf Skioldager, 23 Aar, Sem. fra Joenstrup, er ogsaa en meget duelig Lærer, katechiserer levende og fermt. Der læres Fædrelandshistorie og Geographie. I Alt er Fremgangen udmærket god. Indb. Und. bruges ikke. Gymn. kunde ikke prøves formedelst Regn.)

Præliminairskolen har 60 Børn. Et leiet Locale, som er ret godt, men Skolestuen vel trang. Læreren Jørgen Holm, 34 Aar, Seminarist fra Skaarup, er duelig. Indb. Und. meget god. Gymnastik, meget god. (1844: Præliminairskolen har endnu samme leiede Locale. 28 Børn (endeel Børn, som skulde søge denne Skole, gaae paa Forældrenes Begiering i Hovedskolen). Læreren Frederik Hansen, 35 Aar, Student og Privatist fra Joenstrup, er en flau Person, som tiltroer sig store Gaver, men ingen har. Indb. Und. tg. Lidt Gymnastik. – Naar man kan blive af med Hansen, tænker man paa at forene begge Skoler, danne en Real-klasse, og ansætte 2 Lærere.)

Den 8de Junii besøgte jeg:

Taarbek Skole. 79 Børn. Skolehuset meget godt, skienket af Watt og Gordon (til Bede- og Skole-Huus.) Læreren Niels Hansen Schioldagger, 32 Aar, examineret paa Joenstrup, er en meget brav og duelig Mand, lidt pietistisk. Han katechiserer ret godt. Indb. Und. ikke indført; man venter nu paa de nye Tabeller. Gymnastik, fuldstændig, meget godt. – Læreren har af Leg. Secr. Brown 50 Rbd. aarlig for at holde Søndags-skole, hvilket bestaaer i, at det N. T. læses; intet Upassende forefalder derved. (For Lindberg er blevet collecteret i Sognet; en 30 à 40^r.) – Paa Rønnes og Provstens Indberetninger skal være anført, at Indb. Und. var indført, hvilket dog ikke er Tilfældet. (1844: 86 Børn. Læreren Peter Christian Frederik Meilgaard, 41 Aar, Sem. fra Lyngby, er meget brav, og katechiserer meget godt. Læsn. mg? Skr. ug. Rel. ug. Regn. ug. Indb. Und. mg. Gymn. g. Skolehuset meget godt. – 1853: 82 Børn. Læreren Søren Cosmus Beck, 44 Aar, stikker ikke dybt, men har endeel

Routine, uden at være forfalden, skal han dog sidde paa Kroen med Bønderne. At Skolen er i saa god Stand, tilregnes for en stor Deel hans Formand. Læsn. mg. Skr. mg. Rel. ug. Regn. mg. I. U. bruges ikke, nederste Cl. god. Gymn. g. Skolehuset stort og godt, men noget forfaldet.)

Raavad (eller Raadvad) *Skole*. Denne Skole er udenfor Skoledistrictet, og vedligeholdes af Strandmøllen og Isenkræmmer-Lauget, mellem hvilke Patronatet skifter hvert 3die Aar; nu er det hos Kammerraad Drewsen. 66 Børn. Bygningen ny og særdeles god. Læreren Andr. Vilh. Martens, forhen Sømand, 53 Aar gl., er ikke Seminarist, men har lige Rettighed. Han er ikke uduelig, Fremgangen er deels meget, deels temmelig god, undtagen i Regning. Indb. Und. indført, men bruges ikke ret meget af Mangel på Tabeller. Gymnastik, fuldstændig, meget god. Lærerens Forhold er noget tvivlsomt; han gjør sig ikke vel liidt i Districtet. (1844: 71 Børn. Læreren Martens, 61 Aar, er skikkelig og flittig, men simpel, og katechiserer maadeligt, Læsn. g× Skr. g? Rel. mg. Regn. tg. Indb. Und. tg., bruges kun lidet, men Læsning og Skrivning i nederste Cl. dog ret god. Gymn. ikke prøvet formedelst Regn, men skal være meget god. – Martens har som Hielpelærer Emil Schioldager, 27 Aar, Sem. fra Joenstrup, men som kun er ringe begavet, og katechiserer daarligt. Imidlertid hielpes de ad til at holde Skolen i taalelig Stand. – Skolehuset meget godt. Patron p.t. Isenkræmmerlauget. – 1853: Patron Fabriqueur Drewsen. 102 Børn. Læreren Christian Giødert Skioldagger, 26 Aar, Sem. fra Joenstrup, katechiserer ret godt, og tegner i det Hele til at blive meget brav. Læsn. g× Skr. g× Rel. mg. Regn. g× I. U. bruges ikke, nederste Classe meget god. Gymn. mg. Skolehuset meget godt.)

Brede Skole. Renten af et Legat paa 2400^r tilfalder Læreren, som desuden har Løn fra Fabrikken, men dog er derangeret. 74 Børn. Skolehuset godt. Læreren Niss Schioldagger, 48 Aar, Seminarist fra Blaagaard, er kun temmelig duelig, og Fremgangen kun temmelig god. Indb. Und. er nu ophørt af Mangel paa Tabeller, og Provsten vil ingen besørge, før de nye komme. Gymnastik, temmeligt godt.

Brede Fabrikskole er i samme Locale og har samme Lærer. Den holdes kun Løverdage, Søndage og Mandage Aftener, 8 Timer ugentlig.

Megen forsømmelse; Klædefabrikkens Eier Modeweg havde endog i Dag holdt flere Børn fra at møde. Jeg anmodede Skolecommissionen om at tilkendegive ham, hvor ugierne jeg havde set det. Fremgangen kun nogenledes. Indb. Und. kan ei anvendes, da Underviisningen ofte skeer ved Lys. Skrivningen ret god, men kun paa Tavle; det blev erindret, at Skriversbøger burde anskaffes for de Ældre. 25 Børn. (1844: Brede Skole og Fabrikskole. I Fabrikskolen gaar Børnene kun Løverdag Aften og Søndag. I begge Skoler 110. Læreren Niss Schioldager, 61 Aar, er simpel og katechiserer maadeligt. Læsn. tg? Skrivn. tg? Rel. mg. Regn. mg. Indb. Und. tg?, bruges kun lidet, men fremgangen i nederste Cl. er dog, selv med Fabrikskolens Børn, ret god. Skolehuset meget godt. – 1853: Brede Dagskole har 71 Børn, og Fabrikskolen, som holdes Løverdag Aften og Søndag, 35 Børn. Læreren Ditlev Herluf Skioldagger, 24 Aar, Sem. fra Joenstrup, er ret brav og katechiserer temmelig godt. Læsn. mg. Skrivn. tg. Rel. g× Regn. g× I. U. bruges ikke; nederste Cl. meget god. Gymn. mg. Skolehuset meget godt.)

Virum Skole. 58 Børn. Skolehuset meget godt, særdeles stort, har tilforn været et Lyststed; dog er Skolestuen vel snever. Læreren Jens Andresen Reerup, 57 Aar gl., Seminarist fra Blaagaard, er en skikkelig Mand, men kun lidet skikket. Fremgangen er nogenledes. Indb. Und. nogenledes. Gymnastik, nogenledes. (1844: 65 Børn. Læreren Reerup, 65 Aar, er nu affældig, og har Hielpelærer: Christian Thorstensen, 25 Aar, Sem. fra Joenstrup, som er meget duelig, og katechiserer meget godt. Læsn. mg. Skr. mg. Rel. mg. Regn. mg. Indb. Und. gik kun tg. og overalt var nederste Classe ringere. Gymnastik kunde ei prøves formedelst Regn. Skolehuset særdeles godt. – 1853: 64 Børn. Skolen er under den forrige Lærer kommen tilbage, og den nuværende Christian Søborg, Cand. Theol., 25 Aar gl., synes endnu ikke at have synderligt Greb paa Underviisningen. Læsn. kun mdlg. Skrivn. g. Rel. g. Regn. ngl. I. U. bruges ikke, og nederste Classe er ikke bedre end øverste. I det vidtløftige Skoledistrict ere mange Fattige og megen Skoleforsømmelse. Gymnastik blev ikke prøvet formedelst Regn. Skolehuset i sig selv godt, men forfaldet, og skal nu repareres.)

(1853: Her findes en stor Deel Instituter baade for Dreng og Piger.)

Det er korte, nøgterne og koncise oplysninger, Mynster giver i sin visitatsdagbog, men overvejer man dem, og har man nogen viden om stedets og tidens åndelige klima, kan man ud af de knappe oplysninger læse ikke så lidt både om Mynster selv, om de personer visitatsen gælder og om tidssituationen som helhed. Dette gælder ikke mindst dagbogs-optegnelserne om visitatserne i Lyngby, og her er især den første visitats interessant.

Uden tvivl har Mynster imødeset netop denne visitats med en vis spænding. Hvor meget ville han finde af pastor Bone Falch Rønnes kirkelige uvæsen, som Mynster ville have udtrykt sig.

Visitatsen fandt sted 7.-8. juni 1836, ca. 3 år efter Falch Rønnes død og pastor Peter Diederich Ibsens tiltræden som sognepræst i Lyngby. Bone Falch Rønne havde været Lyngby sogns præst fra 1802 til sin død 1833. I de første ca. 10 år var hans forkyndelse og øvrige præstelige indsats på linje med de virkelystne oplysnings-præsters, men omkring 1813 kom han under påvirkning af den engelske lavkirkelige vækkelse, og det havde til følge, at han vendte sig fra sin halvt rationalistiske og halvt supranaturalistiske teologi til en mere evangelisk kristendomsopfattelse.

Frugterne af denne »omvendelse« blev stiftelsen af »Bibelselskabet for Lyngby og Omegn«, »Lyngby evangeliske Tractat-Selskab«, der nogle år senere blev udvidet til »Det danske Traktatselskab« og endelig »Det danske Missionselskab«. Hertil kom, at den evangeliske kristendomsforståelse, der mere og mere grundfæstede sig i ham, bevirkede, at han mere bevidst følte og engagerede sig i sit præstelige ansvar for beboerne i sognet. Det var arealmæssigt et stort sogn. Der var fem byer, og mange af beboerne havde endog meget langt til søndagens gudstjeneste i kirken. Den tanke meldte sig derfor for ham, at en præst kunne og burde anvende søndag eftermiddag bedre end til at hygge sig i familiens kreds. »Jeg besluttede,« skriver han i sin dagbog, »om Gud vilde, herefter skiftevis i Sognets forskellige Byer om Søndag Eftermiddag at forelæse et Kapitel af den hellige Skrift samt foredrage et og andet til Opbyggelse for dem, som vilde høre mig.«

Disse »bibellæsninger«, der fik god tilslutning, blev fra 1825 henlagt til søndag aften og flyttet fra skolerne til private hjem, som regel til en af

gårdene, men stadig ledet af pastor Falch Rønne. I begyndelsen af 1830'erne svækkedes hans helbred imidlertid i en sådan grad, at det ikke var muligt for ham at holde alle disse forsamlinger, hvorfor nogle af de vakte begyndte at holde dem på egen hånd. Pastor Rønnes søn, slotsgartner Nicolai Rønne, Sorgenfri, blev leder af en af kredsene, der nu mere og mere fik karakter af gudelige forsamlinger, de såkaldte konventikkelkredse – de første i Københavns nærhed.

Det var en pionergerning, pastor Falch Rønne øvede, og hans virksomhed skabte en hel ny menighedsbevidsthed. Det var den klare forkyndelse af omvendelse og tro, der omsatte sig i en aktiv menighedsbevidsthed, hvor lægfolket følte sig ansvarlig for kirken og dens opgaver. Man søgte ikke statens autorisation, men ville skabe en ansvarsbevidst og på egen autoritet handlende menighed. Rønne mente, at det var helt naturligt, at den enkelte under personligt ansvar frivilligt påtog sig og gennemførte alle de opgaver, der mødte den kristne i kirkens hverdag. Opgaverne var kirkens og ikke statens, og de skulle økonomisk hvile på frivillige bidrag.

Ved sine kirkelige aktiviteter blev pastor Falch Rønne en foregangsmand i dansk kirkeliv. Han skabte noget i retning af en lavkirkelig bevægelse i Danmark – et forvarsel om, hvad »Kirkelig Forening for den indre Mission i Danmark« og navnlig »Københavns indre Mission« skulle skabe i århundredets sidste halvdel. Men hans aktiviteter vandt ikke bifald »på bjerget« – hverken hos Mynster eller Grundtvig.

Navnlig Mynster måtte protestere. Hele denne »græsrodbevægelse« (for at bruge et nutidigt udtryk), var ham inderligt imod. I et og alt var han statskirkens mand og betragtede kirken som en statsfunktion omfattende de grene af statsforvaltningen, der havde til formål inden for hele det danske folk at opretholde den lutherske tro og den lutherske gudstjeneste. Kirken skulle ikke handle på egen hånd, men have alle sine direktiver fra kancelliet (ministeriet).

For Mynster var fundamentet: kirkeinstitutionen, embedet og søndagens gudstjeneste. Kirken skulle være åben for *alle* – også for de vantro, og budskabet om syndernes forladelse skulle lyde til at vække samvittighederne og trøste de ængstede. Han så i de gudelige forsam-

linger af vakte, de mere eller mindre lukkede konventikelkredse, en for kirken opløsende og nedbrydende tendens, som han måtte advare imod. Så sent som i 1830 skrev han i et brev til sin gode ven fra Spjellerup-tiden, provst Engelbreth, som havde bebrejdet ham hans kritik af pastor Rønne: »Pastor Rønne vil jeg gjerne lade staae ved sit Værd; men naar jeg tænker, hvor ivrigt han i sin Tid tog sig af den trivielleste Opklaring, hvor ivrigt han siden plukkede Gæssene, hvor ivrigt han nu i sine Prædikener skælder og smelder, og hvor gjerne han samler Selskaber omkring sig, i hvilke han kan spille en Rolle: saa synes Forfængeligheden vel virksom i hele dens Væsen«.

Havde biskop Mynster ved sin første visitats i Lyngby sogn ventet at blive stillet over for forhold, der måtte vække hans mishag, så må det have været glædeligt for ham at finde forholdene i og omkring kirke og skole så tilfredsstillende, at der ikke var grund til kritik.

Ud af visitatsdagbogens korte notater fornemmes, at det har været ham en virkelig glæde at være sammen med præst og menighed i Lyngby kirke den 7. juni 1836, og de følgende besøg har ikke været ham til mindre glæde. »Kirken var fuld af mennesker«, »Ungdommen talrig«, »en meget smuk Prædiken«, blev holdt, og »Ungdommen svarede udmærket vel, og tilfredsstillende mig i enhver Henseende.« Hvad kunne man ønske mere?

At ungdommen udmærkede sig »i Henseende til Kundskab, Færdighed, Liv og Eftertanke«, ja, i en sådan grad, at Mynster ingensteds har fundet det bedre, siger ikke så lidt om kvaliteten af den undervisning, der blev givet i skolen. Med enkelte undtagelser har Mynster da også kun godt at sige om sognets skolelærere. Ved visitationen 1853 i Lyngby skole skrev biskop Mynster i skolens embedsbog: »Iblandt Skolerne, ikke blot i dette Pastorat, men i vid Omkreds, udmærker Lyngby Skole sig ganske fortrinligen. Den hører unægtelig til de bedste Almueskoler i Landet.«

Visitatsdagbogens notater om lærerne og skoleforholdene på Mynsters tid i Lyngby sogn er i sig selv så klare og oplysende, at kun nogle enkelte kommentater bør gives.

Når man læser notaterne fra visitatsen i Taarbæk skole den 8. juni 1836, forekommer det, som om Mynster her har set »skyggen« af Bone

Falch Rønne og hans virksomhed. Det var jo også i dette skolelokale, Rønne den 17. juni 1821 stiftede Det danske Missionsselskab – faktisk en begivenhed af rang, men en begivenhed, som Mynster ikke ligefrem hilste med hurraråb, snarere tværtimod. Derfor nøjes han heller ikke med, som tilfældet er med Virum skole, at bemærke: »har tilforn været et Lyststed« men må have anført: »skænket til Bede- og Skolehuus«.

Forhistorien er, at Taarbæk, der var et lille fiskerleje, ingen skole havde. Børnene blev henvist til Hvidøre skole i Gentofte kommune, men der var temmelig lang vej for Taarbæk-børnene at gå, og følgen blev, at mange alt for ofte undlod at gå i skole. Der var på den tid 50 skolepligtige børn i Taarbæk.

For at holde sig underrettet om, hvorledes børnene fra Taarbæk blev undervist, besøgte pastor Rønne nu og da Hvidøre skole. Fra disse besøg skriver han: »Jeg har ved mine Besøg aldrig truffet mere end 5, i Reglen kun 2 eller 3, undertiden slet ingen Børn fra Taarbæk.« Sådanne forhold kunne pastor Rønne ikke forholde sig tavs eller uvirksom overfor.

Nu var der i København to velhavende engelske forretningsmænd, som havde et større lyststed i Taarbæk, som de øjensynlig ikke brugte. Det havde stået ubrugt længe. Hvad var mere nærliggende for pastor Rønne end at opsøge de to herrer, Watt og Gordon, forklare dem sagen, at han manglede et lokale til sine bibellæsninger i Taarbæk, og børnene i Taarbæk manglede en skolestue, og at begge disse savn kunne stilles, hvis de to herrer forærede Taarbæk deres hus »til Bede- og Skolehuus«. Det gjorde de. I gavebrevet, der er dateret 15. juni 1821 skriver de: »Efter at Sognepræsten i Lyngby for os undertegnede havde beklaget, at han manglede et Sted i Taarbeck, hvor han kunde holde de af ham begyndte Bibellæsninger, efterdi Fiskernes Boliger er alt for indskrænkede til at rumme den Mængde, der indfinder sig for at høre hans Foredrag, have vi besluttet til dette og andet offentligt gudeligt Brug at skænke det os i Taarbeck ... tilhørende Lyststed »Neptunus«, hvilket Navn herefter formodes forandret til Navnet »Haabet«, ... paa det Gaven maa ... bidrage, hvad der er muligt, til kristelig Oplysnings og Gudfrygtigheds Fremme iblandt Taarbecks og Omegns Beboere, hvortil Gud ville skænke sin Velsignelse.«

I gavebrevet stod videre anført, at med udtrykket »andet offentligt gudeligt Brug« netop var tænkt på skole og bolig for en skolelærer. Således fik Danmark sit første »missionshus« og Taarbæk sin skole.

Taarbæks skoles første lærer, Eckert, var der fra 1821-25, da han ønskede at »dimitteres« fra sit embede. Da var det, at pastor Bone Falch Rønne, hvad skoleloven af 1814 gav ham bemyndigelse til, hentede den unge Niels H. Skjoldager (22 år) fra mølleriet, hvor han arbejdede, og ansatte ham som uexamineret lærer ved Taarbæk skole, dog på den betingelse, at han uddannede sig og lod sig eksaminere på et seminarium. Det gjorde Skjoldager og 1830 blev han eksamineret på Jonstrup seminarium, bestod prøven og fik derpå kaldsbrev som fastansat lærer ved Taarbæk skole. 1839 flyttede han fra Taarbæk skole til Lyngby skole.

Det er således korrekt, når biskop Mynster ved visitatsen i Taarbæk 1836 om lærer Skjoldager skriver »examineret paa Joenstrup«. Da han ved visitatsen 1844 træffer Skjoldager som lærer ved Lyngby skole skriver han dog »Sem. fra Joenstrup«.

Som det fremgår af visitatsnotaterne, forekom lærer Skjoldager biskoppen »lidt pietistisk«. Det er uden al tvivl en rigtig iagttagelse af Mynster. Skjoldager følte sig nært knyttet til pastor Bone Falch Rønne. Det var jo ham, der virkelig gjorde hans drøm om at blive skolelærer, og Rønnes pietistiske kristendomssyn og forkyndelse, som han fra de unge år kom under påvirkning af, har uden tvivl præget ham. Peter Rørdam, Lyngbys sognepræst 1856-83, sagde i sin tale over lærer N. H. Skjoldager ved begravelsen i Lyngby kirke den 21. oktober 1870: »Vorherre havde givet Skjoldager dyb og alvorlig Lyst til at blive Skolelærer, og 1825 naaede han sine Ønskers Maal. Thi i det Aar blev han ved Guds naadige Førelse og ved den gamle Pastor Rønnes Forstand paa Menneskenaturen kaldet fra Mølleriet, som han havde drevet i fire Aar, til Skolelærer i Taarbæk«. (Peter Rørdam: *Lejlighedstaler*, 1880.)

Den søndagsskole, Mynster omtaler, begyndte lærer Skjoldager i 1835 tilskyndet dertil af den engelske legationssekretær P. Browne, der boede i Taarbæk. Browne er endnu et eksempel på den engelske evangeliske retnings betydning for vækkelsen i Danmark. Han blev engelsk charge

d'affaires i København 1823 og fungerede som sådan med afbrydelser til 1852. Browne tilhørte Evangelical Church i England (de såkaldte The evangelicals), og det var netop derfra søndagsskolerne udgik. Browne har med sin gave til læreren villet overføre det engelske søndagsskolesystem til Danmark, og søndagsskolen i Taarbæk er en af de første i Danmark.

Kollekten, der blev optaget i sognet til Lindberg, er ikke blevet foretaget i kirken, det var ikke tilladt, men i de gudelige forsamlinger – de kredse, der var resultatet af pastor Rønnes bibellæsninger. Af et brev fra slotsgartner Nicolai Rønne 15. februar 1836 fremgår, at der fra Lyngby er sendt en pengegave til Lindberg. Det er sikkert denne gave, Mynster hentyder til med bemærkningen: »For Lindberg er blevet collecteret i Sognet, en 30 à 40^r.« Var gaven specielt fra Taarbæk, ville Mynster ikke have brugt benævnelsen »Sognet«. Taarbæk var jo på den tid ikke et sogn.

Jacob Christian Lindberg (1797-1857) blev teologisk kandidat 1822, men var uden fast indtægt, indtil han i 1844 blev sognepræst i Tingsted på Falster. I 1830'erne trådte han i nær forbindelse med forsamlingsbevægelsen, holdt selv gudelige forsamlinger i sin bolig »Lille Rolighed« på Østerbro i København og udgav 1833-40 Nordisk Kirke-Tidende, som var kamporgan for forsamlingsbevægelsen. Desuden arbejdede han på en ny oversættelse af Bibelen. Det kostede penge at holde alt dette i gang, så frivillige gaver var ikke blot kærkomne, men også nødvendige.

Forkortelserne »Indb. Und.« eller bare »I. B.« betyder »indbyrdes undervisning« – en undervisningsform, som blev indført i almueskolen i by og på land ved kgl. resolution af 21. august 1822, og som man i flere år lagde stor vægt på, men som navnlig fra 1837 blev brugt mindre og mindre. Undervisningsmetoden var af engelsk oprindelse og bestod i, at børnene indbyrdes underviste hinanden – de dygtigere hver to eller tre af de mindre dygtige – under tilsyn af læreren, der ved fløjtesignal angav, hvornår der skulle begyndes og sluttes, skiftes fag o.s.v., og den udførtes ved hjælp af ca. 400 tabeller, vægtavler, hvorpå alt læse- og lærestof for de forskellige fag var opført. Denne undervisningsform muliggjorde, at en enkelt lærer kunne overkomme at undervise et endog meget stort antal børn. Det var en økonomisk fordel, men et pædagogisk minus,

hvilket man da også efterhånden blev klar over og derfor ophørte med at bruge den.

Angående de sociale forhold i Lyngby i begyndelsen af det 19. årh. skriver Hal Koch i *Den danske Kirkes Historie* (bind VI,115), at Lyngby på mange måder var et vanskeligt sogn. »Det var vel næsten det eneste Sogn i Landet, hvor man kunde tale om en begyndende Industrialisering og et Arbejderproblem. Lyngby, Brede, Ørholm, Raadvad – til disse Navne knytter de første danske Fabrikvirksomheder sig. Hertil kommer de talrige Landliggere og i det hele taget Kløften mellem den fine Portion og de fattige. Endelig alle de Problemer, der om Sommeren kunde rejse sig ved Skovturstrafikken og det dermed sammenhængende Forlystelsesliv (Bakken).«

De sociale problemer var på skoleområdet især mærkbare i Brede og Virum, hvor børnene mere eller mindre blev udnyttede til arbejde i fabrik og i landbrug, så de blev holdt borte fra skolerne. Biskop Mynster gør i visitatsoptegnelserne opmærksom på de mange forsømmelser netop i Brede Fabrikskole og i Virum Skole.

På Brede Fabrikskole gik børnene kun i skole lørdag, søndag og mandag aftener, 8 timer ugentlig, og endda var der mange forsømmelser. Selv på visitatsdagen holdt klædefabrikkens ejer flere af børnene fra at møde.

For Virum skoles vedkommende antyder Mynster, at de mange forsømmelser skyldes, at der »i det vidtløftige Skoledistrict ere mange Fattige«, hvor hvem det åbenbart var nødvendigt, at børnene tjente penge eller naturalier ved at arbejde på gårdene.

Man var opmærksom på det store problem, som disse forhold var. Allerede pastor Rønne var opmærksom på problemet og fik oprettet en spinde- og læseskole i Lyngby, »Sognets Arbejdsskole«, og i 1829 oprettede skolekommissionen en »Arbejdsskole efter den indbyrdes Undervisnings Regler og Metode for Børn, som der lærer at spinde, sy og strikke«.

Om det er sådanne skoler, Mynster hentyder til med den parentetiske tilføjelse efter visitatsen i Lyngby sogn 1853: »(1853: Her findes en stor Deel Instituter baade for Dreng og Piger.)« er muligt, men ingenlunde sikkert. På Mynsters tid brugtes ordet institut om opdragelses- og under-

visningsanstalt for børn og kunne således godt bruges om skoler for børn uden for almueskolerne.

Hvilke institutter, Mynster har tænkt på, har det ikke været muligt at fastslå med sikkerhed. Der kan også være tænkt på de syskoler, der lededes af skolelærernes hustruer og opretholdtes dels ved betaling af børnenes forældre dels ved gaver. Sådanne syskoler fandtes ved flere af sognets skoler.

At få fastslået, hvilke institutter Mynster har tænkt på, er ikke nogen vigtig sag, men det ville alligevel være interessant, om en eller anden læser sad inde med viden herom og ville delagtiggøre andre i deres viden.

På sin første visitatsgennemgang af Sjællands stift nedskrev Mynster efter besøget i hvert herred en kort karakteristik af de kirkelige forhold i herredet som helhed. Om Sokkelund herred skrev han:

»Om Herredet i Almindelighed er Intet at sige, uden at Almuen i de fleste Sogne er lidet villig til at søge Kirken; i nogle Sogne er Kirkegangen slet. Bønderne ere i det Hele ret skikkelige Folk, men meget Skrabsammen samler sig ogsaa i disse Sogne. I Lyngby Sogn, hvor man trænger til bedre Politie, ulmer noget Conventikelvæsen, tildeels endnu fra Rønnes Tid, men det er dog ubetydeligt.«

Når man læser den sidste helsætning i denne helhedsopfattelse af Sokkelund herred, kan man ikke holde en bemærkning tilbage: Så slap det ud, det hib til Bone Falch Rønnes forsamlingsvæsen!

At biskop Mynster har ret i, at konventikelvæsenet kun ulmede i Lyngby på hans tid og altså var ved at slukkes, bekræftes af den skrivelse af 1. juli 1854 pastor Ibsen sender biskop Martensen, Mynsters efterfølger på Sjællands bispestol, som svar på et cirkulære af 16. juni 1854 til alle provster med anmodning om bl. a. at få oplyst, »om der i Provstiet havde vist sig Ytringer af Opvækkelse i Forbindelse med gudelige Forsamlinger, og hvilket Forhold denne Vækkelse havde til Folkekirkens Lære, Gudsdyrkelse og Læreembede«. Pastor Ibsen indberettede, at der var enkelte vakte i sognet, men at de ikke holdt gudelige forsamlinger.

Hans Topsøe-Jensen

TAARBÆK GRUNDEJERFORENING

og dens rolle i Lyngby-Taarbæks
kommunalpolitik 1882-1914

Indledning

I den lille artikel i anledning af Sangforeningen »Brage«s 100 års jubilæum i Lyngby-Bogen 1981 forsøgte jeg at give et billede af, hvordan der omkring 1881 så ud i Taarbæk (eller Torbek, som jeg hellere så det stavet, og som det brugtes indtil midten af forrige århundrede). Artiklen findes også forøget med en del personalhistorisk materiale som særtrykket: »Blade af Taarbæk Sogns Historie, Hæfte II.«

Allerede året efter, den 13. september 1882, stiftedes endnu en forening i Taarbæk, nemlig »Taarbæk Grundejerforening«. I anledning af dette 100-års jubilæum har vi i Taarbæk forgæves forsøgt at finde foreningens ældre arkiv. Men af det sparsomme materiale, jeg har kunnet opspore, kan dog noget fortælles om den gamle og indtil ca. 1914 særdeles aktive forening. Blandt de bedste kilder har været de lokale blade: Kjøbenhavns Amts Avis og Kjøbenhavns Amts Dagblad. Til disse blade findes i Byhistorisk Samling for Lyngby-Taarbæk Kommune et af Peer Thomassen udarbejdet stikordsregister, der har lettet arbejdet enormt. Byhistorisk Samlings indsats i disse år for at indsamle lokale foreningsarkiver har også animeret til dette arbejde.

Hovedvægten i en fremstilling af Taarbæk Grundejerforenings tidligste historie må ligge på de to store løsrivelsesforsøg: I 1881, hvor forsøget

Hans Topsøe-Jensen, f. 1910, præsident for Sø- og Handelsretten 1967-80, i bestyrelsen for Taarbæk Grundejer- og Kommunalforening 1960-79 (formand 1965-77).

medførte foreningens stiftelse, og i 1908, hvor foreningen ledede det sidste og alvorligste forsøg på at udskille Taarbæk som selvstændig kommune.

Aktionen i 1908 er omtalt i det i januar 1909 af foreningen udsendte skrift: »Blade af Taarbæks Historie, Hæfte I«. Dette hæfte er nu vanskeligt at få fat i, og da det kun indledningsvis omtaler aktionen i 1881, er der anledning til at fortælle lidt mere herom i denne artikel. For at forstå modsætningsforholdene er det nødvendigt også kort at omtale de sognerådspolitiske forhold, som netop i årene fra 1880erne til 1908 også er præget af den landsomfattende og stærke politiske uro, der skyldtes Venstres kamp mod Højre og det fremvoksende Socialdemokrati.

Forhistorie. Løsrivelsesforsøgene i 1866 og 1876

I Lyngby-Bogen 1943 har A. C. Tandrup gengivet forløbet af de to første løsrivelsesforsøg. I 1866 klagedes bl.a. over skatteligningen. »Forstanderskabet« i Lyngby, som sognerådet dengang hed, opremsede i indstillingen til Indenrigsministeriet de velgerninger, der var øvet mod distrikt 5 og 6, Taarbæk og Raadvad; Taarbæks repræsentant, kroejer Vilhelm Haagensen, tog forbehold. Ministeriet afslog at udskille de to distrikter.

I 1876 søgte man igen udskillelse. De to medlemmer af sognerådet fra Taarbæk, fisker Jens Olsen og købmand P. F. V. Hillebrandt, samt kroejer Vilhelm Haagensen begrundede andragendet. I et sognerådsmøde den 13. marts 1877 fremhævede Hillebrandt og malermester P. C. S. Jørgensen, der nu havde afløst Jens Olsen, nødvendigheden af, at der blev gjort »noget særdeles« for landliggerne. Denne gang sluttede sagen med en slags forlig, idet man lovede velvillig overvejelse af forslag fra Taarbæks side for at støtte erhvervet, forsåvidt det »ligger inden for Sogneraadets Magtomraade og Evne«. Igen drøftedes sommerbeboernes skatteligning, og man stillede i udsigt en gangsti fra Taarbæk Kro gennem Ny Taarbæk, når naboerne afgav det fornødne areal. Sognerådet bevilgede 4.000 kr. til gangstien langs Strandvejens vestre side, samtidig med at amtsrådet lod Strandvejen i hulvejen ved Søbakken udvide. (Synd at man dengang kun lavede fortov i den vestre side; netop langs bakken mangler vi den dag i dag stadig et fortov i østre side!).

Sundhedsforholdene

Efter koleraepidemien i 1853, hvor man i august for Taarbæk lavede lazaret i »danseboden i Dyrehaven«, havde Lyngby sogn omsider i 1860 fået en sundhedsvedtægt. Den første formand for Sundhedskommissionen, inspektør G. Gjedde i Raadvad, var i 1873 afløst af kroejer Haagensen i Taarbæk, der tilsyneladende tog energisk fat på opgaverne og navnlig problemerne i Taarbæk, hvor de hygiejniske forhold var slette. I 1873 klagede en del beboere, der brugte vandet fra en bæk til husholdning, over, at grosserer G. D. A. Petersen førte urin fra sin hestestald ad en ledning til bækken. Han fik pålæg om inden 8 dage at ophøre dermed. Men allerede i august noterede kommissionen, at bækken nu var oprenset, og at der var rigeligt vandtilløb, hvorfor pålægget bortfaldt. (Som om en fortyndet forurening nok kunne passere?!).

I 1878 fik bager Garm, der havde forretning i den sydlige del af Taarbæk, af Sundhedskommissionen pålæg om i tidsrummet fra 15. maj til 15. september ikke at blande latrin i hestegødningen på sin for lille gårdsplads. Og bager Sørensen skulle sørge for, at intet fluidum flød fra hans svinehuse eller mødding ud på vejen. Selveste politibetjent Sarup i Taarbæk fik i 1880 tilhold om sin svinestibeholder. Endelig forbød man udkastning af latrin i stranden fra 15. maj til 15. september af hensyn til badende. Men forbudet viste sig vanskeligt at få overholdt.

For at forstå, hvor galt det var, må man huske, at man dengang hverken i Taarbæk eller i Lyngby havde lukkede kloakudløb eller vandværksvand (og selvfølgelig ikke WC), og mange fastboende holdt svin, og der var en del hestestalde. Dertil kom, at i Gl. Taarbæk, dvs. sønden for Taarbæk bakke, var bebyggelsen efterhånden blevet meget tæt, og om sommeren var mange boliger udlejet til københavnere af fiskerfamilier, der selv flyttede ud i udhusene.

I sommeren 1881 ramtes strandvejsbeboelserne og ikke mindst Taarbæk af en difteritisepidemi. Distriktslæge Ditlevsen betegnede den i juli som alvorlig; i Taarbæk var 8 voksne og 1 barn ramt. Badelæge Chr. Vald. Stybe antoges til offentlig behandling af de syge. I Taarbæk blev læge Møller angrebet. Der indrettedes i Skodsborg en epidemilejr med

Hans Topsøe-Jensen

3 telte, som sløjfedes i begyndelsen af august. Landliggere, der var »flygtet« i begyndelsen af juli, begyndte at vende tilbage til sommerboligerne i slutningen af juli. I december og i januar 1882 var der igen tilfælde af difteritis i Taarbæk. Ifølge Sundhedskommissionens beretning havde i alt 181 været angrebne, hvoraf 14 døde.

Det var for fiskerne et meget føleligt tab, at de mistede lejeindtægter fra sommergæster. ^{1/3} Klampenborg Bad's forpagter søgte på grund af svigtende besøg et afslag på 20.000 kr. i forpagtningsafgiften.

Epidemien var anledningen til, at man igen i Taarbæk vågnede til dåd med henvendelser til og angreb på sognerådet i Lyngby. Sundhedskommissionen henstillede den 15. juli til sognerådet om at foranledige en forbedring af spildevandsafløb i Taarbæk, så at hver ejendom kunne få et forsvarligt afløb. (Formuleringen var tilsyneladende alt for forsigtig, når man tænker på, hvor alvorlig situationen var).

Men nu tog også sommerhusbeboerne fat med en voldsom kritik af sognerådets manglende indsats i Taarbæk.

Octavius Hansens initiativ

Den store og tredie kamp om Taarbæks udskillelse begyndte med høje-steretssagfører Octavius Hansens meget kritiske og skarpe artikel »Om Kystens kommunale Forhold« dateret 30. juli, offentliggjort i »Dagbladet« den 2. august 1881 og i »Kjøbenhavns Amts Avis« den 3. august 1881, genoptrykt i nævnte kampskrift om løsrivelsen: »Blade af Taarbæk Sogns Historie. Hæfte I«.

Oct. Hansen var en meget anset og aktiv advokat, der i juli 1874 af enkefru Hage for 7557 rigsdaler havde købt en grund og bygget den store sommervilla »O. H.«, det andet hus nord for Trepilevej (matr.nr. 3 u, nu Strandvejen 751, sidst ejet af familien Henriques, nedrevet i 1968). Oct. Hansen var fra 1885 formand for Den liberale Vælgerforening, 1888-90 medlem af Venstres Organisations Overbestyrelse, 1872-76 medlem af Folketinget og fra 1890 til sin død 1903 medlem af Landstinget. Han var først »national løsgænger«, senere knyttet til Venstre og fra 1895 til Venstrereformpartiet.

Oct. Hansen angreb sognerådet i den lange artikel, dateret 30. juli

Højesteretssagfører Octavius Hansen (1838-1903). Formand for Taarbæk Grundejerforening 1882-1903, folketingsmand 1872-76, landstingsmand (Venstrereformpartiet) 1890-1903.

Det Kongelige Bibliotek.

1881, for helt at svigte Taarbæk til trods for, at store skatter indgik ikke mindst fra de velhavende sommerhusejere (som boede herude over 4 måneder og derved blev skattepligtige). Epidemien havde fået »Sommerbeboerne til i skarevis i den bedste sommertid at forlade deres Landsteder«. Han kritiserede de uhygiejniske forhold i de tæt bebyggede dele med hensyn til kloak-, vand- og renovationsforhold i Gl. Taarbæk. De faste beboere betalte ca. 4.000 kr. og sommerbeboerne ca. 20.000 kr. årlig i skat, hvortil kom andre indtægter med ca. 2.000 kr. Heraf fik Taarbæk kun meget lidt: Fattigvæsenet kostede 4.000 kr., skolevæsenet 3.000 kr., veje 500 kr., andel i almindelige udgifter og til amtet 2.500 kr., i alt ca. 10.000 kr. Artiklen sluttede med krav om, at Taarbæk (og Skodsborg) udskiltes fra Lyngby (og Søllerød) til en selvstændig kommune.

Artiklen gav anledning til en lang og skarp avispolemik (optaget bl. a. i Kjøbenhavns Amts Avis) med svar fra sognerådsformand Peter Lund,

replik fra Oct. Hansen, duplik fra Lund og afsluttende indlæg fra Oct. Hansen.

Imidlertid blev problemerne også rejst mundtligt i et sognerådsmøde den 3. august 1881 af sognerådsmedlem, kroejer Haagensen, der som formand for sundhedskommissionen ansøgte om anlæg af en lukket kloak på vestre side af Strandvejen fra hotellet til vognmand Anders Jensens ejendom inkl., der hvor »Badeanstaltens Terræn begynder«. (Det vil antagelig sige ved sprøjtehuset, og læg mærke til, at der slet ikke tales om kloak på den østre side, hvor Øresund altså stadig skulle holde for). Sognerådet vedtog at rette henvendelse til amtsrådet, idet Taarbæk Strandvej dengang var amtsvej. Man drøftede i mødet også den åbne afløbsrende fra Dyrehaven gennem Cottageparken langs Asylvej (nu Taarbækdalsvej) gennem hotellets have; den modtog spildevand fra ca. 15 huse og villaer foruden cottagerne. Endelig vedtog sognerådet, at kommunen skulle overtage nat- og dagrenovationen fra 1. oktober, hvis politiet kunne gennemføre et forbud mod udtømning af latrin i stranden.

Der var en livlig mødeaktivitet i Taarbæk. Distriktslæge Ditlevsen og epidemilæge Mygind sammenkaldte godt tyve kystboere til møde på Taarbæk Hotel den 9. august til drøftelse af en bedre sundhedsvedtægt. På mødet, der lededes af kammerherre Wolff, enedes de såkaldte »Kystbyernes midlertidige Sundhedskommissioner« om at udtale sig for: at det forbydes at kaste så vel dag- og natrenovation i søen, at sognene påtager sig udførelsen af obligatorisk renovation, at der overalt indrettes latriner med tøndesystem, at der anlægges lukkede kloaksystemer, hvortil det tilpligtes ejendomsbesidderne at lede spildevandet i lukkede ledninger, at folk kun må samle møddinger i lukkede gruber, at svinehold forbydes eller at der træffes bestemmelser om svinehuses renholdelse, underlag, afløb, afstand fra huse, brønde og veje, at der træffes foranstaltninger mod overbefolkning, at der føres tilsyn med, om brøndene er forsvarligt byggede og forsynede med tag, og at der langs Strandvejen anbringes offentlige artesiske brønde.

Haagensen afgang en meget mærkelig særindstilling, idet han anførte, at renovationsvæsenet er ordnet for Taarbæks vedkommende, at forbud mod at kaste i søen kun bør gælde for tidsrummet maj-oktober, at

lukkede gruber ville afgive skadelige uddunstninger, at åbne rendestene med fast bund foretrækkes for underjordiske ledninger, der ville inficere jorden omkring, at artesiske brønde er uforholdsmæssige, at bestemmelser mod overbefolkning ikke er heldige, dersom de går ud over, hvad der er optaget i Lyngby sogns sundhedsvedtægt § 11, og at svinehold i Taarbæk bør aldeles forbydes, også om vinteren.

Den 10. august 1881 var der møde – også på Taarbæk Hotel – om ændringer i bygningsreglementet.

Løsrivelsesforsøget 1881-82

Den 13. august 1881 afholdtes det store »oprørsmøde« i Dyrehaven indkaldt af arbejdsmand Christensen, bagermester Garnn, højesterets-sagfører Octavius Hansen, gartner Chr. Nielsen, fisker Stephen Olsen, tømrer Petersen og fisker Lars Petersen. Af sognerådets medlemmer var til stede: sognerådsformand Peter Lund (gårdejer og tidligere ejer af Lyngby Mølle), gårdejer Carl Lund (sognerådsformand 1882-91), kro-ejer Haagensen og malermester P. C. S. Jørgensen, de to sidste fra Taarbæk. Amtsavisen refererer mødet således (forkortet):

Ca. 4-500 Mennesker havde samlet sig om en tæt ved Kapellet med megen Smag dekoreret Tribune. Læge Stybe blev valgt til Dirigent. Hr. Oct. Hansen motiverede et Forslag til en Beslutning. Drikkevandet var slet, Kloakvæsen kjendte man ikke, Vejene laa hen uden at blive forbedrede, Gangstier eller aabne Pladser ved Stranden havde man ikke, Renovationsvæsenet var yderst slet, Byggeforholdene faretruende, Skolevæsenet aldeles ufyldestgjørende, Havnen ubrugelig. De 16,000 Kr. fra Taarbæks Skatteydere var en Skattelettelse for Hartkornet (i Lyngby), og man maatte naturligvis ikke vente, at dette vilde risikere en højere Skat til Fordel for Beboerne i Taarbæk. Skolen var en Gave fra en Privatmand, Kirken var bygget for private Penge, dens Opvarmning besørgetes privat, 32 Lygter havde Beboerne betalt, Præsteboligen var skænket, Asyllet (der åbnedes i november 1881) var privat, Vejvandingen betalte Beboerne. Lægerne havde i Anledning af Epidemien drøftet et nyt Sundhedsreglement; naar man vidste, hvad der var oplyst ved disse Møder, maatte Haarene rejse sig paa Ens Hoved. Beboerne

burde selv styre deres kommunale Anliggender, Repræsentationen i Lyngby var ikke betryggende. Større Forskjønnelseskrav vilde ligefrem give anledning til, at Lyngby Sogneraad fik et apoplektisk Anfald. Bedst ville det være, om den kommunale Adskillelse ogsaa kunde omfatte Skovshoved og Skodsborg. Han anbefalede Nedsættelsen af et Udvalg bestaaende af 5 faste Beboere og 4 Sommerbeboere.

Sogneraadsformand P. Lund fandt ikke, at her var Stedet til at forhandle disse Sager. Der var paatænkt Forbedringer i Kloak- og Latrinvæsenet. Hvad det angik Hr. Hansens Artikel i Dagbladet, da skulde den nok blive besvaret, han havde kun endnu ikke Materialet. Meget i Artiklen var forresten berettiget, men Lyngby kunde ikke gjøre mere.

Oct. Hansen var tilfreds med, at Formanden indrømmede, at Lyngby ikke kunde gjøre mere; dette var den bedste Støtte for de foreslaede Resolutioner. Det glædede ham, at Raadet havde tænkt paa Kloak- og Latrinvæsenet; men han var sikker paa, at det vilde blive utilfredsstilende. Vilde Sogneraadet bevilge de dertil nødvendige 30-40.000 Kr., var det jo godt.

P. Lund troede nok, han kunde forsvare den Maade, hvorpaa han havde styret Taarbæks Sager. Han var forresten ikke kommen for at diskutere, men kun for at vise, at han ikke var bange. (Uro og Munterhed.) »Ja, De skal nu ikke kroe Dem af dette her i Dag!«

Dirigenten gjorde Lund opmærksom paa, at dette »at kroe sig« er et mindre heldigt Udtryk, han kunde ønske et andet Ord. P. Lund fra Baggrunden: »Naa, er 'et det, ja saa kan jeg jo sige »glæde sig«, det er jo analogt!«

Resolutionen vedtoges énstemmigt. Derpaa valgtes til Medlemmer af Udvalget: for de faste Beboere Kjøbmand Hillebrandt, Tømrermester Krone, Gartner E. Nielsen, Fisker Lars Petersen og Læge Stybe samt for Sommerbeboerne Grosserer Julius Adler, Apoteker Alfred Benzon, Højesteretssagfører Octavius Hansen og Grosserer Vilhelm Petersen. Mødet sluttede med stærke Leveraab for Octavius Hansen.

Redaktøren af »Kjøbenhavns Amts Dagblad«, der kaldte sig selv for »Frisindet Høireretning«, kommenterede den 1. september mødet. Han

vil nok ikke støde sognerådet for hårdt, idet han indleder sin artikel med at sige, at mødet var præget af »Ensidighed«, og der var »malet med for stærke Farver«. Tidlig »Pintse« og vejrlig foruden epidemien havde indvirket på hovedstadsbeboernes ophold i kommunen og dermed på skattepligten (4 måneders ophold i Taarbæk). Men kravene om kloak og renovation var berettigede. Taarbæk blev behandlet langt hensynsfuldere end andre dele af kommunen, navnlig Lyngby By. Han opfordrede skatteyderne til at gøre brug af deres valgret og gøre sig gældende overfor »den seige Sparsommelighed, der er et Særkjende for Hartkornsbrugerne, og som ganske vist har sine gode Sider, men ogsaa undertiden kan virke hæmmende«. Han foreslog antallet af sognerådsmedlemmer forøget, og specielt, at Taarbæk fik flere end to medlemmer, »som nu efter Sædvane vælges herfra«. Men oppositionen burde ikke medføre adskillelse af Taarbæk distrikt.

I sognerådet skete der nu en hel del: Den 12. september 1881 drøftedes svinehold i Taarbæk. Nogle beboere ønskede det forbudt, andre opretholdt. Den påtænkte overtagelse af natrenovationen forudsatte, at man ved en politivedtægt kunne påbyde borgerne at benytte denne. Taarbæks beboere ansøgte om, at det offentlige påtog sig vanding af Strandvejen fra Tietgens villa (sydligst i Taarbæk) til Strandmøllen; vognmand Lorentzen tilbød at gøre dette for 1300 kr. Alle 3 sager blev sendt i udvalg.

I sognerådsmødet den 23. september repræsenteredes det på det offentlige møde den 13. august nedsatte Taarbæk-udvalg af grosserer Vilh. Petersen, læge Stybe, grosserer Adler og vognmand Lorentzen, der oplyste, at der ved sommerbeboernes private foranstaltning arbejdedes på plan og nivellement til et samlet kloaksystem. Man måtte først have klarlagt, hvem der ejede havnen, da kloakken skulle føres ud gennem havnen. Man ønskede artesiske brønde og en forlængelse af gangstien i Taarbæk nordpå til ud for Havslunde (matr.nr. 3ø).

I sognerådsmødet den 4. december fremlagdes tegninger og overslag til kloakker i Taarbæk til en pris af 30.000 kr.

I februar 1882 erklærede badeanstalten Klampenborg sig villig til at bekoste anlæg af en kloak og sætte den i forbindelse med kloakken på

etatsråd Tietgens ejendom, og entreprenør Nielsen begyndte boring af artesiske brønde i Gl. Taarbæk.

I sognerådsmødet den 28. februar 1882 skete noget væsentligt. Den af ingeniør Ambt for den taarbækske delegations regning udarbejdede plan med overslag vedtoges tilligemed de artesiske brønde, tidssvarende dag- og natrenovation og fortsættelse af gangstien gennem Ny Taarbæk. Taarbæks ønsker opfyldtes nu. Udgiften ca. 25.000 kr. måtte dækkes ved lån. »Til Gjengæld for disse i en Landkommune usædvanlige Foranstaltninger har den taarbækske Delegation forpligtet sig til i de to første Aar at udrede kommunale Afgifter til et Beløb af 6-7000 Kr. aarlig uden Hensyn til om de forblive i det for skattepligten normerede Tidsrum af 4 Maaneder eller ikke«. (Denne helt enestående forpligtelse fra en gruppe borgeres side skyldtes nok, at sognerådet ikke turde forpligte sig til den efter datidens forhold meget store investering, med mindre man havde sikkerhed for, at sommerbeboerne ikke unddrog sig skattepligt ved at forkorte deres sommerophold i Taarbæk til under 4 måneder).

Delegationen var af en gruppe sommerbeboere bemyndiget til at afgive denne garanti for et beløb, der svarede til den af dem i 1881 betalte skat.

I maj 1882 er det galt igen med kloakforholdene. Klampenborg Badeanstalt klagede over, at et kloakudløb kun var 50 alen fra damebadets forstrand, hvilket man anser for skadeligt. I sognerådsmødet den 19. maj var man ikke så sart: man afviste klagen, da man forment, at badehusene kunne flyttes til et bedre sted. Det oplystes, at den vestre gangsti i Ny Taarbæk nu var forlænget fra Trepilevej til konsulinde Hages ejendom (senere Strandvejen nr. 724, Bøje Benzon). Udgiften til kloakken langs Taarbæk Strandvej til havnen blev 19000 kr., til skolens ombygning 6000 kr. og til gangstien 2000 kr.

Ved Taarbækkernes indsats opnåede man altså i 1882 et lille kloaksystem og artesiske brønde. Senere kunne det offentlige overtage nat- og dagrenovationen, efter at ministeriet den 8. juli 1882 havde stadfæstet et tillæg til sundhedsvedtægten. Det blev heri bestemt, at latriner skulle være efter »Tøndesystemet«, og enhver husejer var pligtig at benytte kommunens natrenovation og betale derfor; dagrenovationen måtte ikke udkastes i søen. Svinehold kunne af Sundhedskommissionen for-

bydes eller reguleres. Når kommunen etablerede en kloak, var grund-ejerne forpligtet til på egen bekostning at udføre sideledninger fra deres ejendomme.

Derimod opnåede Taarbæk ikke ved aktionen at blive selvstændig kommune.

Sognerådet indtil 1907

Den skarpe tone i 1881 havde nok også en vis forbindelse med, at Oct. Hansen var venstremand, medens sognerådet dengang var stærkt præget af konservative synspunkter.

Ifølge den dagældende landkommunelov af 6. juli 1867 skulle 5 af rådets medlemmer vælges af de af sognets beboere, der var blandt den højstbeskattede femtedel af vælgerne; de valgtes for 6 år ad gangen. 3 år efter disse valg valgtes også for 6 år ad gangen 4 af rådets medlemmer; her havde alle folketingsvælgere, som var skattebetalende beboere, valgret. Den første gruppe kaldtes lidt nedsættende af de mange andre for »Hartkornsejerne« eller »Hartkornsbrugerne«. Bønderne i Lyngby var højremænd, ikke venstremænd. De velhavende ejere af sommerhuse i Taarbæk og Springforbi havde ikke stemmeret til sognerådet.

Der var i disse år en vis tradition for, at man i sognerådet fik indvalgt 2 fra Taarbæk. I 1880'erne repræsenteredes Taarbæk af malermester P. C. S. Jørgensen (1877-88), der havde afløst fisker Jens Olsen (1871-76), og af kroejer Vilhelm Haagensen, der i 1880 havde afløst købmand P. F. V. Hillebrandt (1874-79), som igen afløste Haagensen, da denne flyttede fra byen i april 1883. Hillebrandt døde imidlertid 1884 og afløstes da af købmand Sophus Mathias Ravn, der nytår 1892 blev afløst af bagermester Johann Garrn til 1909. Tømrermester Ole Vilh. Olsen var medlem 1889-94 og Jørgensen igen 1895-1900, fisker Peter Larsen 1901 til han døde 1915.

Jens Olsen, Jørgensen, Ole Vilh. Olsen og Larsen var valgt ved de valg, hvori alle deltog. Hillebrandt, Haagensen, Ravn og Garrn var i denne periode valgt ved de højstbeskattedes valg, medens Haagensen i årene 1859-70 havde været valgt ved den første gruppes valg.

*Bagermester Johann Garrn (1838-1921).
Medlem af Lyngby Sogneråd 1892-1909.
Byhistorisk Samling*

*Fisker Peter Chr. Larsen (1852-1915) i
arbejdstøjet. Peter Chr. Larsen, der boede
Taarbæk Strandvej 89 C, var medlem af
Lyngby Sogneråd 1901-15.*

Byhistorisk Samling

Grundejerforeningen stiftes. Bestyrelsen

Det i anledning af epidemien i 1881 nedsatte »Udvalg for Taarbæks hygiejniske Forhold« indkaldte til møde på Taarbæk Hotel den 13. september 1882, hvor Taarbæk Grundejerforening stiftedes. Den første bestyrelse bestod af højesteretssagfører Octavius Hansen (som formand), grosserer Jul. Adler, grosserer Vilh. Petersen, apoteker Alfr. Benzon, gartner Chr. Nielsen, købmand Hillebrandt og tømmer Krone-Fagerlund.

Bestyrelsens sammensætning ændredes ikke meget i de følgende år. I 1884 indvalgte købmand Sophus Mathias Ravn og i 1890 grosserer C. H. Munck og muremester Chr. Jensen. I 1891 trådte Ravn ud og apoteker Carl Chr. Michelsen ind. Efter at Munck var død og Michelsen

fraflyttet valgtes i 1896 direktør Gammeltoft og bagermester Johann Garrn.

På Grundejerforeningens generalforsamling den 9. juli 1903 skulle der i anledning af malermester Jørgensens død vælges et nyt bestyrelsesmedlem. Malermester Hindberg blev valgt. Men da skomagermester Laurits Olsen derefter støttedes af pastor Kemp, trak Hindberg sig tilbage, og Olsen blev valgt. Dagen efter opdagedes det, at Olsen ikke var medlem. Det ordnedes straks ved, at han indmeldte sig, og Amtsavisen konstaterede, at »den sædvanlige Stilhed og Ro vil atter indtræde blandt Medlemmerne«. (Laurits Olsen var Ole V. Olsens bror).

Den 22. august 1903 døde højesteretssagfører Octavius Hansen efter langvarig afkræftelse. Den konservative Amtsavis omtalte ham smukt som »uegennyttig og retsindig«, men tilføjede »Denne Mand, der alene ved en Misforstaaelse af sig selv blev Venstremand, var af Tænkning og Støbning --- fuldtro Nationalliberal«.

Johannes Werner formand fra 1904

Ved Grundejerforeningens generalforsamling den 28. juni 1904 aflagde grosserer Thomas Møller beretning. I stedet for den afdøde Oct. Hansen og den sidst valgte formand etatsråd Bing indvalgte i bestyrelsen grosserer Nordstrand og overretssagfører Johannes Werner, og sidstnævnte valgtes til ny formand.

Oct. Hansen havde med stor personlig styrke og indsats ledet foreningen fra dens start i 1882, til han døde i 1903. Og nu fik foreningen igen gennem en række år en mindst lige så aktiv og interesseret formand.

Werner var med i alt, der angik Taarbæk: Kirke, Sogneråd, Skole, Kapsejlads, Teatret i Ulvedalene. Som medlem af bestyrelsen for Friluftsteatret indbød han en gang om året alle børnene i Taarbæk skole til at overvære forestillingen. Bl.a. i 1911 »Hagbarth og Signe«, i 1913 »Dyrehavespil« og i 1914 »Elverhøj«. Og de fik af ham personlig overrakt en pose godter. Han har sikkert været uhyre populær.

Han købte i 1907 ejendommen matr.nr. 2 an, dengang Strandvejen 163, nu Strandvejen 717, kendt som »Gibraltar«. I 1917 flyttede han til

Overretssagfører Johannes Werner i en grinagtig situation. Johs. Werner var formand for Taarbæk Grundejerforening 1904-17 og medlem af Lyngby Sogneråd 1909-13. Bernt Hjejle

den store ejendom »Rygaard« på Bernstorffsvej i Hellerup, hvor der nu er katolsk skole.

Ved generalforsamlingen den 1. september 1905 med overretssagfører Kalko som dirigent oplyste Werner, at foreningen havde fået anlagt en låge fra kirkegården mod skoven, anskaffet to plakatsøjler, opsat bænke og ansøgt om nattevagt i Taarbæk. I stedet for grosserer Wessel, der var død, og tømremester Krone-Fagerlund, der ikke ønskede genvalg, valgtes grosserer Vett og købmand Bredvad. Genvalg af Werner, grosserer Møller, etatsråd Nordstrand, bagermester Garrn og skomagermester L. Olsen. Lovene ændredes efter pastor Kempes forslag, således at nu også ikke-grundejere kunne være medlemmer.

Grundejerforeningens første 25 år

Hvad der skete i Grundejerforeningen i tiden mellem 1882 og 1907 ved vi ikke i detaljer, da arkivet som nævnt ikke kan findes. Men af de kortfattede referater i lokalavisen af generalforsamlingerne får man dog

indtryk af, at foreningen til stadighed tog lokale problemer op over for sognerådet og amtsrådet. Og foreningen måtte selv påtage sig løbende at løse opgaver, som andetsteds dengang og overalt i dag som en selvfølge anses som det offentliges.

Sundhedsforhold. Der havde været klaget over, at Taarbæk havn i sommeren 1884 var fuld af rådden tang, og at en grøft ved siden af hotellet stank. Skønt man frygtede en epidemi, led sundhedskommissionen ikke af nogen »prustende utrættelighed«. På Grundejerforeningens generalforsamling den 19. september 1884 oplyste formanden, Octavius Hansen, at mange havde tilsluttet sig kloakken, og at de fleste, også mindre bemidlede, havde betalt derfor. Foreningen havde ansøgt overførster Müller om at få grøften uden for Dyrehavens østlige hegn langs Ny Taarbæk reguleret, så vandet fra Dyrehaven ikke trængte længere mod øst. (Det må være den grøft, der nu går langs jernbanen mod syd til Edelslundsvej). Vekselerer Salomonsen ønskede, at Sognerådet påtog sig vandingen af Strandvejen og en hensigtsmæssig bortskaffelse af dagrenovationen. (Der var altså intet sket trods kravet i 1881).

Det var stadig galt med de hygiejniske forhold. 3 fiskere fik i 1886 hver en bøde på 10 kr. for overtrædelse af tillæg til Sundhedsvedtægten af 1882, fordi de havde kastet fiskeaffald og dagrenovation i søen for enden af en vej fra Strandvejen. Forgæves undskyldte de sig i retten med, at det fra gammel tid havde været skik og brug, og at det skete mange steder i Taarbæk, og at de ikke på anden måde kunne blive af med dagrenovationen.

Det endte med, at Grundejerforeningen forestod dag- og natrenovationen, som udliciteredes til vognmænd, en ordning, som bestod i hvert fald til 1906.

Ved den truende kolera i 1892 tog foreningen igen et initiativ. Man indkøbte klorkalk og karbol, som sundhedskommissionen så desinficerede med.

Kloakker. Kloakforholdene var langt fra løst ved anlæg af kloakken i en del af Strandvejens vestre side. I 1903 ønskede hotelejer Glud at føre

afløb fra Taarbæk Hotels vandklosetter til kommunens hovedkloak. Sundhedskommissionen forlangte, at kloakken i så fald blev forlænget fra udløbet i Taarbæk havn ud til mindst 4 fods daglig vande. Ansøgningen blev tilladt mod betaling af 10 kr. i afgift pr. sæde og extraafgift så stor, at den ville dække forrentningen af anlægskapitalen til forlængelsen; hvis andre vandklosetter tilsluttedes, nedsattes extraafgiften.

I april 1904 udbød kommunen i licitation lægning af 160 løbende fod 18" kloak i Taarbæk havns nordre mole og ombygning af denne del af molen.

På Grundejerforeningens møde i september 1904 kritiseredes kloaksystemet i Gl. Taarbæk. Der var kloakplan for den nordligste og den sydligste del af Taarbæk. Men i midten tillodes det at lave WC-udløb til havet via septictank. (Antagelig fra alle husene mellem Strandvejen og Øresund – hyggeligt, når man husker, at her lå alle badeanstalterne).

I februar 1905 afholdt sognerådsformand Piper et »privat« møde med en del ejere af ejendomme i Taarbæk. Han forelagde vejinspektør Winkels plan for kloakeringen fra Trepilelågen til havnen. Ejerne bad overretssagfører Werner som Grundejerforeningens formand repræsentere dem ved et vandsynsmøde.

Efter forhandling med Grundejerforeningen vedtoges det at kloakere fra villa »Rekna« (matr.nr. 3k, senere Strandvejen 694, nu nedrevet) nordpå til lavningen og tilsvarende fra Springforbi sydpå til lavningen. Endvidere skulle anlægges en hovedkloak fra villa »Pax« sydpå til havnen, med et samlet udløb, der muliggjorde indlæggelse af WC'er. I oktober 1906 blev dette anlæg udbudt i licitation.

Men på generalforsamlingen i 1906 kritiseredes det igen – af tømrermester Ole V. Olsen –, at der ikke skete noget i Gl. Taarbæk, der trængte stærkt til en ny, bedre og mere omfattende kloak.

Senere blev de to bække fra skoven rørlagt, i Edelslundsvej i 1907 og i Taarbæksdalsvej 1912.

Strandvejen. Strandvejen gav stadig bestyrelsen arbejde og problemer. Man krævede vanding på den på tørre dage om sommeren (det var jo en støvende grusvej). Da hverken sognerådet eller amtsrådet ville

tage opgaven op, påtog foreningen sig selv opgaven og bekostede materiel og mandskab. Da man i 1889 manglede vand, lod man grave en speciel brønd dertil ved Trepilelågen. I 1890 drøftedes indkøb af en »vandingsmaskine og en rensningsmaskine«. Den årlige udgift til vandingen var 1200-1300 kr. Der var klager, fordi der selvfølgelig ikke blev vandet udfør de grundejere, der ikke var medlemmer. Først i 1900 ser man kommunen bevilge 400 kr. som tilskud og i 1905 bevilge den halve udgift efter at have afslået at overtage opgaven.

Efter at gasledningen i Strandvejen var nået fra gasværket ved Tuborg til Taarbæk indførtes gasbelysning i 1893. Men sognerådet var så sparsommeligt, at man om vinteren slukkede en del af lygterne i Taarbæk og de fleste i Ny Taarbæk. Foreningen krævede i 1897 flere tændte. I sognerådet var man uenige: P. C. S. Jørgensen (fra Taarbæk) fandt det urimeligt, at man slukkede i Taarbæk, når alle lygter tændtes i Lyngby, og henviste til, at en del arbejdere fra Strandmøllen brugte vejen til Taarbæk. Formanden, Piper, begrundede slukningen med, at en del af Taarbæk var ubeboet om vinteren, og 20 lygter mere ville koste 500 kr. Tryde støttede ham ved at anføre, at arbejderne jo selv kunne have en lygte med. Garm udtalte, at alle i Taarbæk forlangte alle lygter tændt.

I 1905 ansøger foreningen igen om bedre belysning, idet man specielt klager over, at der slukkes omkring fuldmåne og flere steder om vinteren.

Uoverensstemmelserne mellem Taarbæk og sognerådet dukkede op, når sognerådet vedtog et anlæg, der krævede en større investering.

Gasværk. I sognerådsmødet i december 1895 drøftedes det, om Lyngby by skulle have eget gasværk eller aftage gas fra Hellerup gasværk. De fleste var stemt for, at kommunen selv byggede, da man var bange for, at der ikke blev tryk nok ved så lang en ledning. Tømrermester Ole V. Olsen, der nu deltog for sidste gang, gik stærkt ind for, at man skulle aftage gas fra Hellerup, sådan som man allerede havde det i Taarbæk. Kommunen ville spare en stor kapitalinvestering, der måtte dækkes ved lån, og hvordan skulle det klares, når man ved adskillelsen af Taarbæk og Lyngby mistede de store skatter fra Taarbæks sommerbeboere, – den

adskillelse, som taarbækkerne stadig ventede på, ønskede og arbejdede for. Men sognerådets flertal vedtog at bygge eget gasværk.

Der holdtes et protestmøde i Taarbæk Hotel, hvor Ole V. Olsen og sognerådsformand Piper kæmpede for hver sit standpunkt. Og der sendtes til amtsrådet protestlister med 140 underskrifter fra Taarbæks faste beboere, 66 fra sommerbeboere, 39 fra Raadvad, 39 fra Hjortekær, 46 fra Lundtofte, 19 fra Ørholm samt fra bestyrelsen for Taarbæk Grundejerforening. Men det nyttede intet! Amtsrådet godkendte, at der optoges lån til bygningen af gasværket. I mødet gjorde et medlem opmærksom på Oct. Hansens dobbeltstilling, idet han foruden at være formand for Grundejerforeningen var juridisk konsulent for Det danske Gaskompagni, der ejede gasværket i Hellerup.

I sognerådsmødet den 12. marts 1906 vedtoges det at anvende gasværkets overskud til flere fortovsfliser i Lyngby. Garm gik imod, at kun Lyngby skulle nyde godt af overskuddet, da Taarbæk jo havde været med til at finansiere gasværket; så måtte kommunen hellere deles i to.

Vandværk. Der var også strid, da sognerådet i 1902 havde vedtaget at bygge et vandværk i Lyngby, der også skulle levere vand til Taarbæk. Grundejerforeningen indkaldte i den anledning til møde på Hotel Gl. Bellevue. Garm redegjorde for planerne, hvorefter der skulle være vandbeholder på højden ved Fortunen og ledning til Taarbæk gennem Dyrehaven. Skomagermester L. Olsen mente, at et vandværk i Taarbæk kunne fås for samme pris som den lange ledning, eller at man kunne få vand fra Gentoft. Det sidste gik de to sognerådsmedlemmer Garm og fisker Peter Larsen imod. Tømrermester O. V. Olsen stemte for eget vandværk; Taarbæk skal blot udskilles fra Lyngby, så bliver der råd til både vandværk, gasværk og asfalterede veje. Alle undtagen 3 gik ind for en eller anden form for vandværksvand.

I sognerådsmødet den 28. april 1903 oplystes, at en ledning til Taarbæk ville koste ca. 40.000 kr., det samme som et vandværk i Taarbæk; men driften ville blive billigere ved eet fælles værk. Vandværket blev bygget ved gardinfabrikken i Lyngby nordøst for kirken.

Øresund. Den frie adgang til Øresund beskæftigede flere gange Grundejerforeningen.

I 1890 begyndte debatten om befolkningens adgang. Otto Borchsenius holdt i Lyngby et foredrag ved Turistforeningens møde og rejste krav om en indsats, da nu næsten alle grunde mod stranden var på private hænder og spærret for publikum. »Havslunde« kunne være købt til offentlige formål, men var nu solgt. Oct. Hansen trøstede med, at »Havslunde« næppe var egnet til formålet, da der ikke var god badestrand. Grosserer Th. Wessel, der havde købt »Havslunde« af kammerherre van Deurs dødsbo, tilbød kort efter Grundejerforeningen og Turistforeningen at sælge »en lille Skovstrækning for at give Publikum adgang til Stranden«. I sognerådsmødet den 20. juni mødte formanden for Turistforeningen op sammen med Oct. Hansen. Her drøftede man muligheden af at købe en grund nær Strandmøllen, som Wessel & Vett var villig til at sælge for 61.000 kr. eller udleje i 10 år for 3.000 kr. årlig. Der kunne anlægges promenade, restaurant, anlægsplads for sejlskibe, lege- og sportsplads. Det anførtes, at man ikke i Taarbæk kan se Sundet noget sted, hvorfor sommerbeboerne nu foretrækker nordlige pladser – med tab af skatteydere til Lyngby kommune.

Sognerådsformanden Carl Edvard Lund takkede for initiativet, men ville straks udtale, at han på grund af kommunens økonomi var imod. Oct. Hansen anså »Lyngby Sogn for et af de rigeste i Landet«, da »man havde Skatteydernes Lommer« at tage af. Taarbæks sognerådsmedlem tømremester Ole V. Olsen foreslog, at man ved Taarbæk Hotel fjernede den gamle stald, så der ved havnen kunne blive en køn promenade. Olsen og sognerådsmedlem Ravn var stemt for projektet.

På Grundejerforeningens generalforsamling den 24. juni 1890 nævnte Oct. Hansen i sin formandsberetning forslagene. Men pastor Kemp kunne ikke se nytten for Taarbækkerne; det ville kun medføre, at beboerne skulle betale mere i skat for en frilægning, der mest ville gavne Københavnerne. Også grosserer Munck var imod, og flere ønskede hellere bedre vejbelysning. Til bestyrelsen nyvalgtes Munck og murermester Chr. Jensen. Altså et nederlag for Oct. Hansen og en sejr for sparsommeligheden. I en notits i Amtsavisen konstaterede redaktøren,

at planen var strandet, da der var for ringe interesse i at »bevare Øresundskystens sidste betydelige Bøgeskov for Almenheden«.

En indsender fra København klagede over, at når man drog til skovs og gerne ville ned at nyde Sundet, var der kun eet sted mellem Klampenborg og nord for Skodsborg, hvor man kunne komme ud til stranden. Der var Taarbæk Havn med sin enestående udsigt; men fornøjelsen forsvandt på grund af dens smudsige tilstand. Amtsavisen udtalte, at den sydlige havn burde renses, og den roste Kronprinsen, fordi han havde givet publikum fri adgang til strandparken ved Charlottenlund.

Offentlig badeanstalt. Da beboerne i Taarbæk ikke uden videre kunne benytte de badeanstalter, som ejedes af Klampenborg Bad, ansøgte foreningen i 1891 sognerådet om anlæg af en offentlig badeanstalt og vedlagde tegning og overslag. Sognerådet ville ikke overtage driften, men bevilgede dog 500 kr. som tilskud, antagelig for at give skolens elever mulighed for at bade. Foreningen drev derefter selv den offentlige badeanstalt i mange år. Sognerådet bevilgede som regel halvdelen af underskuddet – således i 1892 500 kr. og i 1896 97 kr.

Kirkegården. I august 1904 var kirkegårdssagen kommet så vidt, at ministeriet havde godkendt afståelsen af et areal ved kirken, og kommunen havde bevilget et tilskud på 7.000 kr., til ca. halv dækning af udgifterne til ligkapel, afvanding og regulering af ca. 1½ td. land. De to fra Taarbæk, Garm og Peter Larsen, havde stemt for at bevilge hele udgiften.

Men nu var der pludselig røster i Taarbæk imod kirkegården.

Grundejerforeningen afholdt i september 1904 et møde, hvor pastor Kemp talte for kirkegården, gartner Skjoldager var imod beliggenheden, grosserer Michelsen ville placere den ved Hjortekærhuset. Dr. Gamél var glad for beliggenheden, som også ville forhindre, at pladsen ved kirken blev brugt til lege- og sportsplads. Det vedtoges at lade et udvalg forhandle med kirkeudvalget.

Kirkegården indviedes den 27. august 1905.

Diverse. Det var i øvrigt en broget mængde problemer, Grundejerforeningens bestyrelse måtte tage stilling til. I 1897 fik man sognerådet til for en pris af 800 kr. at anlægge en 500 fod lang gangsti ved Strandmøllebakken. Og man beskæftigede sig flere gange med havnens rensning og udvidelse. Foreningen lod også opsætte bænke for egen regning.

I sognerådsmødet den 22. april 1898 drøftedes en ansøgning om koncession på en hestesporvogn fra Klampenborg til Trepilelågen, motiveret af, at dagvognen var ophørt efter Kystbanens åbning. Man fandt taksten 15 øre for høj; men alle anbefalede, dog således at drivkraften aldrig måtte ændres til elektricitet eller anden drivkraft end heste. (Man var nok afskrækket af den støjende og ildsprudende dampsporvogn fra Trianglen til Klampenborg, der var ophørt 1892. Den stilfærdige elektriske sporvognsdrift til Klampenborg blev først indført 1904 og var altså dengang ukendt).

I 1903 blev der gjort opmærksom på, at Klampenborg Badeanstalts forpagtning udløb om få år. Det store areal burde da købes af kommunen for at skaffe Taarbæk den højst nødvendige udvidelse: plads til kommuneskole, gymnasium, udvidelse af Strandvejen og en ny vej over arealet til Asylvej med plads til elektrisk sporvogn til Taarbæk Hotel samt en del nybyggeri. (Tænk om vi havde fået sporvogn gennem Cottageparken og Taarbækdalsvej!).

Sognerådsvalget 1906

Sognerådet havde i oktober 1906 vedtaget at udvide medlemstallet fra 9 til 13. I december skulle derfor 6 (i stedet for 4) medlemmer vælges af samtlige vælgere og 2 (udover de for 3 år siden valgte 5) medlemmer vælges af de højstbeskattede.

Ved det almindelige valg var der af den Konservative Forening og Lyngby Grundejerforening lavet en kandidatliste, der fra Taarbæk havde tømrermester O. V. Olsen. En anden kreds havde anbefalet en politisk mere uafhængig eller måske politisk blandet liste, og Socialdemokraterne havde deres egen liste. Ved valget stemte kun 669 ud af i alt 1357 vælgere. Og da de borgerlige var splittede, vandt socialdemokraterne klart: Wilmann 473 stemmer, Kibenich (Raadvad) 458, Chri-

stiansen 456, Peter Larsen (Taarbæk) 427, J. Jensen 406, tømrer Nicolajsen (Taarbæk) 407.

Ved de højstbeskattedes valg stemte 168 ud af 268 vælgere. Læge Johan Lemche og købmand Bugge blev valgt med henholdsvis 159 og 111 stemmer. Købmand Bredvad fra Taarbæk fik kun 5 stemmer.

I det nye sogneråd fra 1. januar 1907 var der derefter fra kommunens østlige del (Taarbæk og Raadvad): Garrn, Peter Larsen, Kibenich og Nicolajsen. Sognerådsformanden Piper havde, da man vedtog at udvide antallet, henstillet, at man søgte fremtidig at vælge 4 i stedet for 2 fra den østlige del af kommunen. Som det ses havde socialdemokraterne fulgt dette op ved at vælge 3; de højstbeskattede havde ikke støttet Bredvad og var nu kun repræsenteret i Taarbæk af Garrn, der var valgt for 3 år siden for 6 års perioden.

Foreningen fylder 25 år

Den 30. august 1907 afholdt Grundejerforeningen, der nu fyldte 25 år, ordinær generalforsamling. Formanden, overretssagfører Werner, kaldte det man havde opnået »ikke så ganske lidt«, og han takkede sognerådsformand Piper og amtsvejnspektør Winkel for arbejdet med kloakering og gangstier. Havnen kaldte han sognerådets »kælebarn«. Foreningen havde opnået at få Klampenborg Bads park åbnet for alle. (Hidtil havde taarbækkerne altså ikke frit kunnet gå i Cottageparken). Foreningen tog nu initiativet til et lille Taarbæk-museum. (Det åbnedes med en udstilling i maj 1909 i Koncertsalen). Skatterne fandt man stadig for store. Pastor Kemp klagede på ny over, at gadebelysningen slukkedes på de såkaldte »måneskinsaftener«. Apoteker Haaber Larsen krævede, at Asylvejen blev befriet for sine to grøfter. I stedet for grosserer Vett indvalgte branddirektør H. P. Hansen i bestyrelsen.

Ved den efterfølgende fest med fælles spisning i Taarbæk Hotel, hvortil alle sognerådets medlemmer var indbudt, talte Werner for sognerådet og udbragte en skål for Piper. Piper talte for Taarbæk og grosserer Thomas Møller for Werner. Den tilsyneladende idylliske stemning står i skærende kontrast til langvarig skarp kritik fra Taarbæks side, der få

Interiør fra Taarbæk-udstillingen i Koncertsalen på Klampenborg Badeanstalt 1909.

Byhistorisk Samling

måneder senere udviklede sig til det nye store forsøg på at få gennemført kommunens deling. Denne gang var skolens elendige forhold anledningen.

Skolesagen. Løsrivelseskravet 1908

Allerede på månedsdagen efter den hyggelige 25 års fest startede »skolesagen« med Grundejerforeningens bestyrelses skrivelse af 30. september 1907 til Lyngby Sogneråd. Man klagede over, at til trods for, at skatterne fra Taarbæk var langt større, end de beløb kommunen ofrede på Taarbæk, måtte man her nøjes med den »ældgamle og fuldstændig antikverede skole« (bygget i 1821 og udvidet i 1882). Der protesteredes mod Sognerådets beslutning om at opgive de forholdsvis nye skolebygninger i Lyngby (fra 1895 og 1900) for i stedet at bygge en stor skole »indrettet efter de kostbareste principper« (Engelsborgskolen, indviet 30. januar 1909). Den deraf følgende forøgelse af skatteprocenten ville yderligere animere befolkningen i Taarbæk til at søge at komme fri fra Lyngby Kommune. – (De samme tanker som ved løsrivelsesforsøget i 1881-82!).

I oktober afholdt Grundejerforeningen et offentligt møde om skolesagen.

I december holdt sognerådsmedlem Peter Larsen foredrag i Taarbæk socialdemokratiske forening om skolesagen i Lyngby, suppleret af tømrer Nicolajsen. I Wilmanns referat af mødet i »Social-Demokraten« udtalte han, at alle mødte var enige om tilslutning til socialdemokraternes standpunkt. Det fik redaktøren af »Amtsavisen« til at sige, at når disse 3 sognerådsmedlemmer går ind for først at bygge ny skole i Lyngby, har de menige Taarbækkere kun at udtale deres tilslutning, selv om de personlig er overbevist om det urigtige i, at Lyngby opgiver et brugbart og godt skolekompleks, der er mindst en halv snes gange bedre end den skole, Taarbækkerne får hjælpe sig med endnu et stykke tid. Det kaldes »Trit, Kæft og Retning«.

Grundejerforeningen afholdt i december en afstemning blandt Taarbæk sogns vælgere og udsendte gennem Ritzaus Bureau meddelelse om, at det 25-årige ønske om adskillelse fra Lyngby nu støttedes så godt som enstemmigt i Taarbæk. For ikke at støde sognerådsmedlemmerne fra Lyngby udtalte bestyrelsen i et nytårsbrev, at sagen er ganske upolitisk, og at vi sætter personlig pris på alle sognerådsmedlemmerne.

Foreningen udsendte i januar 1908 en pjece om adskillelsessagen. Den gav Amtsavisen anledning til et modindlæg, hvori redaktøren beskrev alle de goder, Taarbæk havde opnået: tilskud til kirkegården, til havnen, hovedkloak i Ny Taarbæk, fliser. Aktionen skyldtes kun, at de rige syntes, at de betalte for store skatter. Taarbæks ønske om overtagelse af Cottageparken affærdigedes af redaktøren: »Hvor ville det ende, om kommunerne begyndte at spekulere i grunde til villabebyggelse?«.

Og så var det alvor! I februar 1908 afsendte Grundejerforeningen det lange i detaljer motiverede andragende til Amtsrådet om adskillelsen underskrevet af hele bestyrelsen og bilagt skriftlige begæringer fra 247 vælgere, 80 grundejere og 77 fastbosiddende, der ikke var vælgere. Argumentationen minder meget om den fra juli 1881, som Octavius Hansen lagde navn til: Lyngby og Taarbæk er vidt forskellige med hensyn til befolkning, erhverv og livsvilkår; selve Taarbæk er over-

Plakater fra løsrivelsesforsøget i Taarbæk 1908. Det daværende Taarbæk Strandvej 128 tilhørte Johannes Werner og lå over for hans villa, nuv. Strandvejen 717. Byhistorisk Samling

bebygget, kommunen har intet gjort for at sikre udvidelse på de frie arealer, staten ejer øst for Kystbanen; skolen, kirken og asylet er rejst ved frivillige bidrag; kun et sprøjtehus med primitive brandredskaber har kommunen bekostet. Kloakkerne i Gl. Taarbæk er slette; de mangler helt fra Bellevue til sprøjtehuset. Lige så lidt Taarbæks fiskere og villaejere pretenderer at have forstand på at styre en landkommune, lige så lidt tør man forudsætte, at landmændene fra Lyngby og omegn forstår, hvorledes et internationalt badested og en sommervillaby skal administreres. Sommerbeboerne beskattes nu – modsat tidligere – ikke blot højere end i København, men også højere end i nabokommunerne.

Taarbæk blev nu pyntet med plakater om adskillelseskrevet.

Den 13. marts 1908 var sagen på sognerådets dagsorden, idet Amtsrådet havde anmodet det om en udtalelse. I 13 store hestevogne var 146 Taarbækkere med et stort banner draget til Lyngby for at overvære forhandlingen. Sognerådsformanden beklagede, at han ikke var underrettet i forvejen, for så havde han skaffet et større lokale. Af sognerådsmedlemmerne talte Garrn og Peter Larsen for adskillelsen. Lemche var

Johann Garrns bageri og udsalg, Taarbæk Strandvej 52.

Byhistorisk Samling

imod, påpegede unøjagtigheder i andragendet og kom til at anvende udtrykket »karnevalsspøg«. Wilmann var imod, idet det var udemokratisk, at de rige ville ud. Piper var også imod. Med 8 stemmer mod 5 blev sagen sendt i udvalg. Nogle tilhørere gav udtryk for utilfredshed med, at de ikke fik lov at deltage i drøftelserne.

Men så skete der noget, der specielt vakte harme i Taarbæk. Sagen blev behandlet på ny på næste sognerådsmøde allerede den 16. marts. Efter Werners referat var sagen ikke sat på dagsordenen, så de menige medlemmer anede ikke, at den skulle for så hurtigt; den ene fra Taarbæk var ikke mødt, og Udvalget havde ingen undersøgelser foretaget, før det udarbejdede udkast til sognerådets svar. Svaret, der afviste ønsket om adskillelse, blev vedtaget med 11 stemmer mod 1, nemlig Garrn fra Taarbæk. Fisker Peter Larsen var fraværende. Man lægger mærke til, at de to socialdemokratiske medlemmer Nicolajsen fra Taarbæk og Kibenich fra Raadvad også stemte som flertallet.

Den 18. marts afsendte sognerådet en lang skrivelse til Amtsrådet, hvor man imødegik Taarbæks andragende.

Den 23. marts afholdtes et offentligt møde på Taarbæk Hotel. Werner indledte med at udbringe et leve for Taarbæks selvstyre. Pastor Kemp motiverede igen adskillelseskraevet. Skomagermester L. Olsen (der jo selv var socialdemokrat) kritiserede Wilmann for ikke at have støttet Taarbæk, og Kibenich, der havde sagt, at han ville undlade at stemme, og Nicolajsen, som efter dette burde nedlægge sit mandat i sognerådet. Fisker Peter Larsen kaldte det et snigløb, at sagen var blevet afgjort i sognerådet den 16. Kibenich svarede, at han ikke var valgt som speciel repræsentant for Taarbæk sogn, men for hele kommunen; sagen havde været behandlet i udvalgmøde, hvori Garrn havde deltaget.

Mødet sluttede med, at 325 mænd og kvinder protesterede mod sognerådets indstilling og udtalte håbet om, at Amtsrådet ville støtte ønsket om selvstyre.

I salen var der ophængt plakater med bl.a. følgende vers:

»Hukommelsen sommetider slår klik
som forleden på Kibenich.

Nicolaj

gå din vej.

Larsen må ikke stemme,
passer derfor han blev hjemme.

Garrn stemte som en mand,

hvorfor vi ham takke kan.

Hvis vi bliver skilte ad,

bliver også Raadvad glad.«

Grundejerforeningen havde imidlertid ikke givet op. Man afsendte i juli 1908 til Amtsrådet en meget lang skrivelse, der imødegik sognerådets indstilling af 18. marts. Først påtalttes det, at sognerådet om Taarbæks oplysninger havde anvendt udtryk som: »fordrejet og falsk fremstilling«, »ganske usand«, »uvederhæftig« og »ganske grundløs«; man var overrasket over »denne ejendommelige tone hos et sogneråd, der vil optræde belærende med hensyn til formen for en henvendelse«. Man gennemgik punkt for punkt alle de rejste spørgsmål og denne gang med

Skomagermester Peter Laurits Olsen (1859-1931), fotograferet på »Langelinie« oven for den sydlige del af Taarbæk Strandvej. Laurits Olsen havde værksted Taarbæk Strandvej 36 og boede i nr. 50. Byhistorisk Samling

et væld af detaljer og tal; ikke mindst indtægter fra Taarbæks skatter og kommunens få aktiver i Taarbæk og få udgifter til gavn for Taarbæk. Det hele minder igen om indlæggene i 1881.

Grundejerforeningens energi var imponerende. Den indkaldte til et nyt møde den 23. juli i Klampenborg koncertsal. Alle amtsrådsmedlemmer var indbudt, men kun to var mødt. Igen blev alle sagens argumenter gennemgået, og der var på ny enighed om adskillelsen også blandt de mødte fra Raadvad. Werner angreb igen Nicolajsen for hans standpunkt ved sognerådsmødet og udtalte, at »han har smurt haser og forladt Taarbæk, bor nu i København og arbejder i Lyngby«. Ved den efterfølgende spisning afsang man nedenstående »Selvstyrevisen«, forfattet af skomagermester Laurits Olsen. (Når der i visen tales om »sogn«, menes der sognekommune, ikke kirkeligt sogn).

Leve Taarbæk Sogns Selvstyre

Melodi: Ja, vi elsker dette Landet.

Højt vi elske dette Leje
med dets Skov og Sund,
som os Minder gav i Eje
fra vor Barndomsstund.
Hér vi legede ved Stranden
tumled os i Baad.
Hér vi voksed op til Manden
og til Manddomsdaad.
Hér vi voksed med hinanden
op til Mand og Manddomsdaad.

Derfor Taarbæk vi vil værne
imod Stagnation.
Derfor Lyngby vi vil fjærne
som vor Skytspatron.
Det har varet altfor længe
med det Kompagni,
og det er kun vore Penge
Lyngby godt kan li'e.
Det er ikkun vore Penge,
Lyngby vil ha'e Fingre i.

Vi hinanden Haanden giver
paa at holde Stand,
til vort *eget Sogn* vi blive;
støt det alle Mand.
Mænd og Kvinder lad det lyde:
»Frihed fordre vi«.
Vi vil ikke la' os byde
Lyngby Tyranni.
Vi vil ikke la' os byde
Lyngby-Sognets Tyranni.

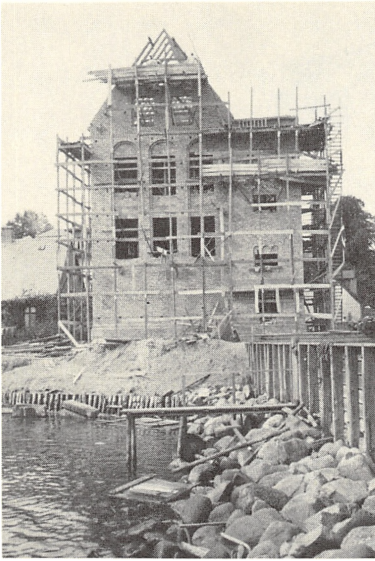
Den 28. august var der møde om sagen i Amtsrådet. Alle medlemmer var imod adskillelsen. Amtsrådet afslog Taarbæks andragende i skrivelse af 5. september 1908 med følgende begrundelse: »i Betragtning af de af Lyngby Sogneraad anførte vægtige Grunde, der ikke findes afkræftede ved det fra Foreningen fremkomne«. – Werner bemærker senere bittert, at Piper, som jo både var sognerådsformand i Lyngby og amtsrådsmedlem, kastede sig i brechen for Lyngby; han havde sagt: »Klagerne er uberettigede«.

Ved min gennemgang af amtets og ministeriets akter, har jeg konstateret, at amtsrådet – mærkeligt nok – ikke fandt anledning til at forelægge sagen for Indenrigsministeriet. Og Grundejerforeningen forsøgte heller ikke at anke afgørelsen dertil.

På Grundejerforeningens generalforsamling den 31. august blev Werner takket for sin indsats bl.a. af skomagermester L. Olsen. Werner blev opfordret til at opstille sig til sognerådvalget næste år. Efter fællespisning blev Olsens slagsang for selvstændigheden igen sunget.

Resultatet af dette »oprør« blev således i første omgang negativt. Nogle mente nok, at Taarbæk trængte til lidt trøst i modgangen. For i sognerådsmødet den 12. oktober 1908 foreslog Johan Lemche som »en retfærdighedshandling, nu da der jo er to sogne« at ændre kommunens navn til »Lyngby-Taarbæk kommune«. Han tilføjede, at Taarbækkerne ofte glemte, at der var 4 repræsentanter fra Taarbæk sogn i rådet. – Garrn ville stemme imod; forslaget kom 30-40 år for sent, og det hjalp ikke, for Taarbæk ville alligevel en dag blive skilt fra Lyngby; Taarbæk havde ikke 4 repræsentanter, for Kibenich og Nicolajsen kunne ikke regnes med. – Wilmann ville stemme for. – Jensen udtalte, at Peter Lund engang havde sagt: »Bare vi kunne blive fri for Taarbæk«. – Piper havde aldrig hørt P. Lund sige dette. Peter Larsen mente, at navnet var ligegyldigt, det Taarbæk ønskede var at administrere selv. Forslaget vedtoges med 12 stemmer mod 1 (Garrn) og sendtes til amtsrådet.

I amtsrådets møde den 24. november 1908 vedtoges det at udtale, at man intet havde at erindre imod, at Lyngby Kommune fremtidig benævnes »Lyngby-Taarbæk Kommune«. Med bemærkning om, at kommunen ved kgl. resolution af 11. december 1906 er delt i to kirkesogne,

Taarbæk Skole under bygning i 1913 og færdig i 1914. Den midterste af de nuværende tre blokke opførtes først. Den sydlige blok tilføjedes i 1930 sammen med inspektørboligen, og i 1958 påbyggedes den nordlige blok, idet trappepartiet blev nedrevet og genopført på nord-siden.
Byhistorisk Samling

fastsatte Indenrigsministeriet i skrivelse af 13. januar 1909, at kommunen fremtidig benævnes Lyngby-Taarbæk Kommune.

Navneforandringen kunne måske nu til dags skabe bitterhed i Virum og Lundtofte. Men dengang var befolkningstallet relativt stort i Taarbæk; ved folketællingen i 1911 således 1224 ud af i alt 9317 i hele kommunen.

Men kampen var ikke helt forgæves. Sognerådet havde forstået, hvor dårlige skoleforholdene var i Taarbæk. I 1913 vedtoges bygning af den nye skole – i øvrigt efter kraftig debat om, hvor den skulle ligge. Der var i Taarbæk stemning for at placere den ved Trepilevej, hvad også Raadvads beboere ønskede. Men man valgte at bygge den, hvor den gamle lå, og da pladsen var kneben, måtte man bygge i højden (den midterste af de nuværende tre blokke). Børnene blev den vinter undervist i lånte loka-

I forbindelse med sognerådvalget den 9. marts 1909 rejstes ved den sydlige ende af Taarbæk Strandvej en portal med opfordring til at stemme på Taarbæk-listen, liste C. På nordsiden af portalen (herover) ses en fremstilling af skolesagen: Lyngby (til venstre) fik den nye Engelsborgskole til 160.000 kr., medens Taarbæk (til højre) måtte nøjes med en brugt kakkellov til 1 krone 35 øre. De to fiskerkoner er søstrene Bentsine Sørensen (til venstre) og Andrea Jensen (til højre).

Niels Jensen

Valgportalen set fra syd med en fremstilling af Taarbæk Havn.

Byhistorisk Samling

ler, bl.a. i asylet (børnehaven) og i en af cottagerne. Der var rejsegilde 10. september 1913 og indvielse 17. april 1914.

Selve løsrivelsesforsøget var altså atter mislykkedes. Grundejerforeningen udsendte i januar 1909 den berømte pjece om slagets gang: »Blade af Taarbæk Sogns Historie, Hæfte I«, som indeholder ordret citat af en hel del af de forannævnte skrivelser.

Ved Nicolajsens flytning fra Taarbæk i 1908 måtte han udtræde af sognerådet. Ved et suppleringsvalg i december valgtes i stedet tømrersvend Peter Ingvar Nielsen (den nuværende Ingvars farfar), men kun for den korte periode til 31. marts 1909, da den nye kommunale valglov trådte i kraft.

Sognerådsvalgene 1909 og 1913

Ved den nye kommunale valglov af 20. april 1908 afskaffedes de højst-beskattedes særlige valggruppe, kvinder fik valgret, og forholdstvalg-systemet indførtes. Der skulle pr. 1. april 1909 holdes valg, således at *alle* sognerådsmedlemmer fratrådte på een gang.

For at styrke Taarbæks stilling foreslog Werner på et møde på Taarbæk

Hotel i november 1908, at der udarbejdedes en særlig Taarbæk-kandidatliste til valget uafhængig af partifarve. For at forstærke arbejdet med sagen foreslog han, at der dannedes en upolitisk Kommunalforening for Taarbæk og Raadvad. Foreningen blev dannet ved et møde den 16. januar 1909 med gartner Chr. Jensen, Springforbi, som formand, i bestyrelsen i øvrigt: læge Frants Kalko, købmand Bredvad, lærerinde frk. Hanne Bering, fru Mathilde Petersen, fisker S. Sørensen, alle fra Taarbæk, samt sliber Th. Voigt fra Raadvad. Målet var uden partihensyn at samle alle vælgere i Taarbæk sogn om fælles kandidater alene for Taarbæk uden hensyn til lister i kommunens øvrige dele.

Man vedtog at opstille: fisker Peter Christian Larsen, overretssagfører Werner, sliber Thorvald G. V. F. Voigt, gartner Chr. Jensen og købmand Bredvad. Garrn ønskede ikke genopstilling. Læg mærke til, at liste C var Taarbæklisten, ikke som vi nu til dags er tilbøjelige til at tro en konservativ. Det ses også af de kendte fotografier af den berømte valgportal, som blev rejst sydligst i Taarbæk. Borgerliste A og Socialdemokratiets liste B havde ingen fra Taarbæk og fra Raadvad kun Kibenich.

Ved valget den 9. marts 1909 stemte 77 % af vælgerne. Som medlemmer af det nye sogneråd for perioden fra 1. april 1909 til 31. marts 1913 blev valgt 6 borgerlige (881 stemmer) deriblandt læge Johan Lemche og proprietær Emil Piper, og 5 socialdemokratiske (706 stemmer) deriblandt forretningsfører Johan Wilmann og smed P.D. Kibenich (Raadvad); samt 2 fra Taarbæklisten (373 stemmer) fisker Peter Christian Larsen og overretssagfører Johannes Werner.

Piper blev genvalgt som sognerådsformand, men først efter en afstemning, der må have været spændende, da de to fra Taarbæklisten jo kunne afgøre valget. Af protokollen fra sognerådsmødet den 5. april fremgår det, at ved første skriftlige afstemning faldt 6 stemmer på Piper og 7 var blanke. Ved anden skriftlige afstemning faldt 7 stemmer på Piper, der derved var valgt.

Man må vel gætte på, at ved første afstemning havde socialdemokraterne og de to fra Taarbæklisten stemt blankt. Og mon ikke Werner i anden omgang afgav den 7. stemme på Piper. Det var næppe Peter

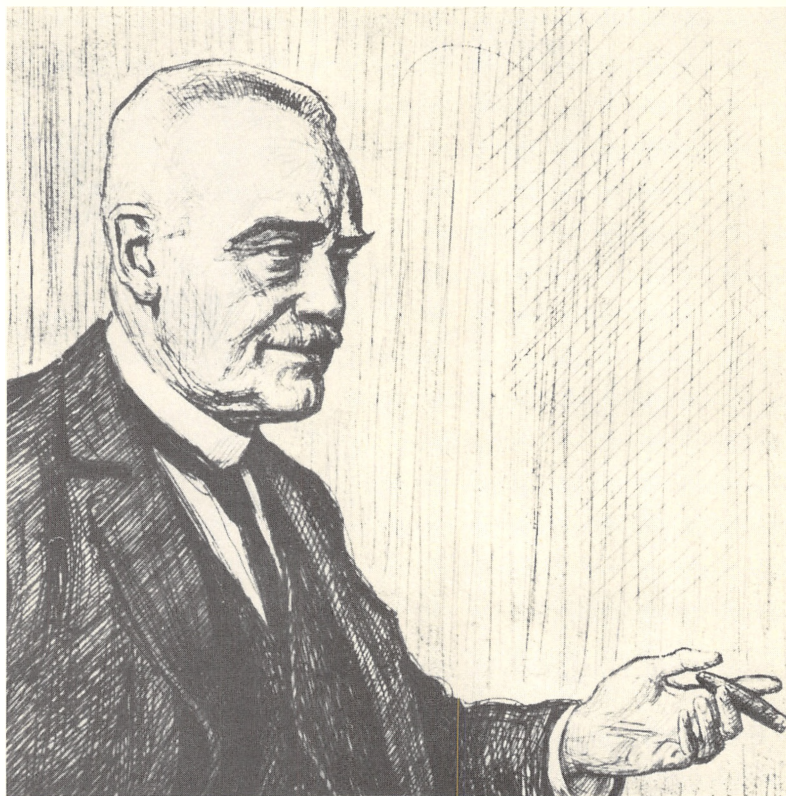
Fisker Peter Chr. Larsen i stadstøjet (jfr. fotografiet s. 76).
Byhistorisk Samling

Larsen, for han var jo socialdemokrat. Werner var efter sigende nærmest radikal.

Freden må igen have sænket sig over Taarbæk. Når man erindrer, at Peter Larsen og Werner var valgt ind i sognerådet på et kampprogram, bliver man helt rørt, når man i Amtsavisen læser, at på Taarbæk Kommunalforenings generalforsamling den 3. februar 1913 omtalte de begge den »elskværdige og upolitiske måde«, hvorpå de havde ført forhandlinger med de øvrige sognerådsmedlemmer i de 4 år.

Til valget i marts 1913 opstilledes der ingen speciel Taarbækliste. På socialdemokraternes lange liste (B) findes Peter Larsen som nr. 2 og Ingvar Nielsen som nr. 9; den opnåede 1053 stemmer. På borgerlisten (A) findes der fra Taarbæk sagfører Georg Johnsen som nr. 3, Anna Jacobsen som nr. 8 og malermester Chr. Hindberg som nr. 11; blandt stillerne til liste A var J. Werner; denne liste opnåede 1010 stemmer.

Overretssagfører Johannes Werner (radering af Axel Hou), her efter Bernt Hjejle: Shawlaw (1978).

Som medlemmer af sognerådet for perioden 1. april 1913 til 31. marts 1917 blev valgt 7 socialdemokrater med redaktør Johan Wilmann og fisker Peter Larsen (Taarbæk) i spidsen og 6 borgerlige, deriblandt sagfører Georg Johnsen (Taarbæk). Denne gang er der igen kun to fra Taarbæk.

Med kun 43 stemmers overvægt havde socialdemokraterne nu for første gang flertallet i sognerådet, en stilling, som de holdt indtil 1950.

Proprietær Emil Piper (1856-1928), medlem af Lyngby Sogneråd 1886-1913 (formand 1892-1913), folketingsmand (Højre) 1898-1901 og 1903-06, landstingsmand (Det Konservative Folkeparti) 1906-28.

Byhistorisk Samling

Redaktør Johan Wilmann (1866-1928), medlem af Lyngby Sogneråd 1907-28 (formand 1913-28), folketingsmand (Socialdemokratiet) 1901-03, 1906-09, 1910-13 og 1915-28.

Byhistorisk Samling

Emil Piper, som havde været nr. 7 på borgerlisten, havde ikke opnået valg. Han havde været i sognerådet siden 1886 og formand siden 1892. Til sognerådsformand valgtes Johan Wilmann, der beholdt hvervet til sin død i 1928.

Havnen og krigsudbruddet 1914

I 1914 fejrede havnen sin 50 års dag. Også her var Werner med i forberedelserne til en stor folkefest den 25. og 26. juli. Der var kapsejlad med deltagelse af fiskere fra foreningerne i Dragør, Kastrup, København, Skovshoved og Taarbæk-Vedbæk. Werner uddelte præmierne i gymnastiksalen. Kongens ærespræmie tilfaldt »Olaf« ved Johan

Møller fra Taarbæk. Derefter deltog over 300 i fællesspisning på Taarbæk Badehotel med sange, dans og fyrværkeri. NESA havde illumineret med rød-hvide lamper.

Grundejerforeningens senere virke må beskrives en anden gang. Her bør blot nævnes det enestående initiativ man tog ved mobiliseringen ved krigsudbruddet i august 1914, hvor en hel del soldater skulle indkvarteres i Taarbæk for at dække »Nordfronten« i Københavns fæstningsanlæg. Foreningen udsendte en lang skrivelse af 10. august 1914, hvori man opfordrer indkvarteringsværterne til at tage godt imod soldaterne, hvoraf mange er ubemidlede og savner de allernødvendigste ting.

20 medlemmer af Taarbæk amatørmusikforening gav koncert på Klampenborg koncertsals balkon til fordel for 21. bataillons soldater. Til gengæld musicerede regimentets 15 mand store orkester i Taarbæk Hotels have.

Kommunalforeningen

»Taarbæk kommunale Forening« stiftedes som nævnt oprindeligt for at tage initiativet til opstilling af kandidater fra Taarbæk til sognerådet. Ifølge lovenes § 1 var den »upolitisk« med det formål at samle byens borgere og derved opnå en kraftig organisation til varetagelse af beretigede interesser, tillige ved afholdelse af gode foredrag.

Da Grundejerforeningen i 1905 havde åbnet sine rækker også for ikke-grundejere, henvendte begge foreninger sig til samme personkreds. Men Grundejerforeningen havde store udgifter til vanding af Strandvejen, til drift af folkebadeanstalten, så kontingentet var noget større end i Kommunalforeningen. Efterhånden tog Kommunalforeningen opgaver op, som traditionelt var Grundejerforeningens. Werner deltog ivrigt i begge foreninger. I Kommunalforeningen holdtes foredrag o. lign. i vinterhalvåret næsten hver måned.

Noget tyder på, at Grundejerforeningen mistede sin energi, da Werner i 1917 fraflyttede byen. I 1919 sammenkaldte Kommunalforeningen, hvis formand var gartner Skjoldager, og hvis sekretær var skovfoged Axel Løvdal, til et offentligt møde på Taarbæk Hotel. Mødet resulterede i, at man ville samle de to foreninger til een.

Taarbæk Skole i sin mellemste, tofløjede skikkelse (1930-1958).

Byhistorisk Samling

Taarbæk Grundejer- og Kommunalforening

Vores endnu spillevende forening stiftedes den 19. april 1920. Gartner Skjoldager blev valgt til formand; Anna Jacobsen og tømrermester Ingvar Nielsen samt sagfører A. Chr. Olsen og skovfoged Axel Løvdal blev valgt til bestyrelsesmedlemmer. I lovenes § 2 anføres »Foreningen er upolitisk og må derfor ikke blande sig i den politiske valgkamp. Den vil – foruden at varetage byens almene interesser – søge at udbrede oplysning ved lærerige foredrag«. Man synes helt at have forladt hovedformålet fra 1909, nemlig at finde kandidater til sognerådet. Medlems-tallet var ved starten 160.

Aktuel eftertanke

Man vil huske, at Taarbækkerne altid har anset skolen for et afgørende gode, som man har kæmpet for.

Pastor Falch Rønne gjorde en genial indsats, da han i 1821 fik de to englændere, Watt og Gordon, til at forære deres gamle lyststed »Nep-tunus« til menighedshus og skole. Hans spændende beretning om for-

Demonstrationen ved Taarbæk Skole den 11. maj 1983. På transparentet står der: »Bevar Taarbæk Skole hel«.
Hans Topsøe-Jensen

handlingerne med de to findes gengivet næsten ordret i Johannes Werners hæfte »Taarbæk kirke« i anledning af 50-årsdagen for indvielsen den 26. juni 1864 og gentaget i hæftet i anledning af 75-årsdagen, se også Vald. Fraas bog »Skoleforhold« side 77-78.

I 1881 arbejdedes der for at få en bedre skolebygning, hvilket kun resulterede i, at kommunen bevilgede 6000 kr. til udvidelse af den samme, da meget gamle bygning, se Lyngby-Bogen 1981 side 11.

Og så kampen i 1908-09 for endelig at få en skolebygning. Det blev omsider til virkelighed i 1914.

Dette er det værd at huske nu i 1983, hvor kommunen har nedlagt 10. klasse fra sommeren 1983 og havde planer om at nedlægge 7., 8. og 9. klasse om nogle år. De mange skolemøder, demonstrationstoget den 11. maj og borgermødet den 18. maj har heldigvis overbevist kommunalbestyrelsen om, at det for Taarbæk med dets isolerede beliggenhed er en livssag, at byen ikke mister nogen del af sit gamle kulturcentrum:

TAARBÆK SKOLE

Axel Vollertzen

TRÆK AF UNDERVISNINGENS HISTORIE PÅ LYNGBY TEKNISKE SKOLE I PERIODEN 1893-1983

Indledning før 1893

Det er uden tvivl korrekt, når det hævdes, at samtlige tekniske skoler i Danmark skylder det private initiativ deres tilblivelse. Det er med andre ord håndværkets og industriens mænd, der har fået rejst de tekniske skoler, støttet af andre med særlig interesse for ungdommens faglige uddannelse og dygtiggørelse. Disse håndværksmestre har med stor entusiasme ledet skolernes udvikling i en lang årrække, indtil behovet for offentlig støtte blev så stort, at staten nødvendigvis måtte træde til. Herved fik det offentlige lidt efter lidt indflydelse på den videre udvikling og derigennem på selve ledelsen af skolerne.

I hovedstadsområdet startede denne undervisning først og fremmest på initiativ af præsten N. H. Massmann, der gennem sine søndagsskoler påbegyndte sin virksomhed den 4. maj 1800 ved at sørge for den teoretiske supplerings af den praktiske oplæring. I første omgang undervistes inden for metalarbejdernes faglige område. Dette førte til oprettelsen af »Det tekniske Institut«, der senere sluttedes sammen med »Håndværkerskolen« til Det tekniske Selskabs Skoler i København i 1876, hvor elever fra hele landet og fra alle samfundslag kunne undervises. De unge håndværkerlærlinge fra Lyngby var således på den tid henvist til at få deres teoretiske uddannelse i København.

Axel Vollertzen, f.1917, overingeniør ved Dansk Institut for Prøvning og Justering, formand for Lyngby tekniske Skole 1955-74, formand for skolens bestyrelse siden 1974.

1893-1903

Da såvel håndværket som industrien i Lyngby gennemgik en rivende udvikling, blev der også uddannet flere og flere håndværkere, især inden for tekstil- og metalindustrien. Men det blev nu håndværksmestrene fra byggeområdet, der først og fremmest mente, at det både var en kostbar og en besværlig løsning at sende lærlingene til København for at få den teoretiske uddannelse, der jo skulle foregå om aftenen.

I sommeren 1893 besluttede så tømremester Niels Olsen, der senere blev formand for den i 1865 oprettede »Lyngby Haandværkerforening«, sammen med en kreds af håndværksmestre at vække interesse i sognerådet og hos erhvervene i Lyngby for at oprette en lærlingskole i Lyngby. Da tanken vandt genklang i de implicerede kredse, blev der blandt håndværkerforeningens medlemmer nedsat en bestyrelse på 5 medlemmer til varetagelse af skolens drift, og efter at have indhentet godkendelse fra staten – det sorterede dengang under Indenrigsministeriet – og fra Lyngby Sogneråd besluttedes det, at skolen skulle oprettholdes ved frivillige tilskud fra byens og egnens borgere.

Skolen kunne herefter starte sin virksomhed den 1. november 1893. Kommunen havde velvilligst stillet lokaler til rådighed i den daværende kommuneskole i Bondebyen. Den første bestyrelse blev sammensat af følgende kendte håndværksmestre fra Lyngby:

Tømremester Niels Olsen, formand.

Malermester Chr. Sørensen.

Smedemester L. Malmgreen.

Sadelmagermester H. Rosted.

Som kasserer valgtes cand.theol. E. Jensen.

Det første år var der tilmeldt 26 elever, som blev undervist af kommunelærer Chr. Skjoldager og kommunelærerinde Thyra Herdahl. Det var naturligvis først og fremmest fagene dansk, skrivning og regning, der undervistes i. Disse fag var overtaget fra Teknisk Skole i København, og det var opfattelsen dengang, at en fortsættelse af barneskolens undervisningsfag og -form måtte danne grundlaget for den mere fagligt betonedede undervisning. Det var fortrinsvis fag som geometri, projektionstegning og ikke mindst frihåndstegning, som man dengang og i øvrigt mange år

frem i tiden underviste i. Den egentlige faglige undervisning lå i at udføre fagtegninger for murere, tømrere, snedkere, smede, malere m.fl. Undervisningen her måtte naturligvis udføres af habile håndværksmestre ofte med en videregående arkitekt- eller ingeniøruddannelse bag sig. Det første regnskab blev indført i en kladdebog og er i hovedtrækene gengivet nedenstående.

Hovedopgørelse af Lyngby Tegneskoles Regnskab, Vinteren 1893-1894:

Indtægt:	Kr. Øre	Udgift:	Kr. Øre
Tegnede og betalte		Lønninger	86 50
Bidrag	106 00	Inventar	93 95
Elevernes Betaling . . .	51 50	Brændsel, Belysning,	
Tilskud af Lyngby		Rengjøring	31 82
Kommune	60 00	Tegne-Rekvisitter	26 02
Aftenskolens Overskud			
fra forrige Aar	23 00		
Solgte Tegne-			
Rekvisitter	22 76		
	Ialt 263 26		Ialt 238 29
		Beholdning	
		21. Marts 1894	24 97
			263 26
			263 26

Den 21-3-94. Sign.: E. Jensen.

Revideret 21-3-94.

Sign.: Vilh. Suhr. / C.J. Schwartz.

Undervisningen i Bondebyen varede kun 1 år, hvorefter skolen lejede sig ind på Thyssens Realskole i 1894. Undervisningen her foregik i 2 perioder 1894-1896 og 1897-1899. De lejede lokaler var velegnede, men der var ikke plads til det stigende elevtal, som næsten var fordoblet på få år. Man søgte derfor med lys og lygte efter mere lokaleplads, hvilket viste sig at være så vanskeligt, at Niels Olsen, der foruden at være bestyrelsesformand tillige bestred posten som forstander, selv måtte skaffe lokaler på sin ejendom, Hovedgaden 78. Dette lejemål varede dog kun 1 år, og der blev igen plads på Thyssens Realskole i et par år.

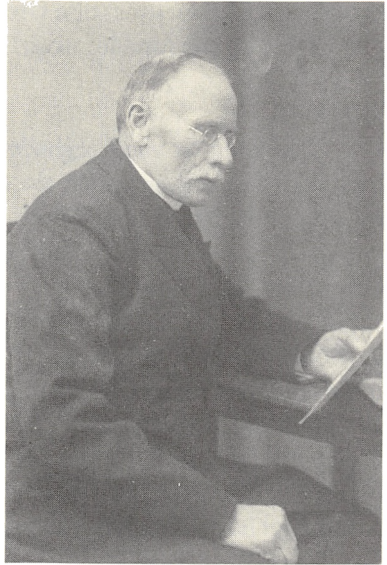
Denne omskiftende tilværelse var ikke gunstig for undervisningen, der i større og større udstrækning blev faglig og derfor krævede tilpas gode pladsforhold. Bestyrelsen måtte derfor søge at finde et mere permanent sted at undervise i. Dette fandt man så til sidst på proprietær Lars Jørgensens gård i Bondebyen, hvor man tilbød skolen en stråttækt længe, som man kunne indrette til undervisningsbrug. Bestyrelsen var noget betænkelig ved brandfaren, men det viste sig, at det ikke var der, problemerne opstod – det var rotterne, man måtte kæmpe med. I en af beretningerne står der: »En stor Del af Elevernes og Lærernes Tid gik i Kamp med Rotterne, og de fleste af Elevarbejderne bogstavelig talt gik til Rotterne«.

Her blev man så til 1903. Selv om der kun foreligger sparsomme oplysninger om undervisningen på skolen de første år, kan man dog på grundlag af regnskaberne godt danne sig et billede af undervisningens karakter.

Fra starten af var det helt klart, at man ønskede at lægge stor vægt på de almene fag såsom dansk og regning af den simple grund, at man gennem disse fag ligesom kunne overbevise mestrene om, at her var grundlaget for en faglig uddannelse, og uden dette grundlag kunne man ikke opbygge nogen virkelig rationel faglig viden. Senere lagde man dog større vægt på elevens færdighed i at forme og navnlig i at se emnerne for sig. Her tjente især frihåndstegningen og projektionstegningen som værktøj. Man gik videre i frihåndstegningen end barneskolen. Det var ofte helt kunstnerisk udførte tegninger, der kom ud af lærernes anstrengelser.

Skolens stifter, tømrermester Niels Olsen. Formand 1893-1916, i bestyrelsen til 1919.

Lyngby tekniske Skole

Den egentlige håndværksmæssige undervisning var efter datidens regler helt overladt til den enkelte lærer. Så længe den faglige undervisning blev lagt i hænderne på så dygtige folk som tømrermester Niels Olsen og arkitekt C. U. Dantzer, var uddannelsen fagligt set i gode hænder, men det kunne ikke nægtes, at uddannelsen på vore tekniske skoler i det hele taget generelt var temmelig uensartet.

Der blev hvert år udgivet en meddelelse om skolens virksomhed. Denne meddelelse blev forløberen for indberetningerne til staten og dannede grundlaget for stats- og kommunetilskuddet.

For at støtte skolens økonomiske forhold stiftedes »Teknisk Forening for Lyngby og Omegn« den 26. september 1898 med en bestyrelse på 7 håndværksmestre, og Niels Olsen blev også her formand. Af foreningens love skal fremhæves § I: »Foreningens Formaal er Oprettelse og Drift af en Teknisk Skole i Lyngby samt Henvirken til Opførelse af egen Skolebygning til nævnte Brug«. Endvidere fristes jeg til at citere sidste del af § VI: »... Samtlige Bestyrelsesmedlemmer, Formanden undtagen,

ere pligtige til efter Tur at tilse Undervisningen i Skolen. Bestyrelsen ere alle for een og een for alle ansvarlige for Foreningens Ejendele.«

1903-1918

For at bøde på de vanskeligheder, skolerne efterhånden kom i, fordi man ikke havde formaliseret undervisningen og altså stadig underviste individuelt, ændrede man den 10. maj 1903 lovene i den i 1891 stiftede »Teknisk Provinsskoleforening«, og Lyngby tekniske Skole blev hurtigt optaget i denne forening.

Skolen havde snart i 10 år fristet en omskiftelig og til tider ret kummerlig tilværelse, men interessen for skolens arbejde var stigende i kommunen, så man henvendte sig til såvel ministeriet som sognerådet for at få opbakning til bestyrelsens idé om at opføre en ny skolebygning i Lyngby. Stærkt støttet af en del af egnens andre foreninger blev der udsendt et opråb om pengebidrag til dannelsen af en byggefond.

Opråbet havde følgende ordlyd:

Lyngby Sogns Beboere.

Som bekjendt har Lyngby alt i nogle Aar haft *en teknisk Skole*, hvis Elevantal navnlig i den sidste Tid er i jævn Tiltagen. De Lokaler, hvori Skolen virker, er imidlertid meget indskrænkede og afgive ikke tilstrækkeligt Rum for den Virksomhed, Skolen kan og bør udfolde.

Undertegnede Foreningers Bestyrelser ere i denne Anledning efter Opfordring traadt sammen for i Fællesskab og ved Beboernes Hjælp at realisere den allerede for længere Tid siden udkastede Plan om Opførelsen af en ny, selvstændig Bygning for teknisk Skole. I de fleste af Landets Byer, der ikke ere større, ja endog mindre end Lyngby, have Beboerne med Tilskud fra Stat og Kommune bygget et eget Hus for teknisk Skole, og man har derfor ment, at det baade vilde være tidssvarende og overkommeligt for Lyngby at faa rejst en saadan Bygning.

Det er Hensigten, saafremt denne Plan bliver realiseret, at udvide Skolens Virksomhed betydelig, ligesom man ogsaa har i Sinde i Lokalerne at indrette en Handelsskole med den videst mulige Undervisning for unge Handelslærlinge. Men det er en Selvfølge, at man endnu ikke

kan udtale noget bestemt herom, saalænge det ikke er givet, hvilken Tilslutning Byggeplanen og selve Skolen vil faa hos Byens og Omegnens Beboere. *Fra Statens Side kan der ventes betydelig Støtte*, saasart Bygningens Opførelse er sikret, ogsaa fra Kommunens Side har man Grund til at vente Imødekommenhed, idet den allerede nu yder et aarligt Tilskud til Skolens Virksomhed.

Under Henvisning til Ovenstaaende tillader man sig herved at rette en indtrængende Opfordring til Sognets Beboere om ved Pengebidrag – smaa eller store efter Enhvers Evne – at støtte Bestræbelsen for at tilvejebringe en saadan Kapital, at det ovennævnte Byggeforetagende kan komme til Udførelse. Det er selvfølgelig Hensigten at opføre en tidssvarende og stilfuld Bygning, som foruden at opfylde sit Øjemed, tillige kan blive en Pryd for Byen, og man vil ogsaa have sin Opmærksomhed henvendt paa at finde en central og smukt beliggende Byggeplads.

Bidrag bedes anmeldte eller indbetalte til den af Komiteen valgte Kasserer, Hr. Lærer Skjoldager (jun.).

Lyngby, den 18de April 1900.

Bestyrelserne for

Lyngby tekniske Forening, Lyngby Grundejerforening, Lyngby Arbejderforening, Lyngby Sangforening, Lyngby Haandværkerforening, Socialdemokratisk Forening, Forsvarsbrødrene for Lyngby og Omegn, Sangforeningen »Morgenrøden«, Dramatisk Forening, Aktieselskabet »Ædruelighedens Fremme«, Foreningen »Det blaa Kors«, Textilarbejderforbundet, Brede og Hundredemandsforeningen.

Resultatet af disse fællesanstrengelser gav det formidable beløb af ca. 8.000 kr., hvilket sammen med statens bidrag på 8.200 kr. og andre bidrag på 300 kr. var tilstrækkeligt til, at bestyrelsen kunne bede arkitekt C. U. Dantzer, der i øvrigt som nævnt var lærer på skolen, udarbejde tegninger til den nye bygning, der kom til at ligge på et areal ved Jernbanevej, som blev købt af Statsbanerne for 1.882 kr. Ihukommende

opråbet om en stilfuld og tidssvarende bygning, der skulle være en pryd for byen, tegnede arkitekt Dantzer en bygning, der i sandhed satte sit præg på bybilledet. Alene den pompøse facade med den brede trappe, flankeret af søjler med doriske kapitæler fortæller, at her skulle den tekniske skoles højborg have sit sæde i mere end 75 år. Originaltegnningerne er bevaret og taler deres eget sprog.

Alt var færdigt til indflytning i november 1903, og da skolen ikke selv kunne udnytte hele bygningen, der var indrettet med i alt 6 lokaler, blev 2 lokaler udlejet til Sparekassen for Lyngby og Omegn i en lang årrække (1903-1918). Bygningen kostede ca. 22.000 kr. og inventaret ca. 3.000 kr.

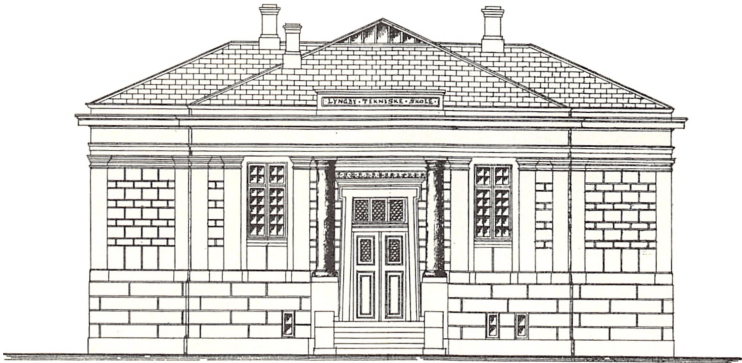
Den kommende periode (1903-1910) blev en af de mest markante i skolens historie. I 1908 blev arkitekt C. J. Schwartz knyttet til skolen som inspektør og dermed til den daglige ledelse af skolen, hvis formand og forstander fortsat var Niels Olsen. Schwartz var en dygtig fagmand – selv uddannet murer – og en habil og interesseret lærer, der fik et udmærket samarbejde med industriens og håndværkets mænd i Lyngby. Gennem dette samarbejde banede han vejen for en udvidelse af den faglige undervisning, specielt inden for faget »Fagtegning«, hvor han med sin utrættelige energi fik fremskaffet tidssvarende undervisningsmateriel for snedkere, murere, tømrere og maskinarbejdere samt ikke mindst for malere, hvor den navnkundige og meget kunstnerisk indstillede malermester Halfdan Sandøe med stor dygtighed virkede fra 1907 til 1948. Der er bevaret en del elevarbejder fra denne periode.

Til de enkelte fagtegningsopgaver var der altid knyttet en beskrivelse af opgaven og dens formål. Ud fra disse beskrivelser og eventuelt en fortegnelse eller skitse skulle eleven så udarbejde en færdig arbejds-tegning.

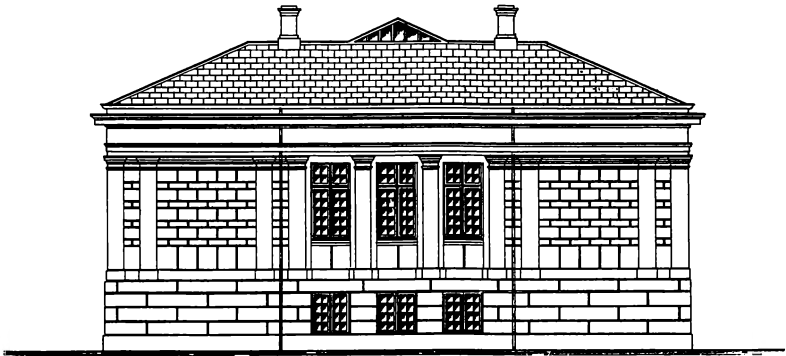
Schwartz ikke alene underviste, han var også en skattet foredrags-holder, og han lod ingen lejlighed gå fra sig til at fortælle om sine ideer inden for håndværkerundervisningen. I et foredrag »Indførelse af Bygningskultur i vore tekniske Skoler«, holdt den 10. september 1910 for en forsamling af murer- og tømrermestre i Næstved, hedder det bl.a. (referat fra Københavns Amts Avis): »Det gælder om at faa Bygningshaandværkerne til at kende Forskel paa godt og ondt. Der maa vises

Lyngby Tekniske Skole

Forfacade

Bagfacade

C. U. Dantzer
1903.

Arkitekt C. U. Dantzers tegning af 1903 til skolebygningen på Jernbanevej.

Lyngby tekniske Skole

Axel Vollertzen

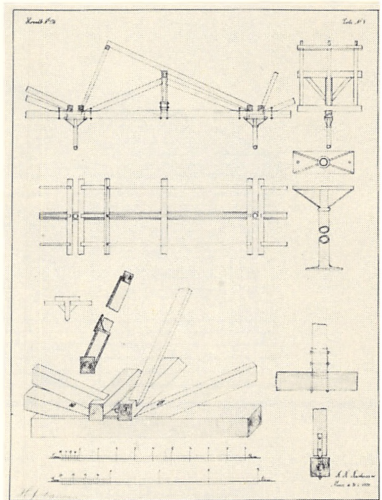

Elevopgave for konditorer.

Lyngby tekniske Skole

Fagtegning for malere.

Fagtegning for tømrere.

Lyngby tekniske Skole

Bygningen på Jernbanevej før 1920.

Lyngby tekniske Skole

Eksempler og Modeksempler saalænge, indtil Smagen er vakt hos de Unge. Den nye Aftenskoleplan tillader, at man allerede her vækker Lærlingenes Sans for det gode«.

I det hele taget blev det mere og mere en del af undervisningen, at lærerne holdt foredrag og viste lysbilleder fra industriens overdrev i den store verden. Det var først og fremmest Tyskland – før første verdenskrig – der var forbilledet. Senere gik man over til den rene tekniske kulturhistorie, og skolen anskaffede sig et lysbilledapparat, som første gang blev anvendt i 1916 under den daværende formand for bestyrelsen afdelingsingeniør Bjerres foredrag om »Jernets Historie«.

Af økonomiske årsager ophævedes Teknisk Forening i 1909, og Lyngby Haandværker- og Industriforening måtte træde til og påtog sig som sin væsentligste opgave at »opretholde driften af Lyngby tekniske Skole«, hvilket var formålsparagraffens stk. 4. Som støtte til skolens allerede dengang betrængte økonomi arrangeredes en havefest på Hotel Lyngby, og overskuddet gik til skolens drift.

Lyngby Haandværker- og Industriforening ophævedes imidlertid i 1916, og skolens daværende formand, stadsingeniør H. V. Rygner, tog

Program

ved

Lyngby

Haandværker- & Industriforenings

HAVEFEST

Lørdagen den 8. og Søndagen den 9. August.

til Fordel for Lyngby tekniske Skole

KL. 4 AABNES FESTEN.

I Haven, som bliver smukt dekoreret og illumineret, vil forefindes

Tombola, Roulet, Blomster- og Frugtbutik, Konditori, kinesisk The-pavillon, Kaffekiosk, Keglebane og en Kro med en gemytlig Krofatter.

Et stort Marionetteater

Et stort Hornorkester vil musicere i Haven.

Paa Teatret i den store Sal vil i Aftenens Løb blive givet flere

Forestillinger

bestaaende af Kor- og Solosang, Dilettantkomedie og

Brydekampe.

Ved Festen bortlodes forskellige Ting, hvoriblandt en fin CYCLE.

Fra Kl. 10 hver Aften BAL i den store Sal

(Et 6 Mand's Orkester.)

Festudvalget.

Lyngby Distrykteri, Casper Rasmussen

Scene fra håndværkerfesten den 8.-9. august 1908.

Lyngby tekniske Skole

herefter initiativet til at lade skolen fortsætte som selvejende institution med en bestyrelse på 5 medlemmer, hvoraf 1 medlem valgtes af Lyngby-Taarbæk Sogneraad og 1 medlem af Lyngby Haandværkerforening.

Denne nye struktur havde man allerede på mange skoler i landet, og det bevirkede, at skolen fik en mere selvstændig status. Skolen er således fortsat en selvejende institution.

Skolens bomærke havde i perioden 1909-1916 bestået af et hjul, formentlig et skovlhjul til en vandturbine med vand i skovlene for at tilkendegive, at skolen lå ved Lyngby Å med møllerne. Indeni hjulet er anbragt en trekant, en passer og en pensel samt bogstaverne LHIF, hvor sidstnævnte refererer til Lyngby Haandværker- og Industriforening.

Efter ophævelsen af foreningen ændredes bomærket til nogle cirkler, inden for hvilke der befinder sig et stort hjul, der formentlig stadig skal forestille et skovlhjul. Den indre skravering ville så kunne symbolisere vandet. Derudover er igen anbragt en trekant med passer, høvl og

Lyngby tekniske Skoles bomærke 1906-16 (til venstre), 1916-19 (i midten) og fra 1919 (til højre).
Lyngby tekniske Skole

pensel, alle 3 symboler på håndværk og industri. Dette bomærke anvendtes af skolen i perioden 1916-1919, hvor bomærket ændredes til det nuværende.

Cirklerne og hjulet blev nu erstattet med skolens navn, medens trekanten og passeren fortsat er det centrale. De 3 stiliserede skovlhjul, der i øvrigt også ses i kommunens byvåben, skulle så igen symbolisere møllerne langs åen. Disse møller var jo engang en væsentlig del af fortidens industri. Det er nok mere tvivlsomt, hvor den over passeren siddende krone egentlig stammer fra, men da bomærket blev indført umiddelbart efter skolens 25-års jubilæum, kunne det tænkes, at det var fordi, Lyngby allerede dengang bar navnet Kongens Lyngby. Også den del af bomærket findes i kommunens byvåben.

I 1913 overgik tilsynet med de tekniske skoler fra indenrigsministeriet til handelsministeriet, og allerede den 28. juli 1916 kom »Loven om Tilsyn med den tekniske Undervisning for Haandværkere og Industri-drivende«, hvorved »Statens Tilsyn med Haandværkerundervisningen« oprettedes.

Som den første direktør for dette tilsyn udnævntes daværende professor ved Den Polytekniske Læreanstalt, Alfred Lütken. Man mente, at valget af ham ville skabe den ønskede kontakt mellem den videregående uddannelse og håndværkeruddannelsen.

Denne kontakt viste sig at blive særlig gavnlige for Lyngby tekniske Skole, der både blandt sine lærere og i bestyrelsen havde akademisk

uddannede teknikere, som i årenes løb fik stor kontakt til professor Lütken. Lütken var en varm forkæmper for, at de tekniske skoler også skulle beskæftige sig med anden undervisning end den rent faglige. Specielt sigtede han på den almindennende og den kulturelle undervisning. Målet var bl.a., at lærlingene selv søgte til bibliotekerne, når læselysten rigtigt meldte sig.

Der blev bevilget ret store beløb til de tekniske skoler på finansloven til denne undervisning, men som årene gik, blev bevillingerne betydeligt nedskåret.

Allerede fra 1910 havde skolen taget denne almindennende undervisning op, og da den nu var blevet formaliseret og dermed tilskudsberettiget, skulle skolen hvert år søge om tilladelse til at gennemføre denne specielle undervisning ved at udfylde et skema. Det første af disse skemaer blev tilsendt »Statens Tilsyn med Haandværkerundervisningen« for skoleåret 1916-1917.

Ved præmieuddelingen den 28. marts 1918 talte sognerådsformand J. Wilmann til eleverne, og da talen har mange af de tanker i sig, som også er gældende i dag, finder jeg det rigtigt at gengive dele af den her:

»Atter er et Arbejdsaar til Ende. Aften efter Aften samledes de unge Haandværkere her for at udvide deres Viden og for at dygtiggøre sig til den Virksomhed, de skal øve.

I de unge Aar er man særlig modtagelig for Indtryk, og i den som i ingen anden Tid af ens Liv er man indstillet paa at modtage og optage i sig alt det, en Skole som denne formaar at yde. Benytter man ikke Ungdomsaarene til at dygtiggøre sig, naas det aldrig, og mange er de Mennesker, som i deres Manddomsaa og Alderdom fortryder, at de ikke udnyttede Ungdomsaarene paa rette Maade. Spildte Ungdomsaa er som oftest ensbetydende med et spildt Liv. Arbejdets Glæde er noget af det bedste, vi ejer. Det værste, man kan gøre Menneskene, er at tage Retten til Arbejde fra dem. Jo bedre man magter sit Arbejde, desto dygtigere man er, jo mere Værdi har Arbejdet for os.

Haandværkeren i Laugstiden betragtede ikke alene sit Haandværk som den Virksomhed, hvorved han ernærede sig, men han satte en Ære i at være dygtig, at være anerkendt som en god Haandværker, og Meste-

Eleverne foran skolens indgang den 1.11.1918.

Lyngby tekniske Skole

ren satte en Ære i, at hans Værksted var en god Skole for Lærlingen. Der er desværre alt for mange Arbejdssteder nu, hvor Lærlingen mest betragtes som billig Arbejdskraft.«

Hele den første periode sluttede med skolens 25-års jubilæum. Jubilæet var naturligvis en begivenhed i Lyngby og blev derfor også behørigt omtalt i pressen. På selve jubilæumsdagen den 1. november 1918 blev skolen rigt begavet. HM Kong Chr. X gav ved denne lejlighed tilsagn om et årligt tilskud. Dette tilskud nød skolen godt af indtil Kongens død i 1947.

Skolens stifter, tømrermester Niels Olsen, oprettede et legat på 2.000 kr., og sparekassedirektør, købmand Laurits Møller, skænkede et gavebrev på 100 kr. om året. Jubilæumsfestlighederne sluttede i øvrigt med en tale af daværende sognerådsformand J. Wilmann, der senere blev medlem af skolens bestyrelse.

Dagundervisning 1903-1921

Selv om skolebygningen på Jernbanevej fortrinsvis var tænkt at skulle undervise lærlinge om aftenen, havde man sporadisk også nogen undervisning i dagtimerne. Denne var dog helt på frivillig basis, og elevantallet varierede fra 2 til 7. Undervisningen gjaldt alene fagtegningsundervisningen for de ældste elever, som enten kunne supplere deres kundskaber eller, hvad der ofte var tilfældet, få lejlighed til at færdiggøre de tegninger, som skulle fremlægges til svendeprøven.

Undervisningsplanen fulgte nøje de af ministeriet den 10. oktober 1910 udarbejdede retningslinier, og efter oprettelsen af Statens Tilsyn med Håndværkerundervisningen i 1913 blev der flere frihedsgrader. Allerede i 1916 blev der med tilladelse foretaget den ændring, at undervisningen i dansk og regning først blev givet 2. års lærlinge. Derved opnåede man, at disse elever samtidig kunne undervises i fagtegning, det vil sige tidligere end hidtil få faglig undervisning, og som der står i beretningen: »De ere mere modne til at indse, hvor nødvendige gode Kundskaber i Dansk og Regning er« og videre står der: »Maalet for Undervisningen er at bibringe de unge Haandværkere de Kundskaber om deres Fag, som ikke, eller vanskeligt, kan erholdes paa Byggeplads eller Værksted«.

Skolen havde derfor længe haft i tankerne at oprette en dagskole for bygningshåndværkere, specielt gældende for maler-, murer- og tømrerfagernes svende, da bygningsindustrien umiddelbart før 1. verdenskrig var kommet i store økonomiske vanskeligheder og følgelig havde stor arbejdsløshed.

Først efter at bygningsorganisationerne i 1913 fik et tilsagn om, at svendene fra disse fag kunne bibeholde understøttelsen fra arbejdsløshedskasserne, selv om de søgte teknisk skole uden for deres fritid, kunne bygningsdagskolen starte i januar 1914.

Der tegnede sig straks 6 deltagere på et 1-månedes kursus, hvor undervisningsplanen blandt andet bød på fagtegning, herunder jord-, kloak- og jernbetonarbejde, materiallære, forberedelse af en byggesag m.m. samt naturligvis det kendte, almene fag som faglig regning.

Medens fagtegningsopgaverne stadig knyttede sig stærkt til udviklin-

gen i de enkelte fag, hvor specielt jernbetonarbejdet tegnede sig for den største udvikling, havde man først nu rigtigt forstået at sætte gang i undervisningen af materialernes betydning for den faglige forståelse.

Skolens bygningsfaglærere satsede meget på faget materiallære, og da der ikke fandtes egentlige velegnede læremidler i dette fag, enedes man om at anvende en forelæsningsrække holdt på Den polytekniske Lærestanstalt af F. V. F. A. Øllgaard og trykt som manuskript i 1899.

Medens skolepengene, der for aftenskoleundervisningen beløb sig til 6 kr. pr. kvartal, betaltes af læremesteren, var skolepengebeløbet 8 kr. pr. måned for dagskolen for 15 timers ugentlig undervisning. Det kneb derfor med at skaffe skolepenge og penge til rekvisitterne, da eleverne jo var arbejdsløse og flere af dem tilmed familiefædre.

Af forskellige – fortrinsvis økonomiske – grunde hørte denne dagskoleundervisning op, først for bygningshåndværkerne omkring 1919 og 2 år senere for malerskolen. Dagskoleundervisningen blev ikke indført igen førend i 1964.

Handelsskoleundervisningen 1908-1937

Det må vist være på sin plads nu at give et lille indblik i skolens bestræbelser på at varetage undervisningen af handelslærlingene sideordnet med uddannelsen inden for håndværkerfagene. Det kunne ved første øjekast synes noget paradoksalt, at en teknisk skole, der jo allerede fra starten af var stærkt præget af håndværkets idealer, også skulle have kræfter til overs til at varetage handelsvirksomhedernes ønsker om en rationel uddannelse. Ikke desto mindre var man allerede på et tidligt tidspunkt stærkt engageret i undervisningen af handelslærlinge, og i 1908 havde skolen de første 5 lærlinge.

Handelsskoleundervisningen gennemførtes til at begynde med naturligvis sammen med den almene undervisning af teknisk skoles øvrige elever. Det var derfor fag som dansk og regning, som dannede grundstammen i undervisningen. Hertil kom de mere handelsprægede fag såsom bogføring og noget senere tillige sprog.

Denne blandede undervisning, der på det tidspunkt var nødvendig som følge af det lille elevtal, var på mange måder ikke særlig heldig.

Elevernes interesser og forudsætninger var meget forskellige, og man havde simpelt hen ikke ressourcer til at tilgodese alle de ønsker om individuel undervisning, man havde, og som selvfølgelig var en forudsætning for det helt gode resultat.

Hele denne vanskelige periode varede stort set helt til 1922, hvor elevtallet varierede fra 1 til 6 elever. Man måtte konkludere, at skolen ikke tidligere havde kunnet konkurrere med handelsskolen i København, hvorfor handelsvirksomhederne i Lyngby i stor udstrækning sendte sine lærlinge til hovedstaden.

Forstander Schwartz var ukuelig i sine bestræbelser for at fortælle omverdenen, at Lyngby kunne det hele på erhvervsuddannelsens område. Han søgte derfor forbindelse med Købmandsskolen i København for at få indblik i dens undervisningsplaner. Efter en grundig forberedelse startede teknisk skole en forbedret undervisning for handels- og kontorfagenes lærlinge efter mønstret fra og i samarbejde med Købmandsskolen i København. Helt godt blev det først, da teknisk skole fik en overenskomst i marts 1930 med »Foreningen til unge Handelsmænds Uddannelse«. Af overenskomstens ordlyd fremgik det, at der oprettedes en 3-klasset handelsafdeling, i hvilken der i de 2 første klasser undervistes i dansk, regning, bogføring (enkelt og dobbelt), kontorarbejde samt handels- og vekselret. Endvidere blev der oprettet et tillægskursus i engelsk handelskorrespondance, såfremt der var elever med de nødvendige forkundskaber.

Undervisningen i 3. klasse foregik herefter på Købmandsskolen, og fagene var salgslære, varekundskab eller produktionslære.

Eleverne skulle klare såvel afgangsprøverne fra de 2 første år i Lyngby som fra det 3. år i København. Lyngby tekniske Skole udstedte selv eksamensbeviserne til eleverne. Af overenskomsten fremgik det tillige, at Købmandsskolen skulle levere eksamensopgaverne samt i øvrigt have ret til at overvære undervisningen.

Med denne nyoprettede handelsskoleafdeling, hvortil der det første år meldte sig 18 elever, gik der for alvor skred i uddannelsen af handelslærlinge, således at Lyngbys handelsvirksomheder efterhånden kunne få den service på uddannelsesområdet, som var påkrævet.

Undervisningsplan

for

Handelsskoleafdelingen ved Lyngby tekniske Skole.

Klasse og Aargang	Tid	Mandag	Tirsdag og Torsdag	Onsdag
D. 1'	6 ²⁰ -7 ¹⁰ 7 ¹⁵ -8 ⁰⁵ 8 ¹⁰ -9 ⁰⁰	Dansk Regning Skrift		Bogføring Regning Dansk
E. 2'	5 ²⁵ -6 ¹⁵ 6 ²⁰ -7 ¹⁰ 7 ¹⁵ -8 ⁰⁵ 8 ¹⁰ -9 ⁰⁰	Dansk Regning Bogføring	Skrift	Regning Bogføring Faglære
E. 3'	6 ²⁰ -7 ¹⁰ 7 ¹⁵ -8 ⁰⁵ 8 ¹⁰ -9 ⁰⁰		Skrift Regning Bogføring	

Timerne for 3' Klasse i Varekundskab og Salglære foregaar paa Købmandsskolen i København.

Ferierne: Kongens Fødselsdag d. 29. Mortensaften Juleferie 17 Dage (Søndage incl.) Fastelavns Mandag - Paaskeferie 7 Dage (Søndag incl.) Aftenen for St. Bededag - Pinsøferie 4 Dage (Søndag incl.)

Undervisningsplan 1929-30.

Lyngby tekniske Skole

Den undervisningsplan, der i disse år blev fulgt efter overenskomst med Købmandsskolen, viste sig i det lange løb at være utilfredsstillende for Lyngby. For det første undgik man ikke de kostbare skolerejser til København, for det andet var der en betydelig del af de unge, der var ansat i forretninger og på kontorer, som fortsat måtte afslutte uddannelsen i København.

Ud fra disse betragtninger besluttede teknisk skoles bestyrelse i 1931 at erstatte den hidtidige købmandslærlingeuddannelse med et normalkursus i handelsfag, godkendt af Handelsministeriet og som sluttede med en statskontrolleret prøve, der førte til den gennem årtier anerkendte »Handelsmedhjælper-Eksamen«. Ved denne ændring opnåede skolen, at al undervisning til denne eksamen kunne gennemføres i Lyngby.

Elevtallet steg betydeligt de næste år, og i skoleåret 1935-36 havde handelsskoleafdelingen 80 elever. Det blev efterhånden klart, at den udvikling, der var sket ved undervisningen af handels- og kontorlærlinge, måtte føre til en udskillelse fra teknisk skole.

På et bestyrelsesmøde afholdt den 11. juli 1936 i Handelsforeningen for

Lyngby og Omegn besluttede man at rette henvendelse til teknisk skole og bede om skolens medvirken til en udskillelse af handelsskoleafdelingen.

I et senere brev peger man på at have fået lokaler på Lindegårdsskolen, hvorved det også nu var muligt at modtage kvindelige elever. Ikke mindst vejede det tungt, at samarbejdet med handelsstanden og industrien ønskedes intensivet, så der blev mere føling med skolens ledelse end hidtil.

Det var også af større værdi for skolen at komme i direkte kontakt med de personer, i hvis tjeneste skolen arbejdede. Dette kunne kun ske, såfremt skolen fik en selvstændig bestyrelse, så interesserede parter kunne mødes og tale om de sager, hvorom der var fælles interesse. Endelig var det vigtigt at pege på, at undervisningen allerede foretoges af lærere, der havde fået den specialuddannelse, der var nødvendig for, at undervisningen kunne gennemføres på tilfredsstillende måde.

Med regnskabsåret 1937-38 startede så Lyngby Handelsskole i lokaler på Lindegårdsskolen med overlærer Chr. Frederiksen som leder.

Tekstilundervisningen 1923-1941

Da der i og omkring Lyngby fandtes en del tekstilfabrikker, var det nødvendigt, at disse arbejdede for at få uddannelsen af deres lærlinge henvist til Lyngby tekniske Skole. Hidtil var undervisningen foregået på Den danske Væveskole i København.

Den 1. oktober 1923 blev der indgået en kontrakt mellem skolen og Den danske Væveskole, hvorefter teknisk skole skulle føre dagligt tilsyn med undervisningen og i øvrigt drive denne afdeling efter de regler, der var gældende på teknisk skole. Den danske Væveskole skulle selv tilrettelægge undervisningens omfang og pensum, bestemme elevtallets størrelse, ansætte lærere og fastsætte deres gager. Overenskomsten, der var godkendt af direktøren for Statens Tilsyn med den tekniske Undervisning, som tilsynet var kommet til at hedde, betød, at der det første år meldte sig 9 elever. Læretiden for tekstilarbejdere og vævere var 3 år.

1. år lærte eleven, hvorledes man af et stykke tøj kunne udregne, hvor meget garn der medgik til f.eks. 100 meter af denne vare, og hvorledes man bestemte varens mønster. Desuden havde eleverne bindingslære,

det vil sige læren om, hvorledes man kunne bringe kædetråde og skudtråde til at krydse hinanden i et væv. Undervisningen omfattede de 3 grundbindinger: I) Lærredsbinding, II) Køberbinding og III) Atlaskbinding.

2. år lærte man om, hvordan man sammensatte farver, så de dannede forskellige mønstre. Herudover lærte man om Drejls- og Jacquard-mønstrene og senere om, hvorledes man kunne sætte 2 kæder eller 2 skud på samme vare for at gøre denne sværere.

3. år undervistes i dobbeltvævede bindinger såsom hulvævning til sække, poser, brandslanger o.s.v. Endelig lærte man om gobelin-, damask-, fløjls- og frottébindinger. Til sidst undervistes i drejervævning, der adskilte sig fra anden vævning ved, at kædetrådene blev bragt til at slynge sig om hinanden. Den danske Væveskoles forstander A. F. Geismar virkede som konsulent og tilså undervisningen.

Allerede året efter standsede undervisningen af mangel på tilgang, og først i 1928 kom undervisningen i gang igen, idet skolen gennemførte et 10-ugers kursus for arbejdsløse kvindelige tekstilarbejdere, der påbegyndtes den 15. oktober 1928. Efter endnu et par års pause undervistes igen, og i trediverne var elevtallet ret konstant 10-12. Undervisningen sluttede på skolen i 1940.

1918-1928

Skolens virksomhed var efterhånden kendetegnet ved den stærke tilgang af elever år for år og den deraf følgende stigende aktivitet. Fag, der tidligere var sløffet på grund af økonomien, blev taget op. Der var f. eks. naturlære og sprog. Gymnastik blev efter et forsøgsår indført som fast undervisningsfag. Alle skolens lokaler var efterhånden i brug, hvorfor man savnede en foredragssal med håndbogsbibliotek, som også kunne anvendes til fagene dansk, skrivning, regning og bogføring. Foredragsrækken, der i flere år havde været et fast led i undervisningen, måtte på grund af den »Spanske Syge« indskrænkes betydeligt.

Endvidere havde skolen den sorg at miste sin stifter, idet tømrermester Niels Olsen afgik ved døden den 17. november 1919. Niels Olsen, der var formand for bestyrelsen fra skolens start 1. november 1893 til

7. oktober 1916, virkede til sin død i skolens bestyrelse. På møder såvel i skolens som i håndværkerforeningens bestyrelser blev Niels Olsen mindet som igangsætter og som den markant dygtige håndværksmester, der havde evnen og viljen til at skabe en institution, der viste sig at være levedygtig.

Også i den periode måtte man sande, at kravene til fornyelse i uddannelsen var stadigt stigende, og selv om gymnastikken allerede efter få års forløb blev overtaget af idrætsforbundene, skete der fortsat udbygning af de almindelige fag. Således indførtes i 1921 undervisning i samfundskundskab og i »Bøgers Brug«.

I 1921 fik vi en ny lærlingelov, der gav bedre muligheder for skolerne til at stramme kravene både til mesteren og lærlingen. Selv om hovedparten af mestrene havde forståelse for, at et samarbejde med teknisk skole var en nødvendighed, var der beklageligvis mange mestre, der udviste en vis ligegyldighed for skolens arbejde. Denne ligegyldighed overførtes naturligvis til eleverne, hvorfor det var blevet nødvendigt at indføre kontrolbøger, som mesteren havde pligt til at underskrive og lade eleven aflevere 1 gang om ugen til forstanderen.

Forholdene var også forbedret for lærlingen, idet det nu ikke mere var tilladt at trække undervisningen ud længere end til kl. 21. Af øvrige ændringer skal fremhæves, at mesteren ikke længere skulle betale for skolerekvisitterne, at mesteren skulle give sin tilladelse til at lade lærlingen undervise inden for arbejdstiden, at mesteren skulle sørge for indmeldelsen af sin lærling, og at svendeorganisationerne skulle være medbestemmende ved svendeprøven.

Alene indførelsen af kontrolbøgerne – en ordning der holdt sig lige til dagskolens indførelse i 1964 – bevirkede, at forsømmelsesprocenten, der i 1921 var så høj som 11,4 faldt til 6,0.

Som følge af det stadigt stigende elevantal, der ikke blev mindre med den nye lærlingelov, arbejdede bestyrelsen på at få en forhøjelse af skolebygningen. Denne blev projekteret i begyndelsen af 1923 og fuldført i september samme år. Med overbygningen blev der indvundet 2 brugbare lokaler og et arkiv, og da der var ateliervinduer, fandt man hurtigt ud af, at lokalerne skulle anvendes til undervisning af maler- og bygningslærlingene. Omkostningerne ved denne bygning beløb sig til ca.

Udstillingskomiteen for erhvervsudstillingen i Lyngby i 1928. Personerne er (stående fra venstre): Gardinvæver Axel Olsen, redaktør Chr. Bigum, møller H. Larsen, snedkermester S. M. Pedersen, købmand Chr. Hansen, bagermester Torben Teglers, redaktør Charles Herdahl, arkitekt C. J. Schwartz; (siddende fra venstre): Redaktør Ingvar Nørgaard, forretningsfører Chr. Petersen, apoteker J. C. H. Strøyberg, fru Anna Nellemann, snedkermester R. A. Tange (formand), fhv. købmand H. Gjerløw. Lyngby tekniske Skole

8.000 kr., og med denne udvidelse skulle skolen så klare undervisningen fremover, hvilket i praksis viste sig på længere sigt at være umuligt.

Efterkrigsårene havde på mange måder sat sine spor på skolen. Den store arbejdsløshed som følge af deflationen inden for erhvervene var årsag til, at skolens økonomi til stadighed var yderst anstrengt. Bestyrelsen vedtog på et møde den 28. marts 1926 at fremsætte et forslag om afholdelse af en udstilling, som både kunne komme erhvervene i Lyngby og omegn og skolen til hjælp. Denne udstilling havde til hensigt at skaffe skolen midler til at oprette en fond til imødegåelse af de udgifter, der hidtil havde været afholdt ved lån. Samtidig var det tanken at oprette en fond til fordel for erhvervene i Lyngby.

På mødet nedsattes et foreløbigt udvalg, hvis opgave var at foretage en nærmere undersøgelse af det realistiske i forslaget. Til dette udvalg valgtes 2 bestyrelsesmedlemmer, henholdsvis snedkermester R. A.

Tange og købmand Chr. Hansen samt forstander C. J. Schwartz, der blev udvalgets sekretær. Resultatet af undersøgelsen forelagdes bestyrelsen ved et møde den 12. juli 1927, og på grundlag af de indhentede oplysninger vedtog bestyrelsen at indkalde repræsentanter for sognerådet og de lokale foreninger og organisationer til et møde for at få dannet en garantifond, som i øvrigt blev fuldt tegnet. Der nedsattes en udstillingskomité med snedkermester R. A. Tange som formand.

Det lykkedes at låne lokaler på De danske Sukkerfabrikker, der oven i købet stillede de fornødne lokaler gratis til rådighed i det nedlagte Lyngby Sukkerraffinaderis bygninger. Skolens formand, ingeniør G. F. Barfoed, deltog aktivt i foretagendet og foranledigede, at udstillingen skulle afholdes i 1928, der var 35-året for skolens start.

Udstillernes antal blev henved 100, og de lokale foreninger og organisationer deltog ved at udsmykke festsalen med deres faner og bannere, deriblandt Teknisk Skoles banner, der var skænket skolen i 1901 af firmaet Brdr. Dahl.

Arrangementet var storslået og fik en stor presseomtale og må vist betegnes som det største af sin art i Lyngby. Udstillingen gav et overskud på ca. 4.000 kr., hvoraf skolen fik 2.300 kr. til disposition, hvilket hjalp betydeligt på dens økonomi.

1918-1931. Svendeprøver – medaljer

Skolen havde allerede i en del år afholdt svendeprøver og udstedt svendebeviser, når lærlingene havde udstået læretiden. Svendeprøverne blev aflagt i overensstemmelse med gældende krav fra Svendeprøvekommissionen, som derfor også gennem skuemestrene indstillede til »Haandværkerforeningen i Kjøbenhavn«, hvilke elever der havde gjort sig fortjent til at få medalje.

Skolens bestyrelse havde imidlertid i forbindelse med 25-års jubilæet fået den tanke selv at uddele svendeprøvedaljer, og i brev af 19. januar 1919 til håndværkerforeningen redegjorde man så for ønsket om at låne håndværkerforeningens stempler. Dette blev nu opgivet, og hele fremstillingsproceduren blev overdraget til kgl. hof-juveler A. Dragsted.

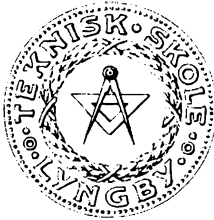
Svendeprøvetegning (farvelagt) for malere.

Lyngby tekniske Skole

Svendeprøvedaljen blev slået i sølv og i bronze og havde en diameter på 4,5 cm. Skolens netop vedtagne, ændrede bomærke blev af ukendte årsager ikke helt fulgt, blandt andet anvendtes navnet som »TEKNISK SKOLE LYNGBY« i stedet for »LYNGBY TEKNISKE SKOLE«.

Betingelsen for at opnå medalje var, at lærlingen skulle være dygtig og flittig både på det håndværksmæssige og det teoretiske område. Når disse kvalifikationer var til stede, skete den endelige udvælgelse af bestyrelsen efter indstilling fra skuemestre og lærerkollegiet. Her var således tale om en demokratisk afgørelse. Man håbede ad denne vej at kunne give udtryk for, at her var tale om en hædersbevisning til eleven mere end til læremesteren, der selvsagt navnlig tidligere tog en del af æren for sin lærlings gode resultat, hvilken ære han i realiteten også

Medaille til Lyngby tekniske Skole.

*Thor Dick Petersen
København
Maj 1919*

Svendeprøvedalje.

Lyngby tekniske Skole

havde. Men man ønskede at henlede opmærksomheden på lærlingens eget initiativ for derved ligesom at fastslå, at lærlingens kunnen var et produkt af hans evner og interesse for faget, og derfor i mindre grad burde skyldes selve lærestedet.

Der blev i første omgang fremstillet 1 sølv- og 3 bronzemedaljer, som med etui kostede 37,50 kr., medens selve prægestemplet kostede 140 kr. Den første bronzemedalje blev tildelt tømrer Alfred Legart Nielsen den 1. april 1919, og skolen er i besiddelse af dette svendebrev. Den periode, hvor skolen uddelte sølv- og bronzemedaljer, strakte sig over et åremål på 12 år, og der blev i alt uddelt 4 sølv- og 23 bronzemedaljer til de vordende svende.

Ideen med sølvmedaljerne vakte så stor begejstring i bestyrelsen, at der var stemning for også at uddele dem til bestyrelse og personale efter lang og tro tjeneste. Dette kunne ske ved, at der i stedet for »TILKENDT FOR SVENDEPRØVE« blev indgraveret »HONORIS CAUSA« samt navn og årstal.

Da næringsloven af 28. april 1931 trådte i kraft, ophævede Ministeren

for Handel og Søfart de hidtidige svendeprøvekommissioner. I de byer, hvor man fortsat ønskede at opretholde sådanne kommissioner, henviste ministeriet til den stedlige håndværkerforening, der så kunne oprette en svendeprøvekommission i henhold til regulativ for aflægelse af svendeprøver, udfærdiget af »Fællesrepræsentationen for Dansk Haandværk og Industri«. I Lyngby blev det naturligvis Lyngby Haandværkerforening, der nedsatte en svendeprøvekommission, og som sammen med Arbejdernes Fællesorganisation i Lyngby udpegede skuemestrene. Lyngby-Taarbæk Sogneråd var villig til at betale indtil 200 kr. årligt for afholdelse af de offentlige svendeprøver i kommunen.

Af forhandlingsprotokollen for den af Lyngby Haandværkerforening oprettede Svendeprøvekommission fremgår følgende:

»Kommissionen afholdt derefter Møde den 25' Oktober 1932 Kl. 9 paa Kommuneingeniørens Kontor.

Mødt var Kommissionens Medlemmer,
Murermester Hammer,
Kommuneingeniør Rastrup (Næstformand)

samt Skuemestrene:

Malermester Henriksen – Maler L. Henriksen.
Tømrermester Chr. Christiansen – Tømrer Jens Jensen.
Bogtrykker Christensen – Typograf Christoffersen.

Desuden var til Stede Haandværkerforenings Formand Hr. Møller H. Larsen og Bestyrelsesmedlem, Cyklehandler Lindvold.

Prøvernes Afholdelse havde været bekendtgjort i Københavns Amts-Avis og Københavns Amts Socialdemokrat den 5. September d.A.

Følgende lærlinge havde tilmeldt sig:

- 1) Tømrerlærling Jens Aage Christensen.
- 2) Tømrerlærling Ernst Frede Münster Frederiksen.
- 3) Malerlærling Robert Hans Larsen.
- 4) Trykkerlærling Jens Peder Jensen.
- 5) Sætterlærling Ove Carl Christian Larsen.

Kommissionen gennemgik Aspiranternes Attester og tillod samtlige at indstille sig til Prøverne.

I Henhold til Aftale med Fællesrepræsentanten for Dansk Haandværk og Industri bedømmes Tegneprøverne af Kommissionen uden Indsendelse til Fællesrepræsentationen for dette Efteraars Prøvers Vedkommende.

Det vedtoges at afholde Tegneprøve for Tømrerne Onsdag den 26' Oktober Kl. 9-4 paa Teknisk Skole. Opvisning kl. 4.

Praktisk Prøve for Tømrerne Torsdag den 27' - Mandag den 31' ds. Kl. 4 paa Tømrermester Christiansens Værksted, Haabets Allé, Lyngby.

Praktisk Prøve for Malere udføres 26' Oktober - 17' November Kl. 4 paa Teknisk Skole.

Praktisk Prøve for Trykkeren og Sætteren udføres 30' Oktober og opvises 31' Oktober Kl. 4 hos Tømrermester Christiansen.

Der gaves Aspiranterne følgende opgaver:

1. Tømrerlærling Christensen: En skæv Trappe, højredrejet.
2. Tømrerlærling Frederiksen: En skæv Trappe, venstredrejet.
3. Malerlærling Larsen: Regulativets Opgave for Bygningsmalere.
4. Trykkerlærling Jensen: Regulativets Pkt. 1,2,3,4 og delvis 6.
5. Sætterlærling Larsen: Regulativets Pkt. 1,2,3,4 og 6.

Dette paaførtes Anmeldelsesblanketterne for Aspiranterne af Næstformanden, og denne indsendte derefter disse og Kendelserne – i alt 25,00 Kr. – til Fællesrepræsentationen. «

Senere, det vil sige den 28. oktober, mødte kommissionen på Lyngby tekniske Skole for at bedømme de udførte tegninger, og den 31. oktober blev det udførte svendearbejde bedømt.

Af protokollatet fremgår det endvidere, at tegningerne blev antaget, og at resultatet af bedømmelserne var følgende:

- »1. Tømrerlærling Jens Aage Christensen: Antaget og indstillet til Bronzemedalje.
2. Tømrerlærling Ernst Frederiksen: Antaget.
4. Trykkerlærling Jens Peder Jensen: Antaget med Ros.
5. Sætterlærling Ove Carl Larsen: Antaget med Ros. «

Den 17. november kl. 16 samledes kommissionen igen for denne gang at bedømme 3. malerlærling Robert Hans Larsens arbejde. Også dette blev: »Antaget med Ros. «

De udførte svendeprøvestykker er bevaret for ovennævnte trykkerlærling Jens Peder Jensen og sætterlærling Ove Larsen.

Svendeprøverne, bortset fra tegningerne, skulle normalt udføres på værkstederne, og da eleven ikke måtte få hjælp af nogen art, var det overladt til mesteren at sørge for, at arbejdet blev udført af eleven alene. Der måtte derfor som oftest en på tro og love erklæring til, at han havde udført svendestykket alene og hvor lang tid, svendestykket havde taget. På teknisk skole var der derimod ingen problemer, det var faglæreren der holdt øje med, at eleven selv lavede tegningerne på den fastsatte tid.

Denne ordning varede indtil 1940, hvor 2. verdenskrig nødvendiggjorde ændringer i svendeprøvekommissionens arbejde.

I dag gennemføres svendeprøverne af de respektive fag eller faggrupper, medens tildelingen af sølv- og bronzemedaljer sker centralt for hele hovedstadsområdet ved en højtidelighed på Københavns Rådhus i maj måned, styret af Håndværkerforeningen i København. Det vil igen sige, at det er de enkelte laug, der står bag hele arrangementet. Skolen har således hvert år 5-6 lærlinge, der er indstillet til medalje.

1928-1943

Skolen havde efterhånden samlet meget undervisningsmateriale sammen, herunder en passende stor bogsamling såvel med teknisk som kulturelt og etisk stof samt en stor mængde lysbilleder. Det var efterhånden blevet almindeligt, at offentligheden henvendte sig til skolen for at få oplysninger af en eller anden art. Teknisk skoles bibliotek, der nok ikke rummede de mange bind, var imidlertid også indstillet på udlån. Specielt var denne virksomhed beregnet til skolens bidragsydere.

Den almindennende undervisning har altid haft gode kår på skolen. Skiftende formænd og forstandere har uden undtagelse lagt stor vægt på, at undervisningen på teknisk skole ikke skulle blive så faglig og ensidig, at det gik ud over helheden i uddannelsen. Særligt interesserede det ingeniør G. F. Barfoed, der var formand for bestyrelsen fra 1922-35, at udvikle de unge til også i det daglige at arbejde med andet end deres fag. Ingeniør Barfoed udgav den bog i fysik, som skolen anvendte i mange år, og hen ad vejen skrev han hele afhandlinger og foredrag om forskellige

emner, hvoraf bl.a. skal nævnes: Teknik i Oldtiden, Teknisk Kulturhistorie, Teknisk Harmonilære, Om valg af farver der skal sammenstilles, Billedhuggerkunsten, Den græske Tempelbygning, Romersk Bygningskunst samt Gummifabrikation.

Ingeniør Barfoed underviste selv i en del år på skolen, og i hans undervisning i naturlære indgik et foredrag om metallernes fysiske egenskaber. I forbindelse med skolens udvidelse bekostede han selv de gipsrelieffer, udført i kopi efter græske originaler, der i mange år udsmykkede skolens forhal.

Med den inspiration, G. F. Barfoed lagde for dagen, førte skolen en stadig større udadvendt tilværelse, der gav sig udtryk i, at den medvirkede ved mange lokale arrangementer og opgaver. De årlige afslutninger, hvor man udstillede eleverbejder såsom tegninger, skitser samt malerklassens farvestrålende skilte- og reklameudkast, var efterhånden godt besøgt af mestre, forældre eller pårørende samt af andre interesserede og var på det nærmeste ved at blive en årlig begivenhed ved påsketid.

Forstander C. J. Schwartz døde den 30. juni 1931 og blev afløst af forstander, arkitekt Jens Friis-Pedersen, der virkede til 1955. Kun 2 år efter trak skolens kasserer siden 1919, sparekassedirektør Rich. Nielsen, sig tilbage fra bestyrelsen, som han også var medlem af, og blev afløst af daværende kommuneingeniør, senere stadsingeniør J. A. C. Rastrup, der den 26. februar 1936 afløste ingeniør G. F. Barfoed på formandsposten. Der skete således en del ændringer såvel i skolens topledelse som inden for Statens Tilsyn med den tekniske Undervisning, som skolen gennem mange år havde haft et tæt samarbejde med, idet direktør, professor A. Lütken i 1930 blev afløst af direktør, civilingeniør F. V. Haugsted.

Det har gennem mange år været kutyme at uddele flidspræmie til de dygtigste af de afgående elever. Denne flidspræmie, som ikke havde noget at gøre med svendepróven og altså heller ikke noget med medaljeuddelingen at gøre, var ganske enkelt en præmie fra skolen eller diverse håndværkerorganisationer. Således havde tømrermesterforeningen og muremesterforeningen i en del år givet en flidspræmie. I 1934 kom

Lyngby Håndværkerforening og året efter tillige Arbejdernes Fællesorganisation ind i billedet. Flidspræmien bestod gerne af et stykke gedigent håndværktøj, som lærlingen kunne bruge i praksis.

Det stadig tilbagevendende spørgsmål i hele perioden i mellemkrigsårene var imidlertid udarbejdelsen af læremidler. Det havde i for stor udstrækning været skolerne, der skulle skaffe egnede lærebøger og fagtegningsopgaver. I nogen grad var disse blevet udarbejdet i fællesskab gennem Teknisk Skoleforening, men også Statens Tilsyn med den tekniske Undervisning eller blot »Tilsynet«, som man populært betegnede dette statslige organ, beskæftigede sig i stigende grad med udgivelse af undervisningsmidler. Man indså, at et samarbejde mellem skoleforeningen og tilsynet på dette område ville kunne blive til betydelig gavn for sagen, hvorfor der i 1932 blev afsluttet en overenskomst, hvorefter skoleforeningen alene påtog sig udgivelserne og derfor etablerede et samarbejde med sit eget forlag i den hensigt at få fremmet udgivelsen af tiltrængte læremidler.

Tilsynets anden vigtige opgave var at foretage inspektionsbesøg for at yde skolerne vejledning.

Også uddannelse af lærerne på skolerne fandt man i denne periode at være af overordentlig stor betydning, hvorfor der blev ofret mange kræfter på at sikre skolerne en homogen lærerstab, der gennem en speciel læreruddannelse, såvel pædagogisk som faglig, kunne følge den udvikling, der netop i disse år skete i uddannelsessektoren. Som rettesnor godkendte Handelsministeriet i 1934 bestemmelser, ifølge hvilke der blev fastsat minimumstimetal for den såkaldte forberedende del af undervisningen, nemlig den del der foregik i de 2 første læreår, og som væsentligst omfattede geometrisk tegning, projektionstegning og frihåndstegning de fleste steder i forbindelse med dansk og regning, medens den supplerende lærlingeundervisning i overvejende grad bestod i fagtegning, der ofte i de mindre fag skulle gennemføres i blandede fagklasser, hvor f.eks. murere, tømrere og snedkere måtte undervises i samme klasse. Det samme var tilfældet for smede, maskinarbejdere og automekanikere.

På Lyngby tekniske Skole blev det først og fremmest inden for maler-

faget, vi kunne oprette en ren fagskole, men efterhånden som tilgangen til andre fag blev tilstrækkelig stor, kunne der også her oprettes særlige fagklasser. Samtidig blev det muligt også at dreje den almene del af undervisningen, nemlig dansk, skrivning og regning, i faglig retning, idet bl.a. regneopgaverne fik en udformning, der mere havde med faget at gøre. Man havde i det hele taget i stigende grad indset betydningen af, at den praktiske, udøvende håndværker havde gode kundskaber i de elementære fag og evner til at udnytte dem i sin daglige virksomhed. Der blev derfor også i den supplerende undervisning lagt mere og mere vægt på, at denne del af undervisningen kom til at beskæftige sig med netop sådanne praktiske opgaver, som håndværkeren – i sin egenskab af lærling, svend eller mester – ville blive stillet overfor.

Kun inden for ganske få fag nåede skolen så vidt, at man kunne tale om at fastlægge undervisningsplaner for hver årgang for sig.

Det blev i første omgang specielt inden for jern- og metalfagene, at dette kunne lade sig gøre.

Med lærlingeloven af 7. maj 1937 kom der en del bestemmelser, som fik stor indflydelse på skolernes arbejde. Medens det tidligere var tilladt at undervise til kl. 21, blev det nu kun tilladt at undervise til kl. 20. Endvidere fastsatte loven, at mesteren både skulle betale skolepenge og de rekvisitter, lærlingene havde brug for, samt at oplæringen i ethvert fag skulle afsluttes med svendeprøve. Da det på mange skoler, bl.a. Lyngby tekniske Skole, ikke var muligt at gennemføre undervisningen, således at den kunne slutte kl. 20, hjemlede loven dispensation, og den blev givet til Lyngby lige til 1964.

Den nye lærlingelov havde tillige til følge, at der kom gang i bestræbelserne for at finde en mulighed for at bygge på det i begyndelsen af 1937 erhvervede grundareal, der tidligere havde tilhørt DSB, og som stødte op til skolebygningen. Da bestyrelsen havde fået nys om, at der stod en træpavillon ved Brede Skole, som havde udgjort en del af denne skole, men som nu var overflødig, indsendte bestyrelsen den 30. marts 1937 en ansøgning til kommunen om at få denne pavillon – system Døcker, Christopher & Unmack – overdraget. Efter ansøgningen af 24. august 1937 fik skolen tilladelse til vederlagsfrit at få pavillonen flyttet til det nye

areal. Pavillonen rummede 2 store klasselokaler og var i mange år et godt aktiv for skolen, for nu havde man tilstrækkeligt store klasselokaler, der kunne rumme rene fagklasser.

Samtidig indrettedes et lille laboratorium til skolens elektrikere. I dette laboratorium var det muligt at bygge prøvestande op, så eleverne i praksis kunne se, hvad der lå bag teorien.

Medens udviklingen nu var begyndt at gå i den rigtige retning, kom krigsårene 1940-45 og vendte op og ned på hele uddannelsesmønstret. Krigen bevirkede en markant nedgang i lærlingeantallet, og man talte om den katastrofe, det ville være for dansk håndværk, hvis denne nedgang skulle fortsætte, for om ganske få år ville det betyde, at landet som helhed kom til at mangle den håndværksmæssige ekspertise, der var nødvendig for at følge udviklingen. Slet så galt gik det ikke, nedgangen stagnerede, og lærlingeantallet på skolen blev igen stabilt.

Den 1. november 1943 havde skolen eksisteret i 50 år, hvilket blev fejret under ganske beskedne forhold, da krigen ikke indbød til større festlighed.

1943-1964

Den uro, der var over tilværelsen under 2. verdenskrig, havde ganske naturligt indflydelse på skolens arbejde. Det kunne ikke nægtes, at de tanker, eleverne gjorde sig om fremtiden, satte sit præg på undervisningen, der meget ofte blev forstyrret af de mange begivenheder, der skete i den periode.

Der var en overgang tale om, at de tyske tropper ønskede hovedkvarter på skolen, men vi slap, fordi skolen dels var for lille, dels havde kakkellovnsfyrede lokaler, og endelig var de sanitære forhold for ringe.

Da skolen fortrinsvis underviste om aftenen, kunne der ved visse lejligheder blive problemer med mørklægningen, der jo var påbudt. Ved luftalarm var eleverne tilmed henvist til nærmeste offentlige beskyttelsesrum, og undervisningen måtte naturligvis suspenderes ved disse lejligheder. Skolearbejdet blev også forstyrret af den indførte spærretid, men dette problem løstes ved at begynde undervisningen tidligere.

I april 1945, da de tyske flygtninge strømmede ind over vort lands grænser, blev skoler i kommunen beslaglagt. Teknisk skole undgik også denne gang at blive beslaglagt, hvorved vi fik mulighed for at stille lokaler til rådighed for undervisningen af de børn, hvis skole var beslaglagt. Først henimod skoleårets slutning kunne skolen atter råde fuldt over sine lokaler.

Tilgangen af elever steg betydeligt efter krigen. Det var dog fortrinsvis lærlinge fra metalfagene, der fremkaldte denne vækst. Denne stigning løste man ved at forlænge undervisningstiden en aften om ugen til kl. 21. Skolen fik ministeriets tilladelse til denne udvidelse. Men det hjalp ikke i det lange løb. Allerede i 1948 måtte noget af undervisningen, nemlig den forberedende geometri og projektionstegning henlægges til kommuneskolen, Engelsborgskolen, hvor undervisningen startede i 2 lokaler. Senere steg elevantallet så voldsomt, at skolen måtte disponere over 12-14 lokaler lige indtil 1958.

Allerede få år efter fredsslutningen begyndte man at diskutere, om det ikke var bedre at lægge teknisk skoles undervisning i dagtimerne, og naturligvis gik bølgerne højt for og imod. Man kunne imidlertid ikke frigøre sig fra tanken, og ganske langsomt modnedes tanken såvel i befolkningen som hos læremestrene. Vi skal helt hen til 1952, hvor jernindustrien bebudede en radikal ændring af uddannelsen inden for jernets fag. Dette kom også til at berøre de tekniske skolars undervisning. Det udvalg, der blev nedsat i 1952, barslede nogle år efter med en betænkning, som konkluderede i et forslag til ændring af lærlingeloven af 1937.

I denne periode skete der igen et vagtskifte i skolens ledelse. Den 1. februar 1955 overtog direktør, senere viceborgmester, V. E. Kraunsø formandsposten efter stadsingeniør J. A. C. Rastrup, der dog fortsatte i bestyrelsen indtil juni 1962. Den 1. august 1955 bad forstander, arkitekt J. Friis-Pedersen sig fritaget for forstanderstillingen, som herefter overtoges af skolens lærer siden 1948 ingeniør Axel Vollertzen, der virkede i denne stilling indtil 1974.

Den 2. oktober 1956 så den nye lærlingelov så dagens lys. Loven betød skelsættende ændringer for de tekniske skoler, idet der senest 8 år efter

lovens vedtagelse skulle indføres obligatorisk dagundervisning inden for alle fag.

En del mindre skoler måtte se i øjnene, at deres dage var talte, da der ikke var tilstrækkeligt elevunderlag til opretholdelse af driften samtidig med, at ministeriet bebudede en centralisering af undervisningen på hovedstadsområdetets skoler.

Med vedtagelsen af den nye lærlingelov var der særligt 3 punkter i loven, der havde betydning for den tekniske undervisning.

- »1) Undervisningen skal ske i fagklasser for lærlinge fra samme eller beslægtede fag og gives særskilt for lærlinge på samme uddannelses-trin, såfremt vedkommende faglige udvalg ønsker det, og statens tilsyn tiltræder en sådan ordning.
- 2) Alle mestre har, uanset afstanden mellem lærested og skole, pligt til at sende lærlinge på skole.
- 3) Endelig indfører loven obligatorisk dagskoleundervisning efter en 8-års periode.«

Det hidtil gældende princip om at lade erhvervene – gennem de faglige udvalg – selv tilrettelægge den teoretiske undervisning er blevet opretholdt i lærlingeloven.

I sommeren 1956 havde der været ført en del forhandlinger mellem de tekniske skoler i det storkøbenhavnske område på den ene side og tilsynet samt jern- og metalindustrien på den anden side. Forhandlingerne førte til den mest omtalte, delvise centralisering af omegnskommunernes tekniske skoler, hvor en vis omgruppering af eleverne blev følgen, fordi der fremtidigt skulle undervises i rene fagklasser efter årgang i henhold til lærlingelovens bestemmelser.

Lyngby tekniske Skole fik således godkendte fagklasser for maskinarbejdere, finmekanikere, kleinsmede og smede samt ikke mindst automekanikere. Specielt hvad angik automekanikere, foregik undervisningen kun på 3 skoler i Storkøbenhavn, hvoraf de 2 andre var »Det tekniske Selskabs Skoler« og »Frederiksberg tekniske Skole«. Vi måtte derfor modtage en del elever fra de skoler, der ikke havde godkendte fagklasser inden for auto- eller maskinfagene. Samtidig måtte vi selv afgive elever fra fag, hvor vi ikke havde godkendte fagklasser, det vil sige

værktøjsmagere, rørsmede, elektromekanikere, elektrikere samt fra en del mindre fag.

Allerede i 1957-58 fik man den undervisningsplan, der varede til dagskolens indførelse den 1. april 1964. Der var i den mellemliggende periode kun sket få ændringer, bl.a. havde man indført et helt nyt fag, nemlig værkstedsøkonomi, som skulle vise sig at blive et fag, eleverne interesserede sig meget for. Desværre blev der aldrig udarbejdet en lærebog i dette fag. Det var således overladt til den enkelte lærers initiativ, og vi gjorde fra skolens side meget ud af faget, fordi det gav eleven indblik i, hvad der ligger til grund for kalkulationen af værkstedsproduktionen. Desværre gled faget ud af undervisningen allerede i 1966.

For at lette forståelsen af meget af den teori, der udelukkende serveredes gennem lærebøgerne, besluttede skolen af lade det gamle el-laboratorium indrette som autoteknisk laboratorium. Herved kunne man gennemføre mindre demonstrationer på bilmotorer eller dele deraf til støtte for teoriundervisningen.

Ved afslutningen af skoleåret 1961-62 modtog skolen Undervisningsministeriets endelige tilsagn om, at der skulle opføres en centralskole for automekanikere i Lyngby. Skolen skulle undervise elever fra hele hovedstadsområdet og dele af Nordsjælland. På dette tidspunkt gik 160 automekanikerlærlinge på skolen i Lyngby. Med denne vedtagelse om oprettelse af dagskole for automekanikerlærlinge i Lyngby kom der rigtig gang i samarbejdet mellem Københavns Automekaniker Laug og skolen.

Den fase i skolens historie, der gik umiddelbart forud for dagskolens indførelse, og hvor Københavns Automekaniker Laug spillede en væsentlig rolle, er efter vor opfattelse det grundlæggende element i den udvikling, skolen har gennemgået for at nå det høje niveau, vi alle har ønsket.

Gartnerundervisningen 1943-1964

Det havde længe været et ønske at oprette en fagklasse for gartnere. Elevunderlaget var til stede, da der såvel i kommunen som i de tilstødende kommuner var flere store planteskoler og gartnerier. Når hertil

lægges det moderne gartneri med tilhørende havebrugsskole »Vilvorde«, der i øvrigt var opkaldt efter den belgiske by »Vilvoorden«, som var kendt for sin store havebrugsskole, var det naturligt, at Almindelig Dansk Gartnerforening gennem Lyngby-kredsen tog initiativ til forhandlinger med skolen. Disse forhandlinger førte til, at teknisk skole startede i 1943 med en fagklasse med 24 elever.

Undervisningen foregik efter de af Almindelig Dansk Gartnerforenings gældende planer.

Det første år undervistes gartnerlærlingene sammen med lærlingene fra de andre håndværksfag i geometri, projektionstegning og frihåndstegning. Andet år undervistes i plantelære, planteskoledrift, planteavl og blomsterdyrkning samt i speciel fagtegning for gartnere. Tredie år afsluttedes uddannelsen med jordbunds- og gødningslære, dyrkning af køkkenurter, plantedrivning, plantesygdomme og fagtegning.

Undervisningen i afgangsklassen suppleredes med besøg på Statens Plantepatologiske Forsøg. Undervisningen sluttede med, at kredsen overværede eksaminationen af eleverne, inden de skulle aflægge Medhjælperprøven – svarende til svendeprøven – på Landbohøjskolen.

I 1953 ændredes undervisningsplanerne, først for 2. læreår i 1953 og for 3. læreår i 1960, idet fagtegningen udgik, og de derved frigjorte timer blev anvendt til undervisning i frugtavl og skadedyrsbekæmpelse.

Gartnerundervisningen gennemførtes på teknisk skole indtil 1964, da dagskolen blev indført.

1964-1983

I konsekvens af lærlingeloven af 1956 og som led i centralskoleplanerne for det storkøbenhavnske område blev det pålagt Lyngby tekniske Skole at etablere centralskole for automekanikerlærlinge og skibsmaskinlærlinge samt lærlinge fra enkelte andre fag.

Undervisningen af automekanikerlærlingene videreførtes nu om dagen, og skolen kunne mønstre i alt 9 klasser, der påbegyndte undervisningen den 1. april 1964 i lejede lokaler hos Poul Willumsen A/s, Mortonsvej. Med denne start var det muligt at få 7 hold eller i alt 868 elever igennem det første år.

Allerede i begyndelsen af januar 1964 startede det første hold skibsmaskinlæringer, således at skolen, da året var omme, havde undervist i alt 91 læringer.

Skibsmaskinlæringerne havde en særlig stilling, de var alle under uddannelse hos $\frac{1}{2}$ ATLAS med det for øje at videreudanne sig til maskinmestre. Dette medførte, at skolen gennem sit arbejde med disse elever blev anerkendt som maskinistiskole og kunne gennemføre uddannelsen efter en særlig af Direktoratet for Erhvervsuddannelserne (det tidligere tilsyn) godkendt rederiordning. Denne undervisning afsluttedes i 1969, idet alle eleverne flyttede til Maskinmesterskolen i Esbjerg, hvor man tillige havde opbygget en værkstedsskole, hvorfor Atlas ikke mere skulle uddanne disse skibsmaskinelever.

Med dagskolens indførelse fulgte også en ændring i undervisningen, idet denne blev delt i teori og praktik. Det lykkedes at leje værkstedslokaler hos Poul Willumsen $\frac{1}{2}$, hvorefter den praktiske del af undervisningen kunne starte den 1. april 1968.

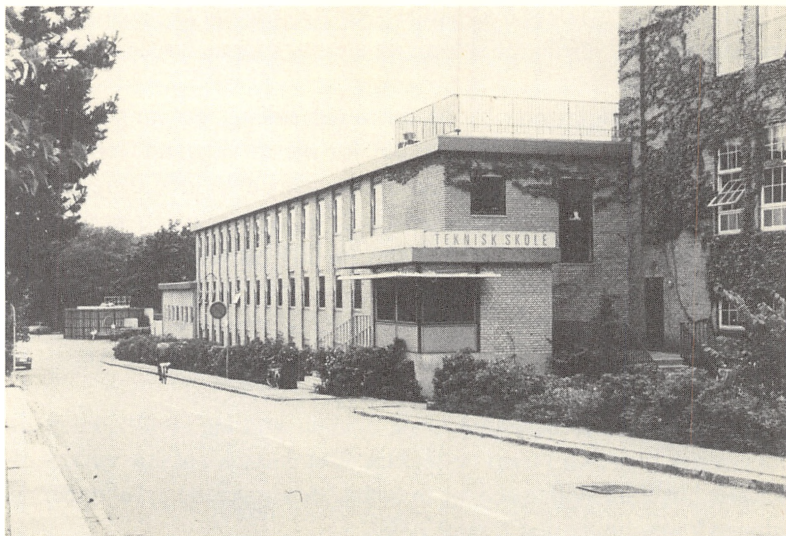
Skolen fejrede den 1. november 1968 sit 75-års jubilæum ved en fest for venner og personale. I den anledning holdt formanden, direktør V. E. Kraunsøe, en tale, fra hvilken jeg vil citere:

»I den følgende halve snes år (det var 1905-1915) havde skolen sin guldaldertid med et jævnt stigende elevantal og en sund økonomi. I den periode kostede en flaske fin gammel cognac 1 krone og en hel Aalborg Akvavit 40 øre i Lyngby Vinhandel, og i den periode blev også meter-systemet sat i kraft.«

Videre hed det:

»Skal vi i dag på 75-års dagen gøre status, kan vi hurtigt konstatere, at såvel cognacen som snapsen er steget til uanede højder, medens meteren har bevaret sin værdi.

Det fortæller os trods alt, at selv om priserne er steget siden da og stadig stiger og dermed lægger betydelige hindringer i vejen for udbygning af de tekniske skoler over hele landet, så bevares dog værdien af den målestok, som vi anlægger for vor undervisning, og vi kan da også godt med nogen tilfredshed konstatere, at vi på trods af vanskelighederne altid har kunnet holde en passende standard.«

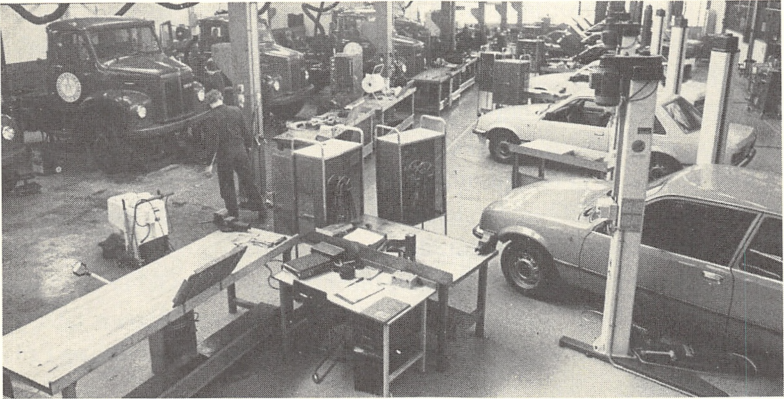

Lyngby tekniske Skoles nuværende skolebygning på Mortonsvej. Lyngby tekniske Skole

Meget snart var lokaleforholdene hos Poul Willumsen for trange, og det lykkedes at få lokaler hos Hasselbalch & Co. $\frac{1}{3}$ på Mortonsvej. Med dette lejemål kunne skolen frigøre bygningen på Jernbanevej, som i november 1969 blev overtaget af kommunen og indrettet til ungdomsklub.

I 1970 blev det bestemt, at undervisningen af autoforskolen skulle skilles ud fra jernets øvrige forskoler og derefter gennemføres på Lyngby tekniske Skole. Den 14. april 1970 startede de første klasser på en grundlæggende håndværksmæssig uddannelse, der som noget nyt gennemgik et svejskursus samt et kursus i pladearbejde, specielt med henblik på at kunne reparere mindre skader på karrosserier.

I 1971 påbegyndtes en forsøgsuddannelse inden for metalindustriens fag – den kaldtes dengang NFG som udtryk for »Nye Faglige Grunduddannelser«. Efter nogle års erfaring med denne uddannelse fik vi endelig en egentlig lov om de »erhvervsfaglige grunduddannelser«, EFG, som i dag er grundstammen i alle erhvervsuddannelserne.

EFG autoværksted.

Lyngby tekniske Skole

Skolen, der hidtil havde været ledet af en deltidsansat forstander, var nu blevet så stor, at ledelsen nødvendigvis måtte varetages af en heltidsansat forstander. I konsekvens heraf trådte afdelingsingeniør Axel Vollertzen tilbage som forstander den 1. april 1974. Borgmester Ole Harkjær, der efter direktør Kraunsøes død den 16. marts 1972 havde overtaget formandsposten og ledet skolen i disse udviklingsår, ønskede at blive afløst i 1974, hvorefter Axel Vollertzen, der i mellemtiden var blevet medlem af bestyrelsen som repræsentant for håndværkerforeningen, overtog formandsposten, hvilken post han fortsat beklæder.

I juni 1980 blev skolen udpeget som basisskole for jern- og metal-fagene og startede med 192 elever. For at kunne undervise så mange elever måtte skolen indgå et lejemaal med Brdr. Hartmann A/S, hvorved vi fik rådighed over ca. 5.000 kvadratmeter. Dette var ikke for meget, da vi allerede året efter skulle optage endnu 192 elever, således at skolen på dette tidspunkt underviste i alt 284 EFG-basiselever om året.

Forud herfor, nemlig i 1975, skete der store ændringer i uddannelsen af autobranschens lærlinge både for den praktiske uddannelse på værkstederne og den teoretiske uddannelse på teknisk skole. Den 1. juli 1975 ændredes den traditionelle automekanikeruddannelse til en personvogns- og en lastvognsuddannelse. Dette krævede endnu mere plads.

Skolen lejede derfor lokaler på den gamle Hirschsprungs Cigarfabrik i Virum, hvor der i en lagerbygning indrettedes teori- og værkstedslokaler for EFG 2.dels uddannelsen. Samtidig blev det muligt at trække lærlingeforskolens første del væk fra de lokaler, skolen havde lejet i den nedlagte komfurfabrik SAG i Gladsaxe.

I de seneste år er der udstandseligt sket en udvikling inden for uddannelsessektoren. EFG-uddannelsen var opstået for at afløse mesterlæren. Et politisk spørgsmål forhindrede, at dette skete, og det er i dag noget tvivlsomt, om mesterlæren i det hele taget bliver afløst af EFG. Skolerne må således i hvert fald i en rum tid leve med at undervise efter to systemer, nemlig den konventionelle mesterlærlinguddannelse og EFG uddannelsen.

Udviklingen er gået så hurtigt, at det ikke har været muligt for politikerne at se konsekvenserne af de afbrydelser, der med mellemrum er sket i undervisningsforløbet. Man startede med at udvikle et nyt uddannelsessystem, hvis store fordel var, at der i behørig grad blev taget hensyn til de unges ønsker om selv at vælge fag. Basisåret skulle således være det år, hvor eleven blev informeret om alle sine muligheder ved at prøve en hel række beslægtede håndværksfag for til sidst at vælge den endelige uddannelsesretning.

Men er eksperimenterne omkring EFG færdige? Nej, jeg tror, at man standsede dem, da man politisk stod ved korsvejen, hvor mange ikke ønskede at gå videre ad EFG-banen, men tværtimod satsede på enten at bevare mesterlæren eller – hvad værre var – at kombinere disse to uddannelsesformer, det vil sige en form for samordning. Man må advare imod at ændre på betingelserne og dermed ideen i EFG-systemet undervejs.

Vel har vi råd til at eksperimentere – også på uddannelsesområdet – men vi har ikke råd til at undlade at gennemføre eksperimenterne til bunds, førend vi ændrer i forsøgsbetingelserne.

Hvis man holder sig denne regel for øje også ved arbejdet med udviklingen af EFG-systemet, vil man have betydelig større muligheder for at nå et godt resultat med at tilpasse de tekniske uddannelser til det erhvervsliv, de skal tjene.

Jeppes Tønsberg

LYNGBY-TAARBÆKS GAMLE FORENINGER Tiden indtil omkring 1920

Det danske samfund bygger i meget høj grad på foreningsstrukturer. Blandt de største kan nævnes de politiske partier og arbejdsmarkedets parter; men også religiøse trosretninger, idrætsorganisationer, miljøbevægelser og utallige andre foreningsdannelser udgør tilsammen de kanaler, hvorigennem den enkelte borger kan deltage i samfundslivet og påvirke dets udvikling. Derfor er arkiverne efter disse foreninger og folkebevægelser vigtige historiske kilder til, hvordan de demokratiske processer har fungeret såvel lokalt som på landsplan, og hvordan det danske samfund gennem disse processer har udviklet sin nuværende opbygning.

Erkendelsen af dette kildematerials videre betydning (d.v.s. ud over som grundlag for jubilæumsskrifter) er forholdsvis ny, og det er derfor først i de senere år, at indsamlingen af foreningsarkiver er kommet i gang. Til gengæld foregår der nu en intensiv indsamling over hele landet, først og fremmest udført af de mere end 300 lokalhistoriske arkiver. Det vil dog vare mange år, før arbejdet er nået så vidt, at man kan få et overblik over, hvor meget af dette vigtige kildemateriale der er bevaret, og der vil gå endnu længere tid, inden materialet fuldtud kan udnyttes i forskningen.

I Lyngby-Taarbæk Kommune udføres dette indsamlingsarbejde af Byhistorisk Samling, og den efterfølgende oversigtsartikel er et produkt af det igangværende arbejde. Også her er indsamlingen langt fra afsluttet, og det vil derfor ikke kunne undgås, at visse dele af fremstillingen senere må revideres, fordi kildematerialet i mellemtiden er blevet bedre.

Jeppes Tønsberg, f.1950, arkivar, cand.mag.

Artiklen søger dog kun at optrække hovedlinierne i Lyngby-Taarbæks foreningshistorie ved at præsentere de foreninger, der ud fra avisomtale m.m. kan ses at have været af betydning for samfundslivet i perioden, medens derimod foreningernes egne arkiver her kun i ringe grad har kunnet udnyttes.¹⁾

Før Grundloven af 1849

De danske foreningers tilblivelseshistorie er historien om anden halvdel af 1800-tallet og begyndelsen af 1900-tallet. I denne periode er de to hovedlinier i samfundets udvikling dels industrialiseringen og den fysiske udformning af vores samfund, som vi kender det i dag, og dels den gennemgribende organisering af befolkningen i foreninger og bevægelser.

De ældste danske foreninger var de middelalderlige gilder blandt købmænd og handlende. De havde naturligvis især erhvervsfremmende formål; men hertil kom selskabelighed og syge- og alderdomsunderstøttelse blandt medlemmerne. De samme formål havde håndværkslavene, som fra 1862 delvis erstattedes af forskellige nye foreningstyper, og landsbystævnerne, der mistede deres funktion efter landbrugsreformerne i slutningen af 1700-tallet. I Lyngby Sogn, der jo var et landsogn, har der således i de enkelte landsbyer været landsbylav, som havde vedtægter (der desværre ikke er bevaret), og som under oldermandens ledelse trådte sammen for at regulere landsbyens fælles anliggender, navnlig dyrkningen af jorden.

Beslægtet med landsbylavene, men i øvrigt ganske uden sidestykke var Furesø Møllestrøms Interessentskab, der oprettedes i 1724 for at regulere brugen af Mølleåens vand på de 9 møllesteder fra Frederiksdal til Strandmøllen.

Disse foreninger var lovbundne og omfattede en på forhånd givet medlemsgruppe (et håndværk eller en landsby). Foreninger i nuværende forstand, d.v.s. opstået på eget initiativ og med ubestemt medlemstal, opstod først med »den moderne tid« i slutningen af 1700-tallet. Der var dels tale om filantropiske foreninger med overvejende oplysende sigte, dels selskabelige klubber i København og de større provinsbyer. Denne

opdeling i foreninger, der arbejder på at opfylde et ideelt eller praktisk formål, og selskabelige foreninger, der udelukkende tager sigte på medlemmernes underholdning, gælder stadig, og mange af nutidens fritidsforeninger bygger på de traditioner, der opstod i de borgerlige klubber omkr. 1800: Dilettantkomedier, festtaler og -sange, kortspil, maskerader og bazarer. Når man taler om selskabelige foreninger, må det dog samtidig understreges, at det selskabelige element undertiden kan være fremherskende i enhver forening uanset formål, og at denne selskabelighed ofte er af lige så stor betydning for medlemmerne som foreningens egentlige formål.

De krav til bymæssige servicefunktioner, som Mølleå-industrien og det byprægede landstedsmiljø med Sorgenfri Slot i spidsen stillede, medførte, at Lyngby allerede i midten af 1700-tallet havde udviklet sig til at ligne en lille købstad. Omkring 1800 har der utvivlsomt været et vist organiseret selskabsliv blandt byens embedsmænd, håndværkere og handlende, selv om en egentlig klub ikke synes at have eksisteret. Derimod fandtes der som resultat af den ihærdige sognepræst Bone Falch Rønnes indsats et læseselskab fra 1806 (en af spirene til det nuværende kommunale biblioteksvæsen) og et bibelselskab fra 1817.²⁾

I virkeligheden var sådanne foreninger principielt slet ikke tilladt. I Danmark blev det først i almindelighed tilladt at danne foreninger med Junigrundloven af 1849, hvor der i § 2 stod, at »Borgerne have ret til uden foregaaende Tilladelse at indgaa Foreninger i ethvert lovligt Øjemed«. Selv om det enevældige styre ganske vist tidligere havde givet regler for, hvordan man kunne oprette klubber og selskaber, havde regeringen uden videre kunnet ophæve disse igen, hvis der var fare for, at de skulle udvikle sig i uheldig, d.v.s. demokratisk retning. Men efter 1849 kunne man frit danne enhver slags forening, hvis blot formålet var lovligt og medlemmerne mødtes ubevæbnede. Også det danske flag, der tidligere havde været forbeholdt staten, kunne nu bruges af menigmand, og det blev en mærkesag for alle nystartede foreninger at skaffe sig en fane.

Det var derfor først efter 1849, at der for alvor kom gang i foreningsdannelsen. Til gengæld voksede antallet af foreninger nu hurtigt.

I Lyngby stiftedes i 1852 Lyngby Sangforening, i 1856 Lyngby Sogns velgørende Forening, i 1865 Lyngby Haandværkerforening, i 1866 Lyngby Arbejderforening og i 1867 en lokalafdeling af De Danske Vaabenbrødre. Da der i 1878 blev indbudt til dannelse af en kegleklub i Lyngby, gjorde Københavns Amts Avis med en vis bekymring opmærksom på, at der så ville blive »ikke mindre end 18 Foreninger i Lyngby«. ³⁾ I dag regner Byhistorisk Samling med, at der er mere end 500 foreninger og foreningsagtige grupperinger i Lyngby-Taarbæk; men antallet af kendte foreninger – eksisterende såvel som ophørte – vokser stadig med indsamlingsarbejdet.

Grundloven af 1849, som altså åbnede mulighed for fri foreningsdannelse, var imidlertid i sig selv en følge af en række forudgående bevægelser, som ikke var fast strukturerede i foreningsform, men som til gengæld var bredere og omfattede større dele af landet – såkaldte folkelige bevægelser, der var opstået i 1820'erne og 1830'erne: De gudelige vækkelser og de liberale politiske bevægelser blandt borgere og bønder.

De gudelige vækkelser bundede i en trang til aktiv religiøsitet i modsætning til vanekristendommen, som den udformedes i kirkerne med menighedens passive deltagelse i de regelbundne ritualer. Disse vækkelser med deres folkemøder bredte sig navnlig på Fyn og i Vestsjælland, ofte i konflikt med de lokale præster. I Lyngby var forholdene lidt specielle, idet det her var sognepræsten, den førnævnte pastor Bone Falch Rønne, der blev grebet af en inderlig religiøsitet og søgte at udbrede den blandt sine sognebørn. I dette arbejde, hvor han samlede folk til gudstjenester rundt omkring på gårdene, kom han ofte i modstrid med den officielle kirke, repræsenteret ved biskop Plum. ⁴⁾

De politiske bevægelser, der opstod på samme tid, skyldtes en voksende utilfredshed med det enevældige styre, set på baggrund af befolkningens voksende velstand og viden og den deraf følgende trang til medbestemmelse. Et af resultaterne af den rejste kritik af enevælden var nedsættelsen af de såkaldte rådgivende stænderforsamlinger i 1831. I Østifternes Stænderforsamling, der mødtes i Roskilde, var en af de toneangivende personer papirfabrikanten og landbrugspioneren J. C.

Drewsen fra Strandmøllen. Stænderforsamlingernes virksomhed mundede bl.a. ud i oprettelsen af det kommunale selvstyre: Man havde allerede i hhv. 1802 og 1814 oprettet fattigkommissioner og skolekommissioner; men i 1841 oprettedes sogneforstanderskaber, som i 1867 omdøbtes til sogneråd og kom til at svare til nutidens byråd eller kommunalbestyrelser. I 1841 oprettedes også amtsrådene som tilsynsmyndighed over for sogneforstanderskaberne.

Omkring 1840 begyndte den moderne industrialisering, hvor samfundets materielle udvikling tog fart i takt med de tekniske fremskridt. Samfundet blev i anden halvdel af 1800-tallet mere kompliceret, befolkningen voksede, og der kom flere erhverv, flere sociale niveauer og i det hele taget flere ting, man skulle sætte sig ind i, hvis man ville følge med. Man måtte have en mening om politik, religion, fædreland, alkohol og meget mere. Hvis man havde fælles interesser på et bestemt område, sluttede man sig sammen i en forening, og hvert enkelt lokalsamfund blev efterhånden organiseret i et net af foreninger af alle mulige arter: Religiøse samfund, politiske foreninger, sygekasser og husdyrforsikringsforeninger, skytteforeninger og gymnastikforeninger, foredragsforeninger og andelsforeninger. De lokale foreninger blev efterhånden kædet sammen i landsforeninger.

De forskellige foreninger opdeles ofte i 4 grupper: Religiøse, politiske, økonomiske og kulturelle foreninger, uden at disse betegnelser dog dækker alle foreninger og bevægelser.

Religiøse bevægelser og foreninger

Af de religiøse bevægelser er allerede omtalt de gudelige vækkelser og Bone Falch Rønnes arbejde i Lyngby Sogn. Med den følgende præst, P. D. Ibsen, fik Lyngby en overgang en »almindelig« præst (1833-55), og den foregående tid under Rønne betegnedes som »sværmerisk«. ⁵⁾ Da P. D. Ibsen døde i 1855, var de kirkelige forhold i mellemtiden blevet mere komplicerede. Omkring 1850 havde baptister og mormoner begyndt deres missionerende virksomhed i Danmark, og samtidig var folkekirken på vej ud i den store splid mellem grundtvigianismens levende og lyse kristendom og Indre Missions skyldbevidste religiøsitet.

I Lyngby fik man som ny præst en af den grundtvigianske kristendoms bedste forkyndere, den magtfulde Peter Rørdam, hvis betydning som prædikant rakte langt ud over Lyngby Sogn, og som nok skulle vide at holde alternative trosretninger på afstand. Lyngby Sogn forblev siden overvejende grundtvigiansk, dog med et indremissionsk indslag i 1880'erne, da kapellanen Julius Friis Hansen i sit arbejde for Indre Mission bl.a. fik opført et missionshus i 1887.⁶⁾

Andre trosretninger markerede sig først sent i Lyngby. Mormonerne synes ikke at have haft større udbredelse her; men baptisterne opførte deres første kirke »Zion« på Bagsværdvej i 1897, og adventisterne byggede deres missionshus »Ebenezer« på Caroline Amalie Vej i 1912.⁷⁾

Hertil kom det arbejde, der udførtes i de kristne støtteforeninger, specielt KFUM (oprettet i Lyngby i 1889, ophørt ca. 1890, genoprettet i 1905) og KFUK (oprettet i 1892) samt Frelsens Hær, der fra 1890 udførte sit sociale hjælpearbejde i Lyngby.⁸⁾

I denne sammenhæng er det naturligt at nævne afholdsbevægelsen, selv om der kun delvis er tale om en religiøs bevægelse. Afholdsforeningerne tog udgangspunkt i en situation, hvor spiritusforbruget i Danmark var så stort, at det i 1879 opgjordes til over 60 liter brændevin årligt pr. voksen mand. I dette år begyndte de danske afholdsforeninger deres virksomhed, og i 1881 stiftedes »Danmarks Totalafholdsforening«, der i 1882 fik lokalafdelinger i Lundtofte og Virum. Den amerikanske Good-Templar Orden med dens system af frimureragtige loger kom til Danmark i 1880, og den første loge i Lyngby stiftedes i 1884. I løbet af 1880'erne kom foruden Frelsens Hær også Blå Kors til, og der blev oprettet særlige loger for børn. I 1904 sluttede en del af logerne sig sammen i Afholdsselskabernes Fællesrepræsentation for Lyngby og Omegn.⁹⁾

Politiske foreninger

Blandt de politiske foreninger i Danmark regnes Venstre-foreningerne almindeligvis for ældst; men det er karakteristisk for Lyngby Sogn, at selv om her var tale om en landkommune med et stort landbrugsareal, blev Venstre ikke repræsenteret i kommunalbestyrelsen før 1974,

og Lyngbykredsens Venstreforening blev først stiftet i 1902, medens Lyngbykredsens radikale Venstre allerede stiftedes 1906, året efter landsforeningen.¹⁰⁾ Lyngby-bønderne og byens borgerskab stemte konservativt, og den politiske kamp kom overvejende til at stå mellem konservative og socialdemokrater, idet den omfattende industrialisering af Lyngby i perioden ca. 1890-1920 medførte en stor tilflytning af industriarbejdere til byen. Tilflytningen, der også gjaldt industriværkerne langs Mølleåen, medførte, at sognerådets flertal ved valget i 1913 skiftede fra konservativt til socialdemokratisk.

Denne politiske modsætning gav sig udtryk i dannelsen af socialdemokratiske og konservative vælgerforeninger. Der havde allerede i 1872 været afholdt møder om dannelse af lokale afdelinger af den socialistiske »Internationale«, og en enkelt afdeling nåede at blive stiftet i Raadvad; men her som andre steder ophørte bevægelsen kort efter, og bortset fra en socialdemokratisk forening i Lundtofte i 1876 (nedlagt samme år) synes der ikke at have været socialdemokratiske vælgerforeninger før 1888, hvor »Socialdemokratisk Forening for Lyngby og Søllerød Sogne« stiftedes. I 1892 fik Lyngby og Søllerød hver sin forening. Lyngbyforeningen deltes i 1895 i to foreninger omfattende hhv. Lyngby-Virumbrede og Lundtofte-Ørholm-Raadvad-Hjortekær-Taarbæk, hvoraf Taarbæk overgik til den i 1896 stiftede Taarbæk socialdemokratiske Vælgerforening. I 1906 oprettedes ungdomsafdelingen »De unge Socialister« (senere Lyngbykredsens socialdemokratiske Ungdomsorganisation), som siden 1911 drev »De Unges Hjem« (først Rustenborgvej 3, fra 1913 på Vilhelminelyst, Høstvej 4.)¹¹⁾

I 1885 stiftedes Højres Arbejder- og Vælgerforening for Københavns Amts 2. Valgkreds (Lyngbykredsen) samt en Konservativ Klub, der eksisterede til 1890. Den politiske strid om opførelsen af Københavns Befæstning i disse år (Provisorietiden) havde en særlig aktualitet for Lyngby-egnen, hvor en del af fæstningsværkerne opførtes, og der dannedes ligeledes i 1885 en lokalkomité af foreningen Fædrelandets Forsvar, der indsamlede private midler til støtte for fæstningsbyggeriet. I 1896 stiftedes som følge af uenighed om kandidatopstillingen til et rigsdagsvalg desuden højrevælgerforeningen »Pipers Vælgere«, der ud-

Rustenborgvej ved »De Unges Hjem« ca. 1912 (postkort). Hjemmet var et afholdshjem og havde som formål »at sprede Oplysning og Kultur blandt Arbejderungdommen« (jfr. note 11). Dets drift støttedes bl.a. af fagforeningerne. Byhistorisk Samling

konkurrerede den gamle vælgerforening og medførte dens opløsning i 1898. I 1903 stiftedes i stedet Lyngbykredsens konservative Vælgerforening, der i 1905 fik lokalafdelinger i Lyngby og Taarbæk. I 1911 oprettedes ungdomsafdelingen »Det unge Højre«. ¹²⁾

Beslægtet med vælgerforeningerne var omkring århundredeskiftet endnu grundejerforeningerne, som dengang også opstillede kandidater til sognerådsvalgene. Taarbæk Grundejerforening blev stiftet i 1882 og Grundejerforeningen for Lyngby i 1893. Efterhånden som udstyknin-
gerne medførte nye boligkvarterer, opstod der flere grundejerforeninger, hvoriblandt kan nævnes Engelsborg Grundejerforening (stiftet 1909) og Grundejerforeningen for Lyngby Sogns nordvestlige Del (stiftet 1914). ¹³⁾

Endelig skal fagforeningerne nævnes i denne sammenhæng. De første fagforeninger var de mislykkede afdelinger af »Internationale«, og varige fagforeninger blev først oprettet i 1880'erne. I Lyngby synes

Arbejdsmændenes Forbund fra 1888 at være ældst; men desuden kan nævnes Tømrernes, Murerens og Malernes fagforeninger fra hhv. 1890, 1893 og 1896, da byggeriet accelererede i Lyngby, og navnlig Dansk Tekstilarbejderforbund, som fra 1898 var repræsenteret på alle de store tekstilfabrikker i Lyngby og langs Mølleåen.¹⁴⁾

Foreninger med økonomisk formål

Til de økonomiske foreninger hører bl.a. kreditforeninger og sparekasser, forsikringsforeninger, brancheforeninger og andelsforeninger.

Kreditforeningerne og sparekasserne i Danmark begyndte deres virksomhed i midten af 1800-tallet, hvor landbrugets ekspansion medførte et stort lånebehov. I Lyngby åbnedes den første sparekasse i 1857; men den eksisterede kun til 1865, og den nuværende lokale sparekasse, Bikuben i Lyngby, er først grundlagt i 1898.¹⁵⁾

De vigtigste forsikringsforeninger var sygekasser og husdyrforsikringsforeninger. Sygekassernes funktion var beslægtet med de middelalderlige gilders, at sørge for medlemmernes eksistens under sygdom og at sikre dem en hæderlig begravelse. Sammenligningen passer ikke helt; men i hvert fald er der tale om et af de ældste formål for foreningsdannelse: at sikre hinanden og dermed sig selv, hvis man kom i nød. I byerne havde håndværkslavene også denne funktion, og da de blev ophævet i 1862, fik til gengæld mange af de håndværker-, handels-, borger- og arbejderforeninger, der i 1860'erne opstod overalt i landet, også sygekassefunktioner.

I 1860'erne var Lyngby en landbrugsby omgivet af store marker, men samtidig en regulær by med station og små fabrikker samt handel og håndværk. Lundtofte og Virum var udelukkende landbrugsområder, og i Taarbæk var fiskeriet det dominerende erhverv. I dette meget forskelligartede samfund opstod en række foreninger, der alle havde fælles interesser og gensidig hjælp som en del af deres program. Her skal kun nævnes nogle enkelte.

Lyngby Haandværkerforening (stiftet 1865) havde som formål at være brancheforening for håndværkerstanden samt sygekasse og selskabelig forening. I slutningen af 1800-tallet dominerede sygekassefunktionen,

og foreningen havde i perioden 1900-1905 navnet Lyngby Haandværkeres Sygekasse, hvorefter den igen fik sit gamle navn.¹⁶⁾

Lyngby Arbejderforening (stiftet 1866) havde oprindelig et meget bredt sigte (sygekasse, undervisning, byggeforening, selskabelighed); men efterhånden som der blev flere og flere foreninger med specielle formål, udviklede Arbejderforeningen sig til kun at være sygekasse. Den opslugte efterhånden alle de øvrige lokale sygekasser og endte sine dage som Lyngby-Taarbæk Sygekasse, der lige som landets øvrige sygekasser nedlagdes i 1973 ved Bistandslovens og den Offentlige Sygesikrings ikrafttræden.¹⁷⁾

Af andre gamle sygekasser kan nævnes Lyngby Bys Sygekasse (stiftet 1856), Virum Sygekasse (stiftet 1858) og Taarbæk Sygekasse (stiftet 1865).¹⁸⁾

Lyngby Sogns velgørende Forening (stiftet 1856 på resterne af en forsvarsforening fra 1848) var repræsentant for en lidt tidligere periode, som man kan betegne som »filantropisk«, og som også prægede Arbejderforeningen i dens første år. Foreningen havde som formål at opføre friboliger og understøtte trængende, der ikke var under fattigvæsenet.¹⁹⁾ Den filantropiske bevægelse, hvorigennem bedre bemidlede kunne udøve deres godgørenhed, var mest karakteristisk for tiden, før arbejderne selv blev i stand til at organisere sig (i 1880'erne). Her optrådte bl.a. enkedronning Caroline Amalie på Sorgenfri Slot med sin asylbevægelse, som sognepræsten Peter Rørdam ligeledes deltog aktivt i. Blandt senere velgørende foreninger i Lyngby kan nævnes flere propforeninger samt Lyngby og Omegns Dameklub (stiftet 1889), der sørgede for udstyr til ubemidlede konfirmander.²⁰⁾

Medens Haandværkerforeningen som nævnt var præget af sygekassefunktionen, stiftedes i 1906 Lyngby Haandværker- og Industriforening for at varetage håndværkermestres og industridrivendes interesser. Da Lyngby tekniske Forening i 1909 blev opløst, overtog Haandværker- og Industriforeningen derefter driften af Lyngby tekniske Skole (jfr. nedenfor) til 1916, da også denne forening ophørte.²¹⁾

Af specielle brancheforeninger må desuden nævnes Handelsforeningen for Lyngby og Omegn, der stiftedes i 1887 (under navnet Nordre

Birks Handelsforening) med det særlige formål at samle handelsstanden i kampen mod udenbys handlende, som med salgsvogne søgte at konkurrere med de lokale forretninger. Desuden skulle Handelsforeningen generelt styrke handelen i Lyngby, der dengang som nu var handelscentret for hele Københavns nordlige omegn, det såkaldte Nordre Birk (Herlev, Gladsaxe, Lyngby-Taarbæk og Søllerød kommuner).²²⁾

Mange af Lyngbys foreninger dækkede hele Nordre Birk, således f.eks. også mesterforeningerne af restauratører (stiftet 1887), murer-mestre (stiftet 1889), smedemestre (stiftet 1890) og tømremestre (stiftet 1891).²³⁾

Selv om »foreningstiden« i anden halvdel af 1800-tallet sædvanligvis anses for en nyskabelse i dansk samfundsliv, bygger foreningsdannelsen dog også på en tradition for lokalt samarbejde, som har været udtrykt både i fællesskabet i landbrugsdriften og i håndværkslavene i byerne, jfr. ovenfor. Men foreningsaktiviteterne havde sammen med den samtidige højskolebevægelse en samfundsopdragende virkning af hidtil ukendt omfang, som bl. a. må betragtes som en forudsætning for andelsbevægelsens gennembrud i 1880'erne og fremefter.

Andelsbevægelsen, hvor man sammen og under fælles ansvar skaffede penge til gennemførelsen af et projekt, var en forudsætning for den omlægning af det danske landbrug fra kornavl til animalsk produktion, som fandt sted i 1880'erne. Det danske korn kunne ikke længere konkurrere på verdensmarkedet, og man måtte derfor satse på forædlede husdyrprodukter som smør og bacon, der imidlertid krævede visse anlæg, som enkeltmand ikke kunne skaffe sig (foderstoflagre, mejerier og slagterier). Altså sluttede man sig sammen og oprettede andelsmejerier (fra 1882) og andelsslagterier (fra 1887), og i kraft af disse andelsforetagender lykkedes det at gennemføre landbrugsomlægningen og gøre den rentabel. Det er generelt en af de største perioder i dansk landbrugs historie; men spørgsmålet er, om andelsbevægelsen overhovedet har været aktuel i Københavnsegnen. I Lyngby-Taarbæk er det tilsyneladende kun de beslægtede brugsforeninger, der er slået igennem, og de skyldtes ikke landbruget, men industriens arbejdere. Der oprettedes en brugsforening i Brede i 1873, og i 1900 indrettede Arbejdernes

Byggeforening »Frem« i Lyngby den første brugs i Lyngby i et af sine 25 dobbelthuse. Senere kom der flere brugsforeninger til, efterhånden som befolkningen voksede. Derimod har der aldrig været andelsmejerier eller andelsslagerier i Lyngby-Taarbæk. De største landbrug, f.eks. Frederiksdal og Dyrehavegård, havde egne mejerier, og de øvrige landbrug betjentes af private mejerier, hvoraf Lyngby Mejeri på hjørnet af Lyngby Hovedgade og Nørgaardsvej efterhånden blev det største.²⁴⁾

Foreninger med kulturelt sigte

De kulturelle foreninger er nok den største og mest forskelligartede gruppe af foreninger. Heri indgår, hvis man definerer »kulturel« meget bredt, såvel højskolebevægelsen og i det hele taget den private undervisning og oplysning som ungdomsforeninger, sportsforeninger, hobbyforeninger, selskabelige foreninger og forsamlingshuse.

Højskolerne begyndte deres virksomhed i 1840'erne og 1850'erne og fik som før nævnt en væsentlig betydning for landbougdommens udannelse, navnlig i tiden efter 1864. På linie med højskolerne kan også nævnes landbrugsskoler og – i byerne – tekniske skoler, og det er karakteristisk for Lyngbys særlige status som både landbrugs- og industriby, at alle tre skoleformer blev repræsenteret her. Landboskolen ved Lyngby var oprettet af kaptajn J. C. laCour i Nærum i 1867 og flyttede i 1868 til området nord for Sorgenfri Slotspark. Her virkede skolen helt frem til 1958, hvorefter den flyttede til Hillerød og senere videre til Roskilde. Grundtvigs Højskole oprettedes i København i 1856, men flyttede i 1890 til Lyngby, hvor en ny bygning opførtes i 1896. I 1937 flyttede højskolen til Hillerød, hvor den blev slået sammen med Frederiksborg Højskole og stadig virker under dette navn. Begge skolers bygninger er bevaret og anvendes af Frilandsmuseet til hhv. kontorer og magasiner. De to skoler blev en tid drevet i fællesskab, og der udfoldede sig et livligt højskolemiljø, uden at det tilsyneladende øvede nogen videre påvirkning på det nærliggende Lyngby. Der mangler dog en indgående historisk undersøgelse af hele det omfattende skole-, forsøgs- og museumsmiljø nord for Lyngby. – Lyngby tekniske Skole oprettedes i 1892 på initiativ af Lyngby Haandværkerforening og fik sin egen bygning

i 1903. Skolen blev i perioden 1898-1909 drevet af Lyngby tekniske Forening og i årene 1909-16 af Lyngby Haandværker- og Industriforening, hvorefter den fortsatte som selvejende institution.²⁵⁾

Friskolerne tog deres begyndelse i 1852 med udgangspunkt i grundtvigianismens ideer om en levende kristendom og skole i modsætning til den almindelige skoles udenadslæren. Disse skoler oprettedes navnlig på Fyn og i Vestsjælland, hvor miljøet var præget af de gudelige vækkelser tidligere i århundredet. I Lyngby oprettede den unge skolemand A. D. Thyssen i 1871 efter tilskyndelse fra Peter Rørdam og Caroline Amalie en privat skole med 6 elever i det lille røde hus Lundtoftevej 6. Skolen skulle undervise »i kristelig og fædrelandsk ånd« og kan næppe betegnes som en egentlig friskole, selv om der var tale om den samme påvirkning fra grundtvigiansk side. Denne skole udviklede sig efterhånden til den ansete »Thyssens Skole«, der i 1920 deltes i Lyngby Private Skole og Lyngby Statsskole.²⁶⁾

Efter 1864 oprettedes en del forsvars- og fædrelandske foreninger, og den »fædrelandske ånd« i Thyssens Skole skal nok ses i relation hertil. I årene fra 1864 til Frankrigs nederlag i den fransk-tyske krig i 1871 levede tanken om en dansk revanche over for Tyskland stærkt, og i denne atmosfære opstod der overalt i landet lokalafdelinger af veteranforeningen De Danske Vaabenbrødre, der som et af sine formål havde at gøre det ærefuldt og attraktivt at udføre militærtjeneste. Der oprettedes en afdeling i Lyngby i 1867 i forbindelse med opsætningen af mindetavlen i Lyngby Kirke for de faldne i de slesvigske krige, og i 1869 kom der ligeledes en afdeling i Taarbæk. Medens kun veteraner kunne blive medlemmer af Vaabenbrødrene, stod foreningen De Danske Forsvarsbrødre åben for alle, der havde aftjent værnepligt, og også denne forening fik i 1869 en lokalafdeling i Lyngby.²⁷⁾

I denne sammenhæng må også skytteforeningerne nævnes. De var oprindelig tænkt som et aktivt supplement til hæren og havde stor tilgang i 1870'erne; men de politiske forhold i provisorieårene medførte, at forsvarssagen mistede noget af sin popularitet, og det sportslige element kom efterhånden til at dominere. Mange af skytteforeningerne blev således til gymnastikforeninger; men det kunne også ske, at det selska-

belige islæt sejrede, og skytteforeningen levede videre som salonskytte- eller fugleskydningsforening. I Lyngby oprettedes således i 1878 Lyngby og Omegns Skydeselskab, som efter en rekonstruktion i 1888 stadig eksisterer som Lyngby Salonskytteforening, og Lyngby havde ligeledes i 1880'erne og i 1890'erne et fugleskydningselskab.²⁸⁾

I forbindelse med de konservative og forsvarsvenlige foreninger oprettedes i 1886 også et uniformeret drengekorps »Lyngby-Garden« med forbillede i nogle tilsvarende københavnske korps. Derimod begyndte den egentlige spejderbevægelse først efter århundredeskiftet. I Lyngby stiftede skolebestyrer Hans Thyssen i 1906 en afdeling af Frivilligt Drengeforbund (F.D.F.). I 1911 oprettedes en afdeling af Det Danske Spejderkorps, 1. Lyngby Trop (fra 1919 kaldt Poul Asmussens Trop). Også den socialdemokratiske ungdomsorganisation De Unges Idræt fik i 1918 en afdeling i Lyngby.²⁹⁾

Også Lyngby-Taarbæks idrætsforeninger tilhører det 20. århundrede, selv om f.eks. fodboldspillet vandt udbredelse i 1880'erne og cykelsporten i 1890'erne. I Taarbæk fandtes der dog allerede i 1887 en fodboldklub, der spillede på en bane ved Trepilelågen. I det hele taget dominerede fodboldspillet længe sportsinteressen; men i 1906 stiftedes Lyngby Atletklub for at dyrke brydning og vægtløftning. Atletklubben omdannedes i 1915 til Lyngby Idrætsforening og kom til at omfatte flere idrætsgrene. Fra tiden før 1920 kan også nævnes Taarbæk Idrætsforening, der stiftedes i 1908; men i øvrigt er de fleste af Lyngby-Taarbæks sportsforeninger først oprettet i 1920'erne eller senere.³⁰⁾

Endelig kan der fra den sidste del af 1800-tallet nævnes en række foreninger, hvis formål lå på grænsen mellem sport, hobby og selskabelighed. Det gælder Lyngby Skakklub, der eksisterede 1875-77, en kegleklub (stiftet 1878), Lyngby dramatiske Forening (stiftet 1881), et antal sejlkubber på Lyngby Sø (stiftet 1876, 1879 og 1886)³¹⁾ og de måske mest kendte, Lyngby Sangforening (stiftet 1852) og den Borgerlige Forening (stiftet 1869, en tilsvarende borgerlig forening fandtes i 1880'erne i Taarbæk).³²⁾ Der er et umiskendeligt præg af provinskøbstad over denne foreningsstruktur, som havde sin største udstrækning i 1880'erne. Efterhånden kunne nogle af de selskabelige foreninger dog ikke længere

Lyngby-Garden 1888.

Byhistorisk Samling

skaffe medlemmer nok, og der blev i 1887 foreslået en sammenlægning, således at Lyngby selskabelige Forening (stiftet 1880) og Sportsklubben (stiftet 1886 for at holde en skøjtebane på Lille Lyngby Sø, men mere berømt for sine baller) blev til Nordre Birks selskabelige Forening. Derimod blev en foreslået sammenlægning af den Borgerlige og den Dramatiske forening ikke til noget.³³⁾

De bygningsmæssige rammer

En ikke uvæsentlig del af foreningernes historie handler – ganske som i nutiden – om besværlighederne med at skaffe lokaler. I Danmark opførtes på landet fra omkr. 1870 til 1905 næsten 1000 forsamlingshuse; men det er også her karakteristisk for Lyngby-Taarbæks bypræg, at der i denne periode kun ét sted blev opført et forsamlingshus (i Raadvad, opført 1883). I alt væsentligt klarede man sig med hotellerne i de bymæssige bebyggelser, d.v.s. Hotel Lyngby og Hotel Rustenborg i Lyngby samt Taarbæk Hotel. Hertil kom værtshuset Hold'an og restau-

rant Lottenborg. I Virum kunne man bruge Frederiksdal Kro, og ligeledes anvendtes kroerne ved Mølleåens industriværker til møder. Virum og Lundtofte var klart underforsynet med offentlige lokaler, selv om disse møder undertiden kunne holdes i skolerne.

Enkelte foreningsgrupper søgte at skaffe sig egne bygninger. De religiøse foreninger, afholdsforeningerne og de socialdemokratiske foreninger arbejdede hver især for opførelsen af bygninger til deres formål. Missionshuset i Lyngby er allerede omtalt, og der opførtes desuden missionshuse i Brede (1902) og Virum (1904).³⁴⁾ Nogle af afholdslojerne opførte i 1901 ejendommen Rolighedsvej 9 som logebygning; men da Lyngby Skole i 1909 fraflyttede de gamle bygninger i Bondebyen, overtog afholdslojerne i stedet den røde bygning Lundtoftevej 22A.³⁵⁾

De største vanskeligheder havde de socialdemokratiske foreninger, som ofte var ilde sete på hotellerne og undertiden ikke kunne få lokaler, og som heller ikke havde råd til selv at bygge. De kunne dog som regel mødes på Hotel Rustenborg, der ansås for mere folkeligt end Hotel Lyngby, og som de endda forsøgte at købe i 1894. I slutningen af 1890'erne forsøgte socialisterne uden held at opføre en »Arbejdernes Forsamlingsbygning« på deres grund Nørgaardsvej 4.³⁶⁾

Det meste af Lyngby-Taarbæks og store dele af Nordre Birks foreningsliv udfoldede sig imidlertid i de to hoteller i Lyngby, og hvis man dømmes ud fra opstillingen i vejviseren fra 1907, var der i den almindelige bevidsthed kun to hovedgrupper af foreninger i Lyngby: dem med lokale på Hotel Lyngby og dem med lokale på Rustenborg. Listen er en slags status over situationen i 1907 og gengives her:

Med lokale på Rustenborg: Lyngby Arbejderforening, Lyngby Haandværker- og Industriforening, Klubben, Lyngby Sangkor, Lyngby Grundejerforening, Stengaardens Grundejerforening, Socialdemokratisk Vælgerforening, Logen »Furesøen« af N.I.O.G.T., Nordre Birks Lægeforening, Lyngby Skytteforening, Skytteforeningen »Træf«, Byggeselskabet »Frem«, Arbejdernes Forbund, Jernbaneforeningen, Afholdssamfundet »Folkets Vel«, Hundredemands-Foreningen, Venstreforeningen for Lyngby og Omegn, Mesterforeningen, Brugsforeningen og Skøjteforeningen.

Med lokale på Hotel Lyngby: Lyngbys borgerlige Forening, Lyngby Sangforening, Blaa Kors, Forsvarsbrødrene, Sangforeningen »Morgenrøden«, Sangforeningen »Harmonien«, Diskussionsklubben for Lyngby og Omegn, Den konservative Forening, Dameforeningen, Københavns Amts Landboforening og Handelsforeningen.

I tiden efter 1920 begyndte befolkningssammensætningen i Lyngby-Taarbæk at ændres, fordi industrien efter 1. Verdenskrig ikke længere ekspanderede og trak arbejdere til, medens til gengæld nye boligvarter overvejende beboet af funktionærer og selvstændige til stadighed voksede frem. Der opstod naturligvis også mange nye foreninger, navnlig mange grundejerforeninger og fritidsforeninger; men da der i årene fra 1. Verdenskrig til 1960'ernes folkebevægelser og græsrodsbevægelser hovedsagelig var tale om samme slags foreninger som tidligere (bortset fra ganske særlige foreninger under besættelsen 1940-45), er grænsen for denne oversigt sat ved 1920. Man kan også sige, at Lyngby-Taarbæks udvikling i mellemkrigstiden til at blive beboelsesforstad til København medførte, at områdets tidligere særpræg efterhånden udviskedes. Dette særpræg havde på foreningslivets område navnlig givet sig udtryk i det næsten totale fravær af andelsforeninger og forsamlingshuse, som synes at være generelt for Københavnseggen, medens Lyngby i øvrigt på trods af Københavns umiddelbare nærhed havde kunnet hævde sig som midtpunktet i et alsidigt og blomstrende foreningsliv, der i meget høj grad lignede foreningslivet i en provinskøbstad.

NOTER

KAA = Københavns Amts Avis (Lyngby 1872-1947).

Der henvises generelt til: Det forsømte århundrede (Arv og Eje, 1976) samt til: De nye tider. Hvordan industrialiseringen forandrede vores dagligdag. 1978. Desuden henvises til en række artikler i Lyngby-Bogen 1983 samt KAA 24.10.1878 (vedr. 18 foreninger i Lyngby), 11.5.1886 (vedr. grundlovsfest), 29.10.1890 (»Vort Klubliv«) og 20.1.1891 (»Vore Foreninger«).

1. Fællesregistraturer over indsamlede foreningsarkiver i de lokalhistoriske arkiver udkommer amtsvis, efterhånden som indsamlingskampagnerne skrider frem. Den første registratur over indsamlede foreningsarkiver i Københavns Amt ventes udgivet 1984.
2. Læseselskab: Erhvervsarkivet, Det kgl. danske Landhusholdningsselskabs arkiv j.nr. 70/1807; bibelselskab: Bone Falch Rønne: Efterretning om et Bibelselskabs Oprindelse i Lyngby og dens nærmeste Omegn (1817).
3. KAA 24.10.1878.
4. Vækkelsernes frembrud i Danmark i første halvdel af det 19. århundrede, bd. 1 (1960); Lyngby-Bogen 1939 s.343-46.
5. Lyngby-Bogen 1939 s.346-48; J. P. Mynsters Visitatsdagbøger 1835-1853 (1937) bd. 1 s.105-09, 132.
6. KAA 8.8. og 20.12.1887. Fotografi af missionshuset i Lyngby-Bogen 1980 s.79.
7. »Zion«: KAA 4.11.1897; »Ebenezer«: Danmarks frikirker (1954) s.562-64.
8. KFUM: KAA 6.11.1890, Lyngby-Taarbæk Bladet 12.11.1942; KFUK: Lyngby-Taarbæk Bladet 12.11.1942; Frelsens Hær: KAA 13.10.1890, Frelsens Hær, Lyngby. 50 års jubilæum 1904-1954 (1954).
9. Frode Markersen: Afholdsbevægelsen i Danmark (1939); totalafholdsforening, Lundtofte: KAA 21.4.1882; – Virum: KAA 15.5.1882; loger: KAA 3.3.1884, 23.2.1885, 4.3.1895, 16.8.1897, 16.12.1897; Blå Kors: KAA 27.1.1894; børneloger: KAA 25.2.1901; fællesrepræsentationen: Schous Vejviser for Lyngby-Taarbæk Kommune 1913 s.I.
10. Venstre: KAA 16.1., 20.1. og 21.3.1903; Radikale Venstre: Københavns Amts Tidende 9. og 17.6.1906.
11. En minderune over Socialdemokratiets vækst i Lyngby-Taarbæk kommune (1948); ungsocialisterne: KAA 27.2.1906, 25.10.1911; De unges Hjem: Schous Vejviser for Lyngby-Taarbæk Kommune 1913 s.III og 1917 s.5.
12. Højres Arbejder- og Vælgerforening: KAA 5. og 6.12.1895; Konservative Klub: KAA 27.11.1885; agitationskorps: KAA 15.12.1890; Fædrelandets Forsvar: KAA 25.7.1885; Pipers Vælgere: KAA 22.12.1896; opløsning af Højres Arbejder- og Vælgerforening: KAA 19.12.1898; Lyngbykredsens konservative Vælgerforening: KAA 10.7.1903; –, Lyngby Afdeling: KAA 27.11.1905, Schous Vejviser for Lyngby-Taarbæk Kommune 1913 s.VII; –, Taarbæk Afdeling: KAA 30.8.1905; Det unge Højre: KAA 21.11.1911.
13. Taarbæk: KAA 13.9.1882, Lyngby-Bogen 1983; Lyngby: KAA 29.3. og 1.4.1893, A. C. Tandrup: Lyngby Grundejerforening 1893-1943 (1943); Schous Vejviser for Lyngby-Taarbæk Kommune 1917 s.6-7.
14. Arbejdsmandenes Forbund: Arbejdsmandenes Forbund for Gentofte, Lyngby og Gladsaxe Sogne 1888-1978 (1978); tømrerne: Preben Bengtsson: Tømre i Nordre Birk 1890-1965 (1965); murerne: KAA 17. og 21.2.1894, Murerens Fagforening for Ordrup og omliggende Byer 1893-1943 (1943); malerne: Byhistorisk Samling, j.nr.1982/125; tekstilarbejderne: Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv, forhandlingsprotokoller 1898ff. fra Dansk Tekstilarbejderforbunds Afdeling Lyngby, Søllerød, Hørsholm.
15. A. C. Tandrup: Sparekassen for Lyngby og Omegn 1898-1948 (1948).
16. Lyngby Håndværkerforening gennem 100 år 1865-1965 (1965).

Lyngby-Taarbæks gamle foreninger

17. Julius Christensen: Festskrift udarbejdet i Anledning af Lyngby Arbejderforenings 50-Aars Jubilæum (1866-1916) (1916), Lyngby-Taarbæk Sygekasse 100 år 1866-1966 (1966).
18. Lyngby Bys Sygekasse: KAA 17.3.1881; Virum Sygekasse: KAA 8.,11.14. og 16.8.1888; Taarbæk Sygekasse: KAA 2.2.1875.
19. L. F. B. la Cour: Lyngby Sogns velgørende Forening 1856-1906 (1906).
20. Propforeningen Lyngby: KAA 3.8.1890; Raadvad Propforening: KAA 3. og 7.5.1892; Dameklubben: KAA 26.10.1889. – Desuden KAA 20.1. og 16.2.1891.
21. Vejviser for Lyngby-Taarbæk og Søllerød Kommuner 1910 s.XII, Lyngby tekniske Skoles årsberetning 1917/18 s.5-9.
22. Handelsforeningen for Lyngby og Omegn 75 år 1887-1962 (1962).
23. Restauratører KAA 30.4.1887; murermestre: KAA 8.1.1889; smedemestre: KAA 24.2.1890; tømremestre: KAA 22.4.1891.
24. Brede Brugsforening: KAA 18.10.1873; Lyngby -: Lyngby-Taarbæk Kommunes Bygningsinspektorat, byggesag nr. 961 (1900).
25. Landboskolen og højskolen: J. P. Trap: Danmark. 5. udgave, bd.II,1 (1959) s.203-04; Teknisk Skole: Beretninger 1909/10ff., Lyngby-Bogen 1983.
26. Lyngby private Skole – en skole gennem hundrede år 1871-1971 (1971); Lyngby Statsskole 1920-1970. Ved Jørgen H. P. Barfod (1970); Lyngby-Bogen 1960 s.5-26.
27. Vaabenbrødrene, Lyngby: KAA 7.3.1892; – Taarbæk: KAA 3.12.1894; Forsvarsbrødrene, Lyngby: KAA 29.1.1889.
28. Skydeselskabet: KAA 3.9.1878, 6.7.1887, 7.12.1888; fugleskydningselskabet: f.eks. KAA 1.7.1886, 27.7.1888.
29. Lyngby-Garden: KAA 17.6.1886, 28.6.1887, 9.7.1887; F.D.F.: Schous Vejviser for Lyngby-Taarbæk Kommune 1913 s.III; Poul Asmussens Trop: Program for 50 års fest 1911-1961 (1961); D.U.I.: Omegnen. Tillæg til Social-Demokraten 29.10.1953.
30. Fodboldklub i Taarbæk: KAA 12. og 18.8.1887; Lyngby Idrætsforening: Lyngby Idrætsforening gennem 25 Aar 1906-1931 (1931), Sofus Andersens erindringer (Byhistorisk Samling j.nr.1982/26); Taarbæk Idrætsforening: Taarbæk Idrætsforening 1908-1933 (1933), Taarbæk Idrætsforening 1908-1983 (1983).
31. KAA 29.10.1890, 20.1.1891; skakklub: KAA 27.11.1875, 7.12.1877; kegleklub: KAA 7.11.1878; Dramatisk Forening: KAA 25.11.1881; sejlkubber: KAA 25.8.1876, 4.7.1879, 20.9.1886.
32. Lyngby Sangforening: Julius Christensen: Sangen skal os følge. Lyngby Sangforening af 1852 gennem 100 år (1952); Borgerlig Forening: KAA 8.10.1894; – Taarbæk: KAA 5.1.1882.
33. KAA 4., 17. og 31.3.1887.
34. Brede: Lyngby-Taarbæk Kommunes Bygningsinspektorat, byggesag nr. 1153 (1902); Virum: do., byggesag nr. 1345 (1904).
35. Rolighedsvej 9: Som note 34, byggesag nr. 1046 (1901); Lundtoftevej 22A: KAA 11. og 16.8.1909.
36. KAA 3.9.1894; Byhistorisk Samling j.nr. 11 (lånandelsbevis 1897), KAA 2.5.1898, 4.2.1899, 23.6.1903.

Jeppe Tønsberg

BERETNING OM BYHISTORISK SAMLINGS VIRKSOMHED 1980-1983

Denne beretning dækker perioden fra 1. juli 1980 til 1. juli 1983. For den tidligere tid henvises til beretningerne i Lyngby-Bogen 1978 og 1980.

Besøgende

Besøgstallet lader sig ikke opgøre nøjagtigt; men næsten lige siden Byhistorisk Samlings åbning på Frieboeshvile i 1977 har der hvert år været ca. 5000 besøgende. De fleste er kommet for at se udstillingerne og den restaurerede hovedbygning, og for at kunne imødekomme disse ønsker bedst muligt er hele udstillingsvirksomheden siden 1982 koncentreret i hovedbygningen, idet denne med en udstillingsvagt kan holdes åben også lørdag-søndag, hvor de fleste besøgende kommer. Ekspeditionstiden i arkivets læsesal er mandag-fredag eftermiddag med aftenåbning om torsdagen, hvilket sædvanligvis dækker behovet.

I læsesalen har det hyppigste spørgsmål hidtil været at se »nogle gamle billeder fra Lyngby-Taarbæk uden nærmere præcision af tid eller sted, og i et hjørne af udstillingen på 1.sal i hovedbygningen er der derfor nu etableret et læsehjørne med den vigtigste lokalhistoriske litteratur fremlagt. Her findes ligeledes nogle albums med ældre postkort (doubletter) og kopier af de bedste af Byhistorisk Samlings gamle fotografier med topografiske motiver, og det er blevet almindeligt, at udstillingsgæsterne slutter besøget med at slå sig ned omkring læsebordet – vel også for at hvile benene.

Forskningsmæssig anvendelse af Byhistorisk Samlings materiale finder nu sted regelmæssigt, efterhånden som arkivets samlinger er vokset; men de fleste ekspeditioner gælder stadig fotografier til illustrationer i bøger m.m. Som eksempel kan nævnes Nationalmuseets bog om »Raadvad« (1980), skrevet af arkitekt Kjeld Kayser og overvejende illustreret med billeder fra Byhistorisk Samling.

Udstillinger

9.4.-30.12.1980 »Det gamle Virum« (fotografier og genstande, bl.a. fra voldstedet Hjortholm).

9.4.-27.9.1980 »Klassebilleder fra Lundtofte Skole« (ukendte klasser, udstillet i Lundtofte Afdelingsbibliotek med henblik på identificering).

1.10.1980-31.3.1981 »Hjortekær før og nu« (fotografier udstillet i Lundtofte Afdelingsbibliotek).

2.1.-30.4.1981 »Anskuelsesbilleder – sagn eller historie?« (en samling danmarkshistoriske anskuelsestavler fra Lyngby Private Skoles arkiv).

7.2.-30.12.1981 »Axel Melskens: Malerier fra det gamle Virum« (en samling malerier fra 1930'erne og 1940'erne, købt af Lyngby-Taarbæk Kommune 1981).

9.5.-30.12.1981 »Gamle huse i Bondebyen« (fotografier og opmålings-tegninger, udstillet i anledning af registrerings- og saneringsarbejdet i Bondebyen).

1.4.-30.9.1981 »Raadvad – byen i skoven« (fotografier udstillet i Lundtofte Afdelingsbibliotek – udstillingen derefter fortsat på Raadvad Kro til 30.3.1983).

9.1.-31.8.1982 »Richard V. Petersen: Tegninger og malerier fra det gamle Lyngby« (fra perioden 1929-1950'erne – under udstillingen modtaget som gave af kunstneren).

15.3.1982-26.3.1983 »Foreningsliv i Lyngby-Taarbæk« (vandredstilling af fotografier og genstande, udstillet forskellige steder i Lyngby-Taarbæk Kommune i anledning af indsamlingskampagnen, jfr. nedenfor).

11.9.-30.12.1982 »C.J. Ammitzbøll: Tegninger fra Lyngby-Taarbæk« (udstillingen fortsætter i 1983 som vandredstilling i Lyngby-Taarbæk Kommunes institutioner).

30.3.-30.10.1983 »Dyrehavsbakken 400 år« (tegninger og malerier). Byhistorisk Samling har endvidere medvirket i en række udstillinger uden for Frieboeshvile.

Udgivelser

Steffen Linvald: M. G. Bingesbøll i Taarbæk. Damebadeanstalten på Christiansro. 1980. (Genoptrykt 1982).

Jeppe Tønsberg

Inger Hartby: Navneregister til Folketællingen 1801, Lyngby Sogn. 1981. Plakat med motiv fra Lyngby Hovedgade ca. 1910 med kirken og møllen. 1981.

Lene Olesen: Register over brandtaksationer vedr. Bondebyen. 1982. 12 postkort med gamle Lyngby-Taarbæk motiver. 1982.

Undersøgelser, indsamling

En undersøgelse af de tidligere industrivirksomheder mellem Lyngby Mølle og Frieboeshvile er publiceret i Lyngby-Bogen 1982 (»Pritzel og Binder«).

En del arkiver efter foreninger i Lyngby-Taarbæk Kommune er indkommet i forbindelse med en indsamlingskampagne for foreningsarkiver, som siden 1980 har været i gang i Frederiksborg, Roskilde og Københavns Amter, og som ventes afsluttet i foråret 1984.

Blandt de mere bemærkelsesværdige afleveringer kan i øvrigt nævnes nogle interessante genstande og arkivalier vedr. Bådfarten på Lyngby, Fure- og Bagsværd Sø, afleveret af forretningsfører Bent Parsum. Repræsentant Knud Ingdal-Andersen har skænket sin værdifulde samling af Collin-fotografier fra omkr. 1900, og boghandler Steen Petersen har afleveret en større samling luftfotografier fra 1950'erne.

Samarbejde med skolerne

Med indførelsen af lokalhistorie som obligatorisk del af folkeskolens historieundervisning er der opstået behov for egnet undervisningsmateriale. Byhistorisk Samling har i samarbejde med Pædagogisk Central dels afholdt kurser for kommunens historielærere (kombinerede lysbilledforedrag, ekskursioner og diskussioner) og dels påbegyndt udarbejdelsen af undervisningsmateriale. Et historisk atlas over Lyngby-Taarbæk Kommune er færdigt og en bog om Lyngby Kirke undervejs. Der arbejdes på at opbygge en række lysbilledforedrag med teksthæfter; men indtil videre kan Byhistorisk Samlings arkivar holde foredragene i forbindelse med undervisningen. Endelig tager udstillingerne på Frieboeshvile også sigte på at kunne bruges af besøgende skoleklasser.

Lyngby-Taarbæk Kommunes arkiv

Den absolut vigtigste kilde til Lyngby-Taarbæk Kommunes historie er den kommunale administrations arkiv, der går tilbage til det første sogneforstanderskab 1842. Trods enkelte kassationer er der tale om et stort og velbevaret kommunearkiv, hvis ældre dele, der ikke længere bruges i forvaltningerne, bør bevares intakt og snarest tilgængeliggøres for forskningen gennem en registratur.

Der er i Lyngby-Taarbæk Kommune som gammelt kulturområde tradition for, at de kommunale forvaltninger er historisk interesserede. Det er tydeligst kommet til udtryk i stadsingeniør J. A. C. Rastrups opbygning af de tekniske forvaltningsgrenes arkiver, der rummer mange historiske skatte; men også skoleinspektør Valdemar Fraas' og viceborgmester A. C. Tandrup's arbejder på grundlag af hhv. skolevæsenets og socialforvaltningens arkiver bør nævnes.

I forhold til kommunens arkiv er Byhistorisk Samlings rolle konsulentens – alene af pladmæssige grunde kan der ikke være tale om indsamling, og de enkelte forvaltninger er selv interesserede i de gamle sager. På længere sigt vil en samlet opbevaring i velegnede magasiner med daglig ekspedition naturligvis imødekomme publikums interesse bedst; men indtil videre bruges kræfterne på sikring og registrering af materialet.

Frieboeshviles hovedbygning

Foruden Byhistorisk Samling udstiller også arkæologiklubben »Flækken« i hovedbygningen. Af lokalt fundmateriale er der i periodens løb tilkommet en del sager fra udgravninger i forbindelse med saneringsarbejdet i Bondebyen. Det store ønske er naturligvis at finde kontinuitet i bebyggelsen tilbage til middelalderen; men hidtil har udgravningerne kun medført fund tilbage til 1600-tallet.

Også i hovedbygningens møblering er der kommet nyt til. Et hammerklaver fra 1790'erne, som tidligere har stået i Musikbiblioteket, er blevet restaureret og opstillet i hasesalen, hvor det lejlighedsvis kan indgå i de koncerter, der fra tid til anden holdes på Frieboeshvile. En prismelysekrone fra 1780'erne, der stammer fra det russiske kejserhof, men som i 1920'erne kom til Danmark efter en af de sovjetiske stats-

Interiør fra havenesalen på Frieboeshvile 1983 med lysekronen og klaveret.

Byhistorisk Samling

auktioner, og som senest har hængt på Sophienholm, er blevet ophængt i havenesalen, restaureret og forsynet med elektrisk belysning.

Klaveret og lysekronen er lige som den øvrige tidstypiske randmøblering med til at give rummene et vist præg af liv og beboelse. Og ikke mindst når de levende lys brænder i lysekronen, medens det gamle instruments sprøde toner klinger i halvmørket, lever Frieboeshvile op igen som på generalens tid.

Aage Børresen

BERETNING OM

SELSKABETS VIRKSOMHED 1982

I september 1982 døde fhv. borgmester Paul Fenneberg, og Historisk-topografisk Selskab mistede hermed endnu et mangeårigt bestyrelses-medlem, idet Paul Fenneberg havde siddet i bestyrelsen siden 1948. I kraft af sin inspirerende personlighed og sit omfattende kendskab til kommunens historie og virksomhed var Paul Fenneberg gennem alle årene en god støtte for selskabet.

Året 1982 har for Historisk-topografisk Selskab kun omfattet de 9 måneder april-december, idet selskabets regnskabsår nu er omlagt til at følge kalenderåret. Det har hos en del medlemmer medført tvivl om, hvilken periode kontingentet egentlig gælder for; men det forholder sig stadig således, at opkrævningerne udsendes i november-december sammen med indeværende års Lyngby-Bog, og at man altså betaler bagud for det forløbne medlemsår.

Medlemsåret april-december 1982 indledtes med generalforsamlingen, som afholdtes onsdag den 28. april på Lindegården. Efter generalforsamlingen causerede arkivar Jeppe Tønsberg med lysbilleder om Engelsborgkvarteret – Lyngbys »Vesterbro«, som for mange er et ukendt stykke af kommunen.

Foredraget var samtidig en forberedelse til årets sommerudflugt, der fandt sted onsdag den 26. maj om aftenen under ledelse af Jeppe Tønsberg. Mellem 200 og 300 mennesker mødtes ved Lyngby Fort, som Lyngby-Taarbæk Kommune har overtaget og nu er i gang med at restaurere. Den udvendige istandsættelse var nået så vidt, at det var muligt efter en kort introduktion at foretage en rundgang oven på fortet og få en fornemmelse af dets store udstrækning og komplicerede byggemåde.

Fra Lyngby Fort gik deltagerne ad Buddingevej til Lyngby Statsskole og Engelsborgskolen, hvor Lyngbys ældre skolehistorie blev opridset. For mange af deltagerne var der desuden tale om et personligt gensyn. Derefter gik turen ad Bagsværdvej ind mod Lyngby med ophold ved mange af de historiske bygninger langs vejen. Ad Sorgenfrivej og Rustenborgvej nåede det efterhånden trætte selskab frem til Stadsbiblioteket, hvor kaffen ventede. Over kaffebordet vistes filmen »Det grønne bælte« om Københavns Landbefæstning, hvortil bl.a. Lyngby Fort hører.

Efter sommerferien mødtes man igen torsdag den 30. september, hvor arkæologen Eliza Fønnesbech-Sandberg holdt lysbilledforedrag om dels jægerstenalder-fundene i Vedbæk og dels de aktuelle udgravninger i Lyngby-Taarbæk og Søllerød i forbindelse med naturgas-projektet. Navnlig meddelelsen om, at der med disse udgravninger for første gang var fundet spor af jernalder-landsbyer på Sjælland, vakte interesse.

Onsdag den 17. november fortalte lektor Ingrid Marcussen om prinsesseskolen i Virum og dens relationer til samtidens skolevæsen, bl.a. rytterskolerne, hvortil Lyngby Skole hørte. Der blev desuden trukket en linie frem til nutidens skolevæsen, hvor den enevældige kongemagts omsorg for sine undersåtters opdragelse endnu kan spores i et lille årligt statstilskud til driften af »prinsesseskolen« Virum Skole.

Bestyrelsen har iværksat trykningen af 50 års registret 1928-78 til selskabets publikationer. Med udgivelsen af dette register og Svend Aage Knudsens arkæologiske atlas »Landskab og oldtid«, og med Lyngby-Bogens indhold planlagt frem til 1987, er selskabet nu a jour med sine publikationer, og bestyrelsen modtager gerne nye forslag til udgivelser.

NAVNEREGISTER

- »Den Adelige« (selskabelig forening) 44
Adler, Julius 72-73,76
Afholdshjemmet (Jernbanevej 5) 19
Afholdsselskabernes Fællesrepræsentation for Lyngby og Omegn 152
Ahlefeldt-Laurvig, B. F. 12
Aller, J. C. 20
Ambt, Charles 74
Ammitzbøll, C. J. 167
Arbejdernes Byggeforening »Frem« i Lyngby 157-58,162
– Forsamlingsbygning 162
– Fællesorganisation 132,136
Arbejdsmændenes Forbund 155,162
Assistens Kirkegård (Lyngby) 20
Poul Asmussens Trop 160
Asylvej: se Taarbækdalsvej
Atlas ½ 143
- Bagsværdvej 152,172
Barfoed, G. F. 129,134-35
Beck, Søren Cosmus 54-55
Bellevue (Gammel Bellevue) 82
Benzon, Alfred 72,76
–, Bøje 74
Bering, Hanne 98
Bernstorff Slot 14
Bibelselskabet for Lyngby og Omegn 57
Bigum, Chr. 128
Bikuben i Lyngby 112,155
Binder, Georg 10,168
Bindesbøll, M. G. 168
Bing, I. M. 77
Bjerre, Aage 115
Blå Kors 111,152,163
Bondebyen 9-10,167-70
»Bonzo« (Lyngby Hovedgade 34) 19
Borchsenius, Otto 83
»Brage«; se Taarbæk Fiskeres Sangforening »Brage«
Brede Brugsforening 157
– Missionshus 162
– Skole (Fabrikskole) 55-56,63,137
Bredvad, Sophus 78,86,98
Browne, P. 54,61
Fa. Brødrene Dahl 129
- Brødrene Hartmann ½ 145
Bugge, Frederik Emil 19,86
»Burmahus« (Jernbanevej 4) 19
Byhistorisk Samling for Lyngby-Taarbæk Kommune 65,147,150,166-70
Børresen, Aage 171
Bådarten på Lyngby, Fure- og Bagsværd Sø 168
Bådsmandssøen: se Lille Lyngby Sø
- Carl (senere Haakon VII af Norge) 15
Jens Aage 132-33
–, Jensine 17
–, Julius 132
»Blinde Christian« (musiker) 31
Christian VIII 11-12,52
Christian IX 14
Christian X 15,45,200
Christiansen, Chr. 85-86,132-33
Christoffersen, O. 132
Christophersen, Hans 17
Cottageparken, Cottagerne 70,86,88,97
Crone Fagerlund, E. B. 72,76,78
- Dahl, Brdr.: se Brødrene Dahl
Danmarks Totalafholdsförening, Lundtofte og Virum 152
Dansebakken 15
Dansk Tekstilarbejderforbund 111,155
De danske Forsvarsbrødre 111,159,163
Det danske Missionselskab 57,60
»Det danske Schweiz«: se Ørholm
Det danske Spejderkorps 160
Det danske Tractatselskab 57
Den danske Væveskole 125-26
De danske Vaabenbrødre 150,159
Dantzer, C. U. 109,111-13
van Deurs, D. E. 83
Diskussionsklubben for Lyngby og Omegn 163
- Ditlevsen, J. G. 67,70
Dragsted, A. 129
Drewsen, J. C. 55,150-51
Det Drewsenske Hospital 54
Dyrehavegårds Mejeri 158
Dyrehaven 15,32,82
–, Friluftsteatret 77
Dyrehavsbakken 167
- »Ebenezer« (missionshus, Caroline Amalie Vej 53) 152
Eckert (skolelærer) 61
Edelslundsvej 79-80
Engelbreth, Wolf Frederik 59
Engelsborg Grundejerforening 154
Engelsborgkvarteret 9,171-72
Engelsborgskolen 87-88,96,139,172
Erhvervsudstillingen i Lyngby 1928 128-29
- Fenneberg, Paul 171
»Flækken« (arkæologiklub) 169
»Folkets Vel« (afholdsløge) 162
Fonnesbech-Sandberg, Eliza 172
Foreningen til unge Handelsmænds Uddannelse 123
Fortunen 82
Fraas, Valdemar 169
Frederik VIII 84
Frederiksborg Højskole 158
Frederiksdal 6,16,27-28,32
– Kro 162
– Mejeri 158
Frederiksen, Chr. 125
–, Ernst F. M. 132-33
Frelsens Hær 152
»Frem«: se Arbejdernes Byggeforening »Frem« i Lyngby
Frieboeshvile 9,166-70
Friis Hansen, Julius 152
Friis-Pedersen, Jens 135,139
Frilandsmuseet 158
Frivilligt Drengeforbund 160
Fuglesang (landsted) 6,10
Furesø Møllestrøms Interessentskab 148
Furesøen 6,8,27-28
»Furesøen« (afholdsløge) 162
Fædrelandets Forsvar 153
Fæstningskanalen 19-20

Navneregister

- Gamél, A. 84
Gammeltoft, C. 77
Garrn, Johann 67-98 passim
Geismar, A. F. 126
Gjedde, G. 67
Gjerløw, H. 128
Glud, P. C. 79
Goldschmidt, J. A. 42
Good-Templar loger 152,163
Gordon: se Watt & Gordon
Gramlille 6,10
Grundejerforeningen for Lyngby
 Sogns nordvestre Del 154
Grundtvig, N. F. S. 58
Grundtvigs Højskole 158
Gudmann, Ludvig 41-42
Den Gudmannske Villa
 (Møllevej 5) 41
Det Gule Palæ (København) 14
Gøtz, Ib 19
- Hage, Frederikke 68,74
Hammer, V. 132
Handelsforeningen for Lyngby og
 Omegn 124-25,156-57,163
Hansen, A. 46
–, Chr. (bådsmand) 7-8,16,29
–, Chr. (købmand) 128-29
–, Frederik 54
–, H. P. 86
–, Jens 12-13
–, Jes 53
–, Octavius 68-83 passim,88
–, Rudolph 42
Hansens Drengeskole 20
Harkjær, Ole 145
Hartby, Inger 168
Hartmann, ½ Brdr.: se Brødrene
 Hartmann
Hasselbalch & Co. ¼ 144
Haugsted, F. V. 135
»Havslunde« (Strandvejen 740)
 73,83
Henriksen, Chr. 132
–, L. 132
Henriques (familien) 68
HerdaHL, Carl 5,24-25
–, Charles 5,128
–, Thyra 106
Hillebrandt, P. F. V. 66,72,75-76
Hindberg, Chr. 77,99
Hirschsprungs Cigarfabrik
 (Virum) 146
Historisk-topografisk Selskab
 for Lyngby-Taarbæk
 Kommune 171-72
Hjortekær 167
Hjortekærhuset 84
Hjortholm 10,167
Hjul, M. H. 19
Hold'an 19-21,35,161
- »Hollandshus« (Lyngby
 Hovedgade 104) 21
Holm, Jørgen 54
v. Holstein, C. C. F. A. 54
Hotel Lyngby 21-23,32,44,115-17,
 161-63
– Ny Rustenborg: se Rustenborg
Hulshø 6
Hundredemandsforeningen for
 Lyngby og Omegn 111,162
Husum-Christensen (musiker) 38
Hvidøre Skole 60
Højres Arbejder- og Vælger-
 forening 153-54
Høstvej 4 153
Høyer, Henrik 37
Haaber-Larsen, C. 86
»Haabet«: se Taarbæk Skole
Haagensen, Vilhelm 66-67,
 70-71,75
Haandværkerforeningen
 i København 129,134
- Ibsen, P. D. 52-53,64,151
Indre Mission 58,151-52
»Internationale« 153-54
Ingdal-Andersen, Knud 168
- Jacobsen, Anna 99,103
–, Chr. 37
–, Ole 37
Jahncke (musiker) 38
Jensen, Anders 70
–, Chr. (gartner) 98
–, Chr. (muremester) 76,83
–, E. 106-07
–, Georg (Lehwald) 38
–, Haagen 21
–, Jens (hattearbejder) 86,94
–, Jens (tømrer) 132
–, Jens Peder 132-34
Jernbaneforeningen 162
Jembanevej 18-19
– 4 19
– 5 19
–10 18-19
Johansen, Carl 19
Johnsen, Georg 99-100
Jægersborg Allé 14
Jørgensen, Hjalmar 35
–, J. 35
–, Lars 108
–, P. C. S. 66,71,75,77,81
–, W. 35
- Kalko, Frants 98
–, Johs. 78
Kayser, Kjeld 166
Kemp, Gerhard 77-78,83-84,86,91
KFUK 152
KFUM 152
- Kibenich, P. D. 85-86,90-91,94,98
Klampenborg Badeanstalt 68,
 73-74,84-86,92,102,168
»Klubben« 162
Knudsen, Peter 40-41
–, Svend Aage 172
Kofoed, Chr. 24
Kraunsø, V. E. 139,143,145
Det Kyhlns Selskab 23
»Kystbyernes midlertidige Sund-
 hedskommissioner« 70,76
Københavns Amts Avis 5,24-25,
 83-84,88
– – Dagblad 72-73
– – Landboforening 163
– – Automekaniker Laug 141
– – Befæstning 153,172
Københavns Isenkrammer
 Laug 55
Købmandsskolen i København
 123-24
- la Cour, J. C. 158
Landboskolen ved Lyngby 158
Larsen, H. 128,132
–, Ove C. C. 132-34
–, Peter Chr. 75-100 passim
–, Robert Hans 132-33
Lemche, Johan 5,10,86,89-90,94,98
Lille Lyngby Sø 15-16,43,161
Lindberg, Jacob Chr. 54,62
Lindgården 171
Lindgårdsskolen 124
Lindvold, I. P. 132
Linvald, Steffen 168
Løgebygningen (Rolighedsvej 9 og
 Lundtoftevej 22 A) 162
Lorentzen, A. L. 73
Lottenborg 9,15,27,29-32,162
Lund, Carl 25,71,83
–, J. J. 53
–, Peter 24-26,69-72,94
–, Sophus 20
Lundtofte 152-53,155,162
– Afdelingsbibliotek 167
– Skole 167
Lundtoftevej 10,32
– 22 A 162
Lyngby 5-46,52-64 passim,
 147-65 passim
– Arbejderforening 5,39-43,111,
 150,156,162
– Atletklub 160
– borgerlige Forening 33-37,44,
 160,163
– Brugsforening 157-58,162
– Bys Sygekasse 156
– dramatiske Forening 44-45,
 111,160
– evangeliske Tractat-Selskab 57
– Fort 171

- Lyngby Frø (Jernbanevej 4) 19
 »Lyngby-Garden« 160-61
 Lyngby Grundejforening 85,111, 154,162
 – Handelsskole 110,122-25
 – Hovedgade 9,13-14,18,32-33,168
 – – 4 10,20-21,168
 – – 34-38 19-20
 – – 57 9
 – – 67 27-28
 – – 78 108
 – – 104 21
 – Haandværkeres Sygekasse 156
 – Haandværkerforening 106,111, 117,132-33,136,150,155-56,158
 – Haandværker- og Industriforening 115,117,156,159,162
 – Haandværksmesterforening 163
 – Idrætsforening 160
 – Kegleklub 160
 Lyngby Kirke 52-56,159,169
 – Kirkegård 7-8; se også
 Assistens Kirkegård
 – konservative Forening 85; se
 også Lyngbykredsens konserva-
 tive Vælgerforening
 – Landbrugsskole 158
 – Mejeri 158
 – Missionshus 152,162
 – Mølle 23-24
 – og Omegns Dameklub 156,163
 – – – Fugleskydningselskab
 37-39,160
 – – – Skydeselskab 160
 – private Skole 159,167
 – Propforening 156
 – Præstegård 52
 – Salonskytteforening 160,162
 – Sangforening 33,35,111,150, 160,163
 – Sangkor 162
 – Sejlkklub 43-44,160
 – selskabelige Forening 161
 – Skakklub 160
 – Skole 53-54,106,162,172
 – socialdemokratiske Forening 111,153,162
 – Sogneråd 24-26,65-104 passim, 106,117,132
 – Sogns velgørende Forening 150,156
 – Station 18,36
 – Statsskole 159,172
 – Sukkerraffinaderi 129
 – Sø 16-17,43-44,160; se også
 Lille Lyngby Sø
 – tekniske Forening 109,111,115, 156,159
 – – Skole 18,105-46,156,158-59
 Lyngby-Taarbæk Kommune 94-95, 169
 Lyngby-Taarbæk Sundhedskommis-
 sion 66-75 passim,79,80
 – – Sygekasse 156
 Lyngby Vandværk 82
 Lyngby-Vedbæk Jernbane 9
 Lyngbykredsens konservative
 Vælgerforening 154,163; se også
 Lyngby konservative Forening
 – radikale Venstre 153
 – socialdemokratiske Ungdoms-
 organisation 153
 – Venstreforening 153
 Lütken, Alfred 118-19,135
 Løvdal, Axel 102-03
 Malernes Fagforening 155
 Malmgreen, L. 106
 Marcussen, Ingrid 172
 Martens, Andreas Vilhelm 55
 Martensen, H. 64
 Massmann, N. H. 105
 Meilgaard, C. F. 54
 Melskens, Axel 167
 Meyers Pavillon 15,29-30
 Michaelsen, J. E. C. 84
 Michelsen, Carl Chr. 77
 Modeweg, J. C. 56
 »Morgenrøden«: se Sangforeningen
 »Morgenrøden«
 Munck, C. H. 76,83
 Murermesterforeningen for
 Lyngby Sogn 157
 Mureres Fagforening 155
 Musikbiblioteket 169
 Müffelmann, Alvilda 10
 –, H. C. 10
 –, Hother 10
 Mygind, Holger 70
 Müller, P. E. 79
 Mynster, J. P. 47-64
 Møller (læge) 67
 –, Johan 101-02
 –, L. C. 18
 –, Laurits 120
 –, Thomas 77-78,86
 Møllevvej 5 41
 Mølleåen 117-18,148-49,153,162
 Nationalmuseet 166
 Nellemann, A. 128
 »Neptunus«: se Taarbæk Skole
 NESA 102
 Neumann, Sophus 45
 Nicolajsen, A. 86,88,90-92,94,97
 Nielsen, Alfred L. 131
 –, Chr. 71,76
 –, E. 72
 –, Frederik 31-32
 –, J. 42
 –, Mathilde 45
 –, Ole 21
 Nielsen, Peter Ingvar 97,99,103
 –, Richard 135
 Nordbanen 7-9,23-24,36
 Nordre Birk 157
 Nordre Birks Handelsforening
 156-57
 – – Lægeforening 162
 – – Restauratørforening 157
 – – selskabelige Forening 162
 Nordstrand, C. 77-78
 Norske Skov 6-8
 Ny Rustenborg (hotel): se
 Rustenborg
 Nybro 16,44
 Nygaard (Lyngby Hovedgade 57) 9
 Nørgaard, Ingvar 128
 Nørgaardsvej 4 162
 Olesen, Lene 168
 Olsen, A. Chr. 103
 –, Axel 128
 –, Jens 66,75
 –, Laurits 77-78,82,91-94
 –, Niels 106,108-09,120,126-27
 –, Ole Vilhelm 75,80-83,85
 –, Stephen 71
 Ordrup Krat 14
 Palladius, Peder 47
 Parsum, Bent 168
 v.Paulsen, Juliane 13
 Pedersen, S. M. 128
 Petersen (tømrer) 71
 –, Chr. 128
 –, G. D. A. 67
 –, Lars 71-72
 –, Mathilde 98
 Petersen, Richard V. 167
 –, Steen 168
 –, Vilhelm 72-73,76
 Piper, Emil 25,80-101 passim
 »Pipers Vælgere« 153
 Plum, Frederik 150
 Preisler, J. G. 18
 Pritzel, Sophus 10,20,168
 Pritzels Fabrik: se Tuteins Landsted
 »Præstens Hul«: se Lille Lyngby Sø
 Pædagogisk Central 168
 Radikale Venstre 153
 »Rammekælderen« (Lyngby
 Hovedgade 36) 19
 Rastrup, J. A. C. 132,135,139,169
 Ravn, S. M. 75-76,83
 Reinckes Pigeskole 20
 Reisenberg, Chr. 9
 Reisenbergs Smedie (Lyngby
 Hovedgade 67) 27-28
 Rerup, Jens Andreasen 56
 Rolighedsvej 9 162
 v.Rosen, Dorothea 12-13

Navneregister

- Rosted, H. 106
Rostrup, N. T. 11
Rustenborg (Gammel Rustenborg) 18-20
– (Hotel Ny Rustenborg) 18,34-37, 39-42,161-62
Rustenborgvej 18,20
– 3 153
Rygner, H. V. 115
Rønne, Bone Falch 54,57-64
passim,104,149-51
–, Nicolai 58,62
Rørbye, Martinus 8
Rørdam, Peter 7-9,14,16,24,61, 152,156
Raadvad 66,85-86,90-91,95, 98,166-67
– Forsamlingshus 161
– Kro 167
– Skole 55
- SAG (komfurfabrik, Gladsaxe) 146
Salomonsen, J. S. 79
Sandøe, Halfdan 112
Sangforeningen »Morgenrøden« 111,163
Sarup, A. J. 67
Schousboe, N. P. 13,39
Schwartz, C. J. 107,112,123, 128-29,135
Skjoldager (Schjoldager), Chr. G. 13,55,106
–, Ditlev Herluf 56
–, Emanuel 47
–, Emil 55
–, Hermann 84,102-03
–, Johan Herluf 54
–, Niels Hansen 53-54,61
–, Nis Nielsen 55-56
–, Vilhelm 111
Skodsborg 69,72
Skovshoved 72
– Fiskeriforening 101
Skytteforeningen »Træf« 162
Skøjteforeningen (Lyngby) 162
Smedebakken (Lundtoftevej) 32
Smedemesterforeningen (Lyngby) 157
Social-Demokraten 88
»Solen« (gæstgiverigård i København) 21
Sophienholm 170
Sorgenfri Skov 11,13,20,32; se også Norske Skov
– Slot 11-18 passim,45-46
– Slotsgartneri 13,15
Sorgenfrigårdskvarteret 9-10
Sorgenfrivej 20
»Sorte Mand« (statue i Sorgenfri Slotspark) 11
- Sparekassen for Lyngby og Omegn; se Bikuben i Lyngby
Speich, Frants 44
Sportsklubben 161
Statens Tilsyn med den tekniske Undervisning 118-20,135-36
Stengårdens Grundejerforening 162
Store Kro: se Hotel Lyngby
Strandmøllen 55,81,151
Strandvejen 66-102 passim; se også Taarbæk Strandvej
– (villa »Pax«) 80
– 694 (»Rekna«) 80
– 717 (»Gibraltar«) 77,89
– 724 74
– 740 (»Havslunde«) 73,83
– 751 68
Strandvejsgasværket 81-82
Strøyberg, J. C. H. 128
Stybe, Chr. V. 67,71-73
Suhr, Vilh. 107
Svendsen, Jens Peter 37
Søborg, L. G. (fejlagtigt kaldt Christian) 56
Sørensen (bager) 67
–, Chr. 106
–, S. 98
- Tandrup, A. C. 169
Tange, R. A. 128-29
Teglers, Torben 128
Teknisk Forening for Lyngby og Omegn; se Lyngby tekniske Forening
– Provinskoleforening 110
– Skole (København) 106
– Skoleforening 136
Det tekniske Selskabs Skoler 105,140
Thorstensen, Chr. 56
Thyssen, A. D. 159
– Hans 160
Thyssens Skole 108,159
Tietgen, C. F. 7
Tietgens Villa (Taarbæk Strandvej, nu Staunings Plæne) 72-74
Toftbækgård 108
Topsøe-Jensen, Hans 65
Tryde, J. 81
»Træf«; se Skytteforeningen »Træf«
Turistforeningen (Lyngby) 83
Tuteins Landsted (Lyngby Hovedgade 4) 10,20-21,168
Den Tuteinske Pavillon 10
Tømremestrenes Forening for Nordre Birk 157
Tømremes Fagforening 155
Tønsberg, Jeppe 147,171
Taarbæk 65-104,155
– Amatørmusikforening 102
- Taarbæk Asyl 71,89,97
– Badeanstalt 84
– borgerlige Forening 160
– Fiskeres Sangforening »Brage« 65
– Grundejer- og Kommunalforening 65-104,154
– Havn 71,73,79-80,84-85,88,97
– Hotel 70-71,76,83,86,91,97-98, 102,161
– Kirke 71,89
– Kirkegård 84,88
– Kommunalforening 98,102; se i øvrigt Taarbæk Grundejer- og Kommunalforening
– Museum 86-87
– Skole 54-55, 59-62 passim,71, 74,87-89,95-97,103-04
– socialdemokratiske Forening 88,153
– Sprøjtehus 89
– Strandvej 72-74; se også Strandvejen
– – 36 92
– – 50 92
– Sygekasse 156
Taarbæk-Vedbæk Fiskeriforening 101
Taarbækaldsvej 70,80,86
»Taarnborge« (Lyngby Hovedgade 36) 19-20
- Det unge Højre 154
De unge Socialister 153
De Unges Hjem 153-54
De Unges Idræt 160
Watt & Gordon (engelske grosserer) 54,60,104
Wedel-Heinen, J. C. F. 12
Venstre 152-53,162
Werner, Johs. 77-102 passim
Wessel, Th. 78,83
Vett, Emil 78,83,86
Vilhelminelyst (Høstvej 4) 153
Poul Willumsen ½ 142-43
Wilmann, Johan 85-101 passim, 119-20
Winkel, R. W. 80,86
Vintappergården 27
Winther, Chr. 5-7,10
Virum 152,155,162,167
– Missionshus 162
– Skole 56,60,63,172
– Sygekasse 156
Voigt, Th. 98
Wolff, (kammerherre) 70
Vollertzen, Axel 105,139,145
»Zion« (baptistkirke, Bagsværdvej) 152
»Ædruelighedens Fremme« ¼ 111
Ølgaard, F. V. F. A. 122
Ørholm (»Det danske Schweiz«) 27

*Historisk-topografisk Selskab for
Lyngby-Taarbæk Kommune*

Bestyrelsen i 1983:

Stadsbibliotekar Aage Børresen,
formand

Museumsinspektør mag.art.

Inge Mejer Antonsen

Ingeniør Niels G. S. Friderichsen

Borgmester Ole Harkjær

Direktør Bjarne Jespersen,
kasserer

Direktør H. J. Lemche, næstformand

Overinspektør dr.phil.

Holger Rasmussen

Landsretssagfører Elsebeth Sundbo

Arkivar cand.mag. Jeppe Tønsberg,
sekretær og redaktør

Overinspektør dr.phil. Kai Uldall

Arkivar cand.mag. Ebba Waaben

Selskabets adresse:

Stadsbiblioteket i Lyngby

Lyngby Hovedgade 28

2800 Lyngby

Telefon (02) 88 17 00

LYNGBY-BOGEN 1983

UDGIVET AF HISTORISK-TOPOGRAFISK SELSKAB
FOR LYNGBY-TAARBÆK KOMMUNE

ISBN 87-87298-11-2

